

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

**Γενεσιουργά αίτια, ιστορικοί σταθμοί και μελλοντική εξέλιξη των
Ευρωατλαντικών σχέσεων:**

Βαίνοντας προς μια πλανητική ηγεμονική τάξη ή προς ένα

"σύγχρονο Ψυχρό Πόλεμο";

ΠΑΥΛΟΣ Ν. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Πειραιάς, 2010

Αφιερώνεται στους γονείς μου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Συνοπτική παρουσίαση

Η εργασία αυτή φιλοδοξεί να αποτελέσει μια μικρή συνεισφορά στην τεράστια βιβλιογραφία που σχετίζεται με την εξέλιξη των Ευρωατλαντικών σχέσεων στη μετά-ψυχροπολεμική εποχή. Βασικός της στόχος είναι η θεωρητική και εμπειρική αξιολόγηση των δύο βασικών υποδειγμάτων ανάλυσης στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων, του ρεαλιστικού και του φιλελεύθερου. Ο έλεγχος αυτός επιχειρείται αρχικά μέσα από μια ιστορική αναδρομή από τη θεσμική δημιουργία των σχέσεων αυτών το 1949 έως και σήμερα, ακριβώς 60 χρόνια μετά. Στη συνέχεια εξετάζονται δύο υποθέσεις εργασίας οι οποίες, σύμφωνα με το γράφοντα, αποτελούν βάσει των εξεταζόμενων μεταβλητών δύο πιθανά σενάρια εξέλιξης των σχέσεων αυτών. Η πραγματοποίηση ή μη του κάθε σεναρίου αποτελεί την επιβεβαίωση ή μη της εκάστοτε θεωρίας. Απώτερος σκοπός είναι η επισήμανση των εμπειρικών αδυναμιών του φιλελεύθερου μοντέλου όσον αφορά την εξηγητική του αξία και η ανάδειξη του πολιτικού ρεαλισμού ως του κυρίαρχου μοντέλου ανάλυσης των διακρατικών σχέσεων. Ασφαλώς η πραγματοποίηση προβλέψεων για την εξέλιξη ενός τόσο δυναμικού και μεταβαλλόμενου στοιχείου όπως το διεθνές σύστημα θεωρείται εξαιρετικά επισφαλής. Η μελέτη είναι περιπτωσιολογική και όχι προφητική. Δεν προσανατολίζεται στον ακριβή προσδιορισμό της μορφής που θα λάβουν οι σχέσεις μεταξύ κρατών στις επόμενες δεκαετίες αλλά στον εμπειρικό έλεγχο των θεωριών μέσω των υποθέσεων εργασίας. Τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά το γράφοντα.

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω από βάθους καρδιάς όλους εκείνους που βοήθησαν στην πραγματοποίηση της εργασίας αυτής.

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον λέκτορα Δρ. Ανδρέα Λιαρόπουλο ο οποίος ανέλαβε την επίβλεψη της εργασίας αυτής και η συμβολή του όσον αφορά τον προσδιορισμό του αντικειμένου, τη συλλογή βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας αλλά και την επίβλεψη της δομής και του περιεχομένου ήταν καταλυτική.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου οι οποίοι στάθηκαν αρωγοί τόσο στην προσπάθεια αυτή όσο και καθ' όλη τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών μου σπουδών. Η πνευματική και υλική τους βοήθεια είναι πραγματικά ανεκτίμητη.

Τέλος θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στη Αλεξάνδρα που υπήρξε μεγάλο στήριγμα για εμένα στα δύσκολα συμβάντα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, όπως και στους αγαπημένους μου φίλους (Κώστα, Στέργιο, Μιχάλη, Τάσο, Νίκο και Κωνσταντίνα) για την αμέριστη βοήθεια και συμπαράστασή τους.

Περιεχόμενα

i) Πρόλογος.....1

ii) Κατάσταση πινάκων.....4

Κεφάλαιο 1: Θεωρητική ανάλυση του Διεθνούς Συστήματος

1.1 Εισαγωγή.....5

1.2 Η δομή και ο χαρακτήρας του Διεθνούς Συστήματος.....6

1.3 Θεωρητικές σχολές σκέψης στις Διεθνείς Σχέσεις.....10

1.4 Συμπεράσματα.....18

Κεφάλαιο 2: Οι Ευρωατλαντικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

2.1 Εισαγωγή.....21

2.2 Η θεσμική διάσταση των Ευρωατλαντικών σχέσεων.....22

2.3 Η γεωπολιτική διάσταση των Ευρωατλαντικών σχέσεων.....25

2.4 Οι Ευρωατλαντικές σχέσεις ως σύζευξη της στρατηγικής των Μεγάλων Δυνάμεων.....28

2.5 Συμπεράσματα.....33

Κεφάλαιο 3: Η προσαρμογή των Ευρωατλαντικών σχέσεων στο μεταψυχροπολεμικό Διεθνές Σύστημα

3.1 Εισαγωγή.....36

3.2 Το μετά-ψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφαλείας.....37

3.3 Ο θεσμικός μετασχηματισμός των Ευρωατλαντικών σχέσεων στη μετά-ψυχροπολεμική εποχή.....41

3.4 Η στρατηγική των Μεγάλων Δυνάμεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή.....45

3.5 Συμπεράσματα.....49

Κεφάλαιο 4: Η πρωτοκαθεδρία του Ευρωατλαντικού χώρου: Η φιλελεύθερη προσέγγιση

4.1 Εισαγωγή.....53

4.2 Οι συνιστώσες της Αμερικανικής υψηλής στρατηγικής στον 21^ο αιώνα...53

4.3 Η πρωτοκαθεδρία της Ευρωατλαντικής συμμαχίας.....68

4.4 Η διάσταση συμφερόντων μεταξύ ΗΠΑ – Ε.Ε.....75

4.5 Συμπεράσματα.....	78
Κεφάλαιο 5: Η μετάβαση σε σύστημα ισορροπίας ισχύος : Η ρεαλιστική προσέγγιση	
5.1 Εισαγωγή.....	80
5.2 Το τέλος του φιλελευθερισμού: Η επιστροφή της Ρωσίας.....	82
5.3 Η σημασία της ενεργειακής ασφάλειας: Η αναγωγή του φιλελευθερισμού στο ρεαλισμό.....	85
5.4 Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ρωσίας στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής.....	90
5.5 Το γεωπολιτικό μοντέλο.....	92
5.6 Το πολυπολικό μοντέλο.....	100
iii) Επίλογος.....	103
Βιβλιογραφία.....	105

Πρόλογος

Η δημιουργία της Βορειοατλαντικής συμμαχίας που αρχικά ξεκίνησε ως μια πολιτικό-στρατιωτική απάντηση στο σύμφωνο της Βαρσοβίας, περνώντας από διάφορα στάδια μέσα από μια διαδρομή 60 ετών, αποτελεί πλέον τη μοναδική συμμαχία που μετά από την πτώση του Ανατολικού Συνασπισμού είναι ικανή να διαθέτει στρατιωτικές δυνάμεις που να προασπίζουν τα συμφέροντα των χωρών – συμμάχων ανά τον κόσμο και να πραγματοποιεί προβολή ισχύος τόσο πολιτική όσο και στρατιωτική ικανή να την αναδεικνύει σαν την πρώτη αλλά και τη μοναδική ηγεμονική δύναμη. Η πρωτεύουσα θέση των ΗΠΑ μέσα στη συμμαχία είναι δεδομένη και δικαιολογείται από το γεγονός του ότι καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξης της ήταν η χώρα που συνεισέφερε το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό τόσο σε στρατιωτικούς όσο και σε οικονομικούς συντελεστές ισχύος. Το γεγονός αυτό καθιστά τα αμερικάνικα συμφέροντα πρωτεύουσας σημασίας μέσα στους κόλπους της συμμαχίας γεγονός που δικαιολογείται από την ανάληψη της διοίκησης των στρατιωτικών επιχειρήσεων πάντοτε υπό τον αμερικανικό έλεγχο.

Οι λόγοι δημιουργίας του NATO ήταν αρχικά λόγοι ασφαλείας καθώς δημιουργήθηκε για να προστατεύσει την μεταπολεμική Ευρώπη από τον επεκτατισμό της ΕΣΣΔ και των άλλων δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας, αποτρέποντας την κυριαρχία τους στην ευρασιατική ήπειρο. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η Ευρώπη από την έναρξη της συμμαχίας έως και την πτώση του Ανατολικού Συνασπισμού να επικεντρωθεί περισσότερο στην οικονομική και μετέπειτα πολιτική της ολοκλήρωση αφήνοντας το ζήτημα της ασφάλειάς της υπό την εγγύηση των ΗΠΑ έναντι της ΕΣΣΔ.

Η πτώση του Συμφώνου της Βαρσοβίας στα τέλη της δεκαετίας του '80 δεν άλλαξε σε μεγάλο βαθμό την προϋπάρχουσα πραγματικότητα καθώς η Ευρώπη συνεχίζει να βρίσκεται προσκολλημένη σε βήματα περαιτέρω οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης που οδηγούν πλέον σε ομοσπονδιακή δομή, ενώ οι ΗΠΑ απουσία του αντιπάλου δέους χρησιμοποιούν πλέον το NATO και τις στρατιωτικές τους βάσεις ως το προπύργιο για την ενίσχυση της στρατιωτικής τους παρουσίας ανά την υφήλιο, δημιουργώντας νέα επεμβατικά δόγματα στο εσωτερικό τρίτων χωρών που ως σκοπό έχουν την μεγιστοποίηση της στρατιωτικής και κατ' επέκταση πολιτικής του επιρροής. Η δυνατότητα τους πλέον να πραγματοποιούν προβολή ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο είναι αδιαμφισβήτητη καθιστώντας τες την μοναδική παγκόσμια ηγεμονική δύναμη.

Η ιδιότητα αυτή των ΗΠΑ σύμφωνα με τη σχολή σκέψης του πολιτικού ρεαλισμού αποτελεί δομική ανωμαλία μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα

διότι με την πάροδο του χρόνου μία ή περισσότερες από τις υπόλοιπες δυνάμεις του συστήματος θα θελήσουν να την εξισοροπήσουν. Στον αντίποδα, ενώ η απόλυτη ισχύς των ΗΠΑ είναι αδιαφιλονίκητη, οι τάσεις της τελευταίας δεκαετίας καταδεικνύουν τη σχετική ισχύ τους σε σχέση με τις άλλες μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος όπως ΕΕ, Ρωσία, Κίνα, Ιαπωνία να μειώνεται σταδιακά. Συνεπώς το πρώτο ερώτημα που γεννάται είναι αν κάποια από αυτές τις δυνάμεις μελλοντικά θα έχει τη δυνατότητα αλλά και τη βούληση να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι μάλλον αρνητική. Καθεμία από αυτές τις δυνάμεις εμφανίζει πλεονέκτημα σε ένα ή δύο συντελεστές ισχύος, ενώ οι ΗΠΑ είναι μια πολύπλευρη δύναμη. Η Ρωσία είναι μια πυρηνική δύναμη αλλά οι οικονομική και στρατιωτική της δυνατότητα είναι πολύ περιορισμένη, η Κίνα αν και πληθυσμιακά είναι πολλαπλάσια των ΗΠΑ τεχνολογικά και στρατιωτικά δεν αποτελεί απειλή ούτε και δείχνει τέτοια διάθεση ενώ περισσότερο είναι μια οικονομική δύναμη, όπως και η ΕΕ. Ο μόνος φόβος μελλοντικά είναι αν η ΕΕ θελήσει να αξιοποιήσει την οικονομική και τεχνολογική της δύναμη σε στρατιωτικό επίπεδο αλλά κάτι τέτοιο προς το παρόν δεν συμβαίνει καθώς είναι προσανατολισμένη στην εσωτερική της ομοσπονδιακή ολοκλήρωση εξαρτώμενη στον τομέα της ασφάλειας από τις ΗΠΑ.

Παράλληλα ενδιαφέρον αποτελεί μια σημαντική διαφορά μεταξύ των χωρών που αποτελούν το NATO και των δυνητικών αντιπάλων του. Τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην ΕΕ, στο επίπεδο της εσωτερικής του δομής δεσπόζει ένα συγκεκριμένο μοντέλο το οποίο έχει σαν κύρια χαρακτηριστικά τη δημοκρατική διακυβέρνηση, την οικονομία της ελεύθερης αγοράς, την πολυπολιτισμικότητα των κοινωνιών, την εξάλειψη των κοινωνικών διακρίσεων, το σεβασμό των μειονοτήτων, την ύπαρξη σεβασμού έναντι στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα των πολιτών τους. Επίσης τόσο το μορφωτικό όσο και το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων των χωρών αυτών είναι σε μέσο όρο ικανοποιητικά υψηλό. Στον αντίποδα τόσο σε Κίνα και Ρωσία όσο και στις υπόλοιπες χώρες που αποτελούν δευτερεύοντες αντιπάλους τους κυριαρχούν απολυταρχικές ή και ολοκληρωτικές μορφές διακυβέρνησης, σοσιαλιστικού τύπου ή κρατικά ελεγχόμενες οικονομίες, εθνοτικές ή θρησκευτικές συγκρούσεις ανάμεσα στους πληθυσμούς των χωρών, μεγάλη κοινωνική ανισότητα, χαμηλό βιοτικό και μορφωτικό επίπεδο.

Η νέα μορφή παρεμβατισμού των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στο εσωτερικό τρίτων κρατών δεν αφορά μόνο την επιβολή στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος αλλά και τη συνειδητή προσπάθεια επιβολής της συγκεκριμένης μορφής κοινωνικό-πολιτικής διακυβέρνησης γνωστής και ως «Δυτικό Πρότυπο». Η προσπάθεια της επιβολής έχει τα χαρακτηριστικά μιας νέας μορφής ισχύος που στη σύγχρονη βιβλιογραφία ορίζεται ως ήπια ισχύς (Soft Power). Κύριο μέλημα των χωρών του NATO είναι η πλήρης διεξόδυση σε όλα τα επίπεδα, στις χώρες που επιθυμούν να επέμβουν ή και να

συνάψουν μαζί του συμμαχία. Η πολιτική αυτή έχει τις ρίζες της στις ιδέες των φιλελευθέρων όπως οι A.Smith, E.Kant και W.Wilson οι οποίοι στα έργα τους υποστήριξαν πως ένα διεθνές σύστημα που βασίζεται στη δημοκρατική διακυβέρνηση και ότι οι συναλλαγές μεταξύ κρατών με αμοιβαίο όφελος αποτελούν εγγύηση για ένα μη συγκρουσιακό διεθνές σύστημα. Συνειδητή λοιπόν είναι η προσπάθεια δημιουργίας μια διεθνιστικής παγκόσμιας πολιτικής οικονομικής και κοινωνικής τάξης που αποτελεί παράλληλα και ηθικοκανονιστική τάξη διακυβέρνησης, γνωστή στη βιβλιογραφία ως και “Νέα Τάξη Πραγμάτων” ή “Pax Americana” καταδεικνύοντας το σημαίνοντα ηγεμονικό ρόλο των ΗΠΑ σε αυτή. Το βασικό ερώτημα που θέτει το δεύτερο μέρος της παρούσας μελέτης είναι αν και κατά πόσο θα μπορέσουν οι ΗΠΑ και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοί τους να διατηρήσουν ή και να διευρύνουν αυτή την ηγεμονική – ηθικοκανονιστική συμμαχία ή οι υπόλοιπες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος θα συνάψουν συμμαχίες ή και συνεργασίες ώστε να την εξισορροπήσουν.

Η πραγματοποίηση ή μη κάθε σεναρίου αποτελεί και την θεωρητική επαληθευση της κάθε σχολής σκέψης των διεθνών σχέσεων. Στην πρώτη περίπτωση επαληθεύεται η φιλελεύθερη σχολή σκέψης η οποία υποστηρίζει ότι ένα σύστημα το οποίο βασίζεται στην ύπαρξη της δημοκρατικής διακυβέρνησης και των ελεύθερων συναλλαγών είναι ικανό να επιφέρει τη σταθερότητα. Εάν επικρατήσει το δεύτερο σενάριο τότε επαληθεύεται η ρεαλιστική θεωρία η οποία υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο και η φύση των διεθνών σχέσεων είναι συγκρουσιακή οπότε το μόνο σύστημα που μπορεί να επιφέρει τη σταθερότητα είναι ένα σύστημα ισορροπίας ισχύος. Η μελέτη αυτή επιχειρηματολογεί υπέρ της μη πραγματοποίησης του φιλελεύθερου σεναρίου, συνεπώς απορρίπτει εμπειρικά το φιλελευθερισμό και προάγει το ρεαλισμό ως το καλύτερο ερμηνευτικό μοντέλο στις διεθνείς σχέσεις.

Κατάσταση Πινάκων – Σχημάτων

Σχήμα 1 : Διαδικασία παραγωγής εκροών σε ένα σύστημα σελ. 5

Σχήμα 2 : Διαδικασία παραγωγής εκροών στο Διεθνές Σύστημα σελ. 6

Πίνακας 1 : Ο συσχετισμός ισχύος μεταξύ των 5 ισχυρότερων χωρών σελ. 64

Πίνακας 2 : Ο συσχετισμός ισχύος πιθανών συμμαχιών σελ. 82

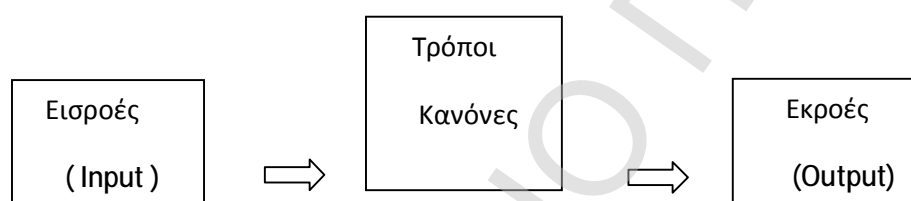
Πίνακας 3: Εισαγωγές ενεργειακών πόρων των ΗΠΑ, ΕΕ από τη Ρωσία κατά το 2000-2010 σελ. 87

Πίνακας 4: Οικονομικές σχέσεις των χωρών της Α. Ασίας με την Κίνα σελ. 97

Κεφάλαιο 1: Θεωρητική ανάλυση του Διεθνούς Συστήματος

1.1 Εισαγωγή

Ο όρος Σύστημα προέρχεται από τις θετικές επιστήμες και υποδηλώνει ένα σύνολο μονάδων, πιθανόν αποτελούμενο από επιμέρους υποσύνολα, καθώς και τους τρόπους, τους κανόνες και τις διαδικασίες υπό τις οποίες αλληλεπιδρούν παράγοντας συγκεκριμένες εκροές. (Σχ.1)

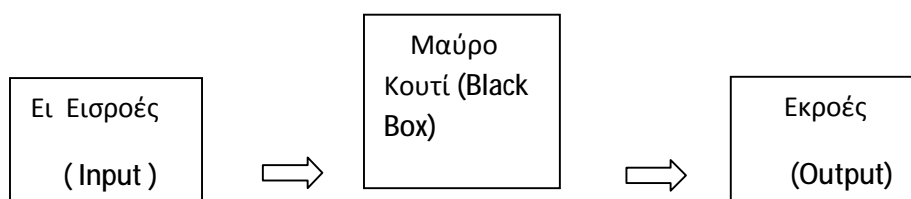
Τα συστήματα διαχωρίζονται σε κλειστά και ανοικτά. Τα κλειστά συστήματα δεν αλληλεπιδρούν με το εξωτερικό τους περιβάλλον ενώ αντίθετως τα ανοικτά συστήματα δέχονται εισροές και επηρεάζονται ως προς τη λειτουργία τους από το εξωτερικό περιβάλλον¹.

Στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων ως Διεθνές Σύστημα ορίζεται το σύνολο των εθνικών και υπερεθνικών δρώντων (κράτη, διεθνείς οργανισμοί, συμμαχίες, πολιτικές ελίτ, διεθνή καθεστώτα) καθώς και των τρόπων, διαδικασιών και διεργασιών βάση των οποίων παράγονται εκροές. Μια πρώτη σημαντική διαφορά μεταξύ των θετικών επιστημών και της επιστήμης των Διεθνών σχέσεων είναι ότι στις πρώτες οι τρόποι και οι διαδικασίες αλληλεπίδρασης των μονάδων είναι προκαθορισμένες και διατυπώνονται βάση μαθηματικών τύπων έτσι ώστε οι εκροές που παράγονται είναι συγκεκριμένες. Στις διεθνείς σχέσεις οι τρόποι αυτοί δεν είναι σχεδόν ποτέ δυνατό να προβλεφθούν² πολύ δε περισσότερο να διατυπωθούν μαθηματικά με αποτέλεσμα όλων των ειδών οι εκροές να θεωρούνται πιθανές. Όπως

¹ Α. Γουλιέλμος, Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Τόμος Α', σελ 58, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2003

² J. Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 34, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

εύστοχα έχει αναφέρει ο καθηγητής Ν. Κοτζιάς³, το ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ του input και του output είναι ένα μαύρο κουτί (black box) , δηλαδή οι διαδικασίες παραγωγής εκροών είναι δυσδιάκριτες και αποκωδικοποιούνται μετά από το πέρας της παραγωγής τους (Σχ. 2).

Στο ερώτημα αν το Διεθνές Σύστημα είναι ανοικτό ή κλειστό η απάντηση τείνει προς την πρώτη εκδοχή καθώς το εξωτερικό περιβάλλον του συστήματος είναι πιθανόν να παίζει εξέχοντα ρόλο στη συμπεριφορά των δρώντων μέσα σε αυτό. Για παράδειγμα οι κλιματολογικές, εδαφικές, μορφολογικές συνθήκες ενός κράτους, η προσφορά του υπεδάφους του σε πετρέλαιο και ορυκτό πλούτο είναι παράγοντες που επηρεάζουν κατά πολύ το ρόλο του και τη συμπεριφορά του μέσα στο Διεθνές σύστημα.

1.2 Η δομή και ο χαρακτήρας του Διεθνούς Συστήματος

Κύριο συστατικό του Διεθνούς Συστήματος είναι οι δρώντες που το αποτελούν και πολύ περισσότερο οι κύριοι δρώντες, είτε κρατικοί είτε διακρατικοί, δηλαδή αυτοί που συγκεντρώνουν τους βασικούς συντελεστές ισχύος (πληθυσμός, οικονομική ισχύς, τεχνολογική πρωτοπορία), οι οποίοι κατ' επέκταση μεταφράζονται σε στρατιωτική και πολιτική ισχύ. Σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση του πολιτικού ρεαλισμού η οποία θα αναλυθεί στη συνέχεια, ο χαρακτήρας του Διεθνούς Συστήματος καθορίζεται από δύο βασικούς παράγοντες :

- Τον αριθμό των κυρίων δρώντων (πόλων)

³ Ν. Κοτζιάς, Διάλεξη για το μάθημα «Τυπολογία Πολιτικών Συστημάτων», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Δεκέμβριος 2007

- Το κατά πόσο οι συντελεστές ισχύος είναι συμμετρικά ή όχι κατανεμημένοι⁴

Σύμφωνα με τον καθηγητή Α. Πλατιά⁵ υπάρχει μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον αριθμό των πόλων ενός συστήματος και τον αριθμό των συγκρούσεων οι οποίες μπορεί να προκύψουν, η οποία εκφράζεται από τον τύπο :

(Π-1) Π / 2

Από την εξίσωση αυτή προκύπτει μια γραμμική συνάρτηση με αύξουσα καμπύλη η οποία καταδεικνύει ότι όσο περισσότεροι είναι οι κύριοι δρώντες μέσα στο Διεθνές σύστημα τόσες περισσότερες συγκρούσεις είναι δυνατόν να προκύψουν μέσα σε αυτό. Δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό το οποίο παίζει κυρίαρχο ρόλο στο χαρακτήρα του Διεθνούς Συστήματος είναι το πόσο συμμετρικά κατανέμεται η ισχύς μεταξύ των πόλων του συστήματος, δηλαδή αν η κατανομή αυτή είναι ισόρροπη ή όχι. Βάση των κυρίων δρώντων του συστήματος μπορεί να χαρακτηριστεί ως μονοπολικό, διπολικό ή πολυπολικό. Βάση της κατανομής ισχύος ένα σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ισορροπημένο ή μη ισορροπημένο. Ακολουθώντας τη ρεαλιστική θεωρία είναι δύσκολο να εμφανιστεί μόνο ένας πόλος ισχύος σε ένα σύστημα ή ένα μη ισορροπημένο διπολικό σύστημα διότι οι δύο αυτές παρόμοιες περιπτώσεις ουσιαστικά οδηγούν στην ηγεμονία του κυρίαρχου πόλου, γεγονός που σύμφωνα με τη θεωρία αυτή είναι δύσκολο να απαντηθεί στον πραγματικό κόσμο⁶. Συνεπώς η μορφή του Διεθνούς Συστήματος έτσι όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση είναι δυνατόν να λάβει τις παρακάτω μορφές :

- Ισορροπημένο διπολικό
- Ισορροπημένο πολυπολικό
- Μη Ισορροπημένο πολυπολικό

⁴ Βλ. υπ. 2, σελ 657-658

⁵ Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 174, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

⁶ Η κατάσταση που δημιουργήθηκε μετά από τη λήξη του Ψυχρού πολέμου με τις ΗΠΑ να αποτελούν τον μοναδικό πόλο ισχύος για πολλούς αναλυτές της σχολής του πολιτικού ρεαλισμού έχει χαρακτηριστεί ως «δομική ανωμαλία» του άναρχου Διεθνούς Συστήματος. Η ερμηνεία που δίνουν είναι η εκμετάλλευση από τις ΗΠΑ του κενού ισχύος που δημιουργήθηκε μετά από την πτώση του Αν. Συνασπισμού. Βάση της θεωρίας αυτής αργά ή γρήγορα το κενό ισχύος αυτό θα καλυφθεί από ένα κράτος ή ένα συνασπισμό κρατών που θα θελήσουν να εξισορροπήσουν τον μοναδικό πόλο ισχύος. Σχετικά βλ. Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 174, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

Από τα τρία ανωτέρω είδη του διεθνούς συστήματος το πιο σταθερό είδος είναι το ισορροπημένο διπολικό σύστημα επειδή υπάρχει αμοιβαία αποτροπή μεταξύ των δύο πόλων, η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού είναι μικρή ενώ οι πιθανότητες συνεργασίας ή συνεννόησης περί των ζωνών επιρροής του κάθε αντιπάλου είναι μεγαλύτερες⁷. Σε ένα ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα η πιθανότητα σύγκρουσης είναι μεγαλύτερη καθώς εμφανίζεται η πιθανότητα σύναψης συμμαχιών ή συνεργασιών, αυξάνεται η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού ενώ η σύναψη συνεννόησης σχετικά με τις ζώνες επιρροής των κυρίων δρώντων γίνεται δυσκολότερη και πιο πολύπλοκη. Ένα μη ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα θεωρείται το πιο επιρρεπές σε συγκρούσεις⁸ καθώς αν ένας δρών του συστήματος έχει συγκριτικά μεγαλύτερη ισχύ από τους υπόλοιπους είναι πιθανόν να θελήσει να τη χρησιμοποιήσει για να μεγιστοποιήσει τα οφέλη του, εάν κρίνει ότι αυτά είναι μεγαλύτερα από το κόστος του πολέμου. Ακόμη όμως και αν η μεγαλύτερη σε ισχύ δύναμη του συστήματος δεν έχει τέτοια διάθεση, ο φόβος που προκαλεί στους ανταγωνιστές της ίσως τους οδηγήσει σε λήψη μέτρων για αύξηση της δικής τους ασφάλειας (εξοπλισμοί, συμμαχίες) που με τη σειρά τους θα φοβίσουν τη μεγαλύτερη δύναμη ώστε να θελήσει να επανυξήσει τη δική της ασφάλεια (λογική της περικύκλωσης).

Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου παραμένει ιστορικά το καλύτερο θεωρητικό παράδειγμα ενός ισορροπημένου διπολικού συστήματος με δύο κύριους δρώντες (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ) όπου κυριαρχεί η αμοιβαία αποτροπή μέσω της αμοιβαίας εξασφαλισμένης πυρηνικής καταστροφής (MAD), η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού ήταν μικρή και το κόστος της απαγορευτικό και γι αυτό και οι χειρισμοί όταν επρόκειτο για τις σχέσεις των δύο χωρών ήταν πολύ λεπτοί όπως για παράδειγμα στην Κρίση της Κούβας το 1962⁹, ενώ αν και δεν υπήρχε συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών οι ζώνες επιρροής ήταν σαφώς καθορισμένες με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν συγκρούσεις παρά μόνο σε περιφερειακό επίπεδο για 45 χρόνια.

Η περίοδος από το 1815 έως και το 1914 μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα ισορροπημένο πολυπολικό σύστημα στο οποίο υπήρχαν 4 ή 5 κύριοι δρώντες όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, η Αυστρία, η Πρωσία και μετέπειτα Γερμανία και η Ρωσία, αλλά καμία από αυτές τις χώρες δεν είχε συγκριτικά μεγαλύτερη ισχύ από τις άλλες ώστε να διαταράξει το ισχύον status quo. Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα όταν η Γερμανία μέσα από την ανάδειξη της σε ανεξάρτητο κράτος, τη βιομηχανική της επανάσταση και τη ραγδαία οικονομική της ανάπτυξη δημιούργησε το απαραίτητο ποσό ισχύος

⁷ Ομοίως με υπ. 5

⁸ Ομοίως με υπ. 2

⁹ G.Allison - P. Zelikow, *Essence of Decision : Explaining the Cuban Missile Crisis*, σελ 156-166, Longman, 1999

τότε προέβη σε πόλεμο θέλοντας να αναθεωρήσει την υπάρχουσα ως τότε κατάσταση. Ένα σύγχρονο σύστημα ισορροπημένου πολυπολισμού μπορεί να χαρακτηριστεί η σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση στην οποία επίσης υπάρχουν πολλοί πόλοι ισχύος αλλά παρόλα αυτά καμία χώρα ξεχωριστά δεν έχει το απαιτούμενο υπόβαθρο ισχύος ώστε να ανατρέψει το ισχύον status quo προς όφελος της. Ανησυχία τόσο για τους Ευρωπαίους όσο και για τους Αμερικανούς συμμάχους αποτελεί η οικονομική αλλά και τεχνολογική ανάπτυξη της Γερμανίας¹⁰ ιδίως μετά την επανένωση της καθώς κανένας δεν μπορεί να προβλέψει τις διαθέσεις που μπορεί να έχει αν αποκτήσει συγκριτικά μεγαλύτερη ισχύ από τα υπόλοιπα Ευρωπαϊκά κράτη, αν μεταβεί λοιπόν η Ευρώπη σε κατάσταση μη ισορροπημένου πολυπολισμού. Η ίδια ακριβώς κατάσταση μετάβασης από ισορροπημένο σε μη ισορροπημένο πολυπολισμό εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1930 προς όφελος της Γερμανίας, όπου όταν έκρινε ότι μπορούσε να ανατρέψει του όρους ισχύος προς όφελος της το έπραξε κηρύσσοντας ουσιαστικά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Συνεπώς μπορεί να εξαχθεί ως γενικό συμπέρασμα ότι η θεωρία για τη δομή και το χαρακτήρα του Διεθνούς Συστήματος επαληθεύεται χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν παραδείγματα που να τη διαψεύδουν. Παραδείγματος χάριν η Μεγάλη Βρετανία των τελών του 19^{ου} αιώνα ήταν αδιαμφισβήτητη η συγκριτικά μεγαλύτερη οικονομική και ναυτική δύναμη όχι μόνο σε Ευρωπαϊκό αλλά σε παγκόσμιο επίπεδο διατηρώντας αποικίες και ναυτικές βάσεις ανά την υφήλιο. Παρόλα αυτά ποτέ δεν έδειξε τη διάθεση να επέμβει να επέμβει στρατιωτικά με σκοπό να ηγεμονεύσει τον Ευρωπαϊκό χώρο αν και θεωρητικά είχε το απαραίτητο απόθεμα ισχύος. Επίσης αυτό που η θεωρία απορρίπτει ως ενδεχόμενο δηλαδή την ύπαρξη ενός μοναδικού ηγεμόνα στο Διεθνές Σύστημα ή ενός μη ισορροπημένου διπολικού συστήματος είναι αυτό που ακριβώς συμβαίνει στο σημερινό διεθνές σύστημα τα τελευταία 20 χρόνια από την κατάρρευση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Οι ΗΠΑ παραμένουν ο μοναδικός και αδιαφιλονίκητος πόλος ισχύος και η αδιαμφισβήτητη ηγεμονική παγκόσμια δύναμη η οποία έχει τη δυνατότητα μέσω της υπεροχής της σε όλους τους συντελεστές ισχύος να πραγματοποιεί προβολή ισχύος σε πλανητικό επίπεδο. Ακόμη και αν υποστηριχτεί ότι υπάρχει ένας δεύτερος πόλος ισχύος πχ Ρωσία, Κίνα, ΕΕ, είναι συγκριτικά τόσο ασθενέστερος σε ισχύ που ουσιαστικά αποδέχεται την αμερικανική ηγεμονία. Παρόμοια παραδείγματα αποτελούν η Βυζαντινή αυτοκρατορία, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και η Μακεδονία του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

¹⁰ Όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο Γάλλος Πρόεδρος Charles de Gaulle: «Επιθυμούμε μια Γερμανία της Ευρώπης και όχι μια Ευρώπη της Γερμανίας», Π. Ήφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, σελ 112-115, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999 όπως και στο John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, κεφ. 10, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

Συνεπώς αυτό που έχει σημασία είναι ότι το Διεθνές Σύστημα είναι δυναμικό και εξελίσσεται όχι βάσει τύπων και μοντέλων αλλά βάση ορισμένων ανεξάρτητων μεταβλητών που είναι μη προβλέψιμες ή κωδικοποιήσιμες. Τα μοντέλα που χρησιμοποιούνται ως αναλυτικά εργαλεία για την επεξήγηση ορισμένων τάσεων δεν είναι απαραίτητο να συναντώνται στον πραγματικό κόσμο ως ιδεατοί τύποι, ούτε αποτελούν δόγματα. Εξαρτάται από την οπτική γωνία του κάθε μελετητή και τις υποθέσεις εργασίας που αυτός θέτει προς εξέταση, η χρήση αυτόν για την υποστήριξη της επιχειρηματολογίας του. Είναι επίσης πολλές φορές δυνατόν να εμφανίζονται κοινά σημεία και αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ διαφορετικών μοντέλων ανάλυσης όπως για παράδειγμα ένα ισορροπημένο διπολικό σύστημα να μετατρέπεται σε μη ισορροπημένο ή αντίστροφα χωρίς η χρονολογική στιγμή της μετάβασης αυτής να είναι πάντοτε ευδιάκριτη ή ίδια για όλους τους αναλυτές.

1.3 Θεωρητικές σχολές σκέψης στις Διεθνείς Σχέσεις

Το σύνολο των αναλύσεων στην επιστήμη των Διεθνών σχέσεων βάση των οποίων λειτουργεί το διεθνές σύστημα έχει γίνει χρησιμοποιώντας τρία κύρια αναλυτικά μοντέλα που αντικατοπτρίζουν τρεις διαφορετικά διαμορφωμένες σχολές σκέψης : Τη Φιλελεύθερη ή Ιδεαλιστική, τη Ρεαλιστική και τη Μαρξιστική. Σε θεωρητικό επίπεδο οι τρεις αυτές σχολές είναι αλληλοαποκλειόμενες¹¹. Όσον αφορά τη Μαρξιστική θεωρία, ο εμπνευστής της Karl Marx επικεντρώθηκε κυρίως στην κριτική του καπιταλιστικού συστήματος εντός της εγχώριας οικονομίας, ενώ ο V. I. Lenin επηρεασμένος από τις αναλύσεις του πρώτου ουσιαστικά διατύπωσε μια διεθνολογική θεωρία βάση της οποίας ο πόλεμος είναι ενδημικό χαρακτηριστικό¹² του καπιταλιστικού συστήματος. Υπάρχει πληθώρα αναλύσεων στις Διεθνείς σχέσεις που ακολουθούν τις αρχές αυτών των θεωριών αλλά ως σήμερα δεν έχει διατυπωθεί μια συγκεκριμένη και ολοκληρωμένη θεωρία που να εξηγεί τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος και τις σχέσεις μεταξύ των δρώντων αυτού. Για τον παραπάνω λόγο κρίνεται σκόπιμο να επικεντρωθεί η ανάλυση στα άλλα δύο θεωρητικά υποδείγματα.

Φιλελευθερισμός

¹¹ J. Freiden – D. Lake, *International Politics and International Economics*, Άρθρο, σελ 5, Princeton University Press, 1999

¹² Β.Ι. Λένιν, *Ιμπεριαλισμός: Το ανώτατο στάδιο του Καπιταλισμού*, κεφ. 7, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1998

Οι ρίζες του Φιλελευθερισμού εμφανίζονται στα κείμενα των Immanuel Kant, Adam Smith, David Ricardo, πολύ μεταγενέστερα στις ιδέες αλλά και την πολιτική των πρώτων αμερικανών προέδρων και ιδιαίτερα του Αμερικανού προέδρου του μεσοπολέμου Woodrow Wilson. Για τον Kant υπήρχε μια εγγενής τάση του ατόμου προς το καλό και τα αγαθά ενώ θεωρούσε πως ο πόλεμος ήταν αποτέλεσμα των πριγκηπικών απολυταρχικών καθεστώτων. Υπήρχε η πεποίθηση ότι ήταν το πολιτικό σύστημα αυτό που προκαλούσε τις διακρατικές έριδες και όχι οι ίδιοι οι άνθρωποι και ότι αν υπήρχε ένα σύστημα διακυβέρνησης όπου το άτομο θα μπορούσε να αναπτύξει ελεύθερα την προσωπικότητα του αυτό θα οδηγούσε σε αποφυγή των συγκρούσεων. Όσον αφορά τους Smith και Ricardo, είχαν διατυπώσει ήδη από τον 17^ο αιώνα τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος βάση της οποίας σε μια διεθνή αγορά, απαλλαγμένη από τον κρατικό παρεμβατισμό, οι οικονομικές συναλλαγές μεταξύ των κρατών μπορούν να αποφέρουν αμοιβαία οφέλη ενώ η οικονομική αλληλεξάρτηση που μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από το πλέγμα των συναλλαγών να καθιστά τη σύγκρουση μεταξύ αμφότερων των κρατών ασύμφορη¹³. Ο Αμερικανός πρόεδρος Wilson θεώρησε ως αίτιο του σπαρακτικού Α' Παγκοσμίου πολέμου τα χαρακτηριστικά του «παλαιού» Διεθνούς συστήματος όπως οι πολιτικές ελίτ, οι διμερείς συμφωνίες και οι μυστικές συμμαχίες, ενώ στόχευε στη δημιουργία ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας, όπου όλα τα κράτη θα συμμετείχαν ισότιμα στη βάση της πολυμερούς διπλωματίας και η διαφύλαξη της ειρήνης θα βρισκόταν υπό την εγγύηση όλων των συμμετεχόντων οι οποίοι θα αναλάμβαναν από κοινού να αποτρέψουν κάθε αναθεωρητική συμπεριφορά.

Λαμβάνοντας ως εφιαλήριο τις παραπάνω ιδέες και θεωρίες οι σύγχρονοι εμπνευστές της φιλελεύθερης σχολής διατύπωσαν μια ολοκληρωμένη θεωρία που στηρίζεται στις εξής αρχές:

- Δημοκρατική ειρήνη. Αυτοσκοπό αποτελεί η εξάπλωση της δημοκρατίας διότι οι δημοκρατίες σαν καθεστώτα είναι λιγότερο φιλοπόλεμα από τα απολυταρχικά. Οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους.
- Οικονομική αλληλεξάρτηση. Η διενέργεια συναλλαγών με αμοιβαίο όφελος απομακρύνει την πιθανότητα πολέμου καθώς θα ήταν επιζήμιος και για τις δύο πλευρές

¹³ Ε. Θαλασσινός – Θ. Σταματόπουλος, Διεθνή Οικονομικά, σελ. 44, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 1998

- Ενδυνάμωση των διεθνών θεσμών. Δημιουργία διεθνών οργανισμών και Καθεστώτων Ασφαλείας μέσω των οποίων τα κράτη θα επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικό τρόπο σεβόμενα τις βασικές αρχές του διεθνούς δικαίου όπως αυτοδιάθεση, διακρατική ισοτιμία, μη επέμβαση στο εσωτερικό των κρατών

Όσον αφορά την τρίτη συνιστώσα της θεωρίας αυτής υπάρχουν δύο παραλλαγές διεθνών καθεστώτων ασφαλείας, αυτό της συλλογικής ασφάλειας και αυτό της ηγεμονικής σταθερότητας (Hegemonic Stability). Αναφορικά με την πρώτη θεωρία προτείνεται η δημιουργία ενός συστήματος κρατών το οποίο δεσμεύεται ως προς την διαφύλαξη της ειρήνης, ενώ στην περίπτωση που εμφανιστεί ένα κράτος με αναθεωρητική συμπεριφορά όλα τα κράτη του συστήματος αναλαμβάνουν από κοινού την εξισορρόπηση του. Σύμφωνα με τη δεύτερη θεωρία εφόσον σε ένα σύστημα κρατών υπάρχει ένα κράτος τόσο ισχυρό που να μην μπορεί να αμφισβητηθεί από τα υπόλοιπα κράτη του συστήματος, τότε το κράτος αυτό αναλαμβάνει να ρυθμίσει τους κανόνες της διακρατικής συμπεριφοράς κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η σταθερότητα του συστήματος και η αποφυγή των ένοπλων συγκρούσεων.

Ρεαλισμός

Ο πολιτικός ρεαλισμός εμφανίστηκε ως απάντηση στον φιλελευθερισμό ιδιαίτερα μετά από την αποτυχία των διεθνών καθεστώτων να επιφέρουν τη σταθερότητα και που τελικά οδήγησαν στην έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ιδέες πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε η θεωρία αυτή έχουν τις ρίζες τους στα γραπτά των Θουκυδίδη, T.Hobbes, C.V.Clauzewitz, και N.Machiavelli. Ιδιαίτερη προσοχή αξίζει να δοθεί στον Θουκυδίδη και το έργο του για την ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου το οποίο από πολλούς σύγχρονους μελετητές θεωρείται το πρώτο διεθνολογικό κείμενο στον κόσμο. Η περιγραφή του Θουκυδίδη σχετικά με τους στόχους και τους τρόπους που διαμορφώνεται η κρατική συμπεριφορά μέσα σε ένα ανταγωνιστικό, άναρχο διεθνές σύστημα και η προβληματική βάση της οποίας τα κράτη προσπαθούν να πετύχουν του αντικειμενικούς τους στόχους με τα περιορισμένα μέσα τα

οποία διαθέτουν, αποτέλεσε την απαρχή για τη διατύπωση της ρεαλιστικής θεωρίας η οποία εδράζεται στις παρακάτω αρχές¹⁴:

- Το Διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δεν υπάρχει ανώτερη ρυθμιστική δομή από το κράτος
- Βασική επιδίωξη των κρατών είναι η επιβίωση τους και η μεγιστοποίηση της ασφάλειας τους
- Η επιβίωση ενός κράτους επαφίεται στο ίδιο το κράτος, ισχύει η αρχή της αυτοβοήθειας (self-help). Η ύπαρξη οποιονδήποτε διακρατικών θεσμών δεν εγγυάται την ασφάλεια.
- Μεταξύ δικαίου και συμφέροντος στις διακρατικές σχέσεις κυριαρχεί το συμφέρον (*Raison d'Etat*)
- Μεγιστοποίηση της ασφάλειας σημαίνει άενη επιδίωξη μεγαλύτερων σχετικών κερδών μέσα στο σύστημα. Αναπόφευκτα οι σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι διενεκτικές και λαμβάνουν τη σχέση παιγνίου μηδενικού αθροίσματος (*zero-sum game*)
- Κύριο νόμισμα στις διακρατικές σχέσεις παίζει η ισχύς
- Η κατοχύρωση της ειρήνης και της σταθερότητας επιτυγχάνεται μέσω της ισορροπίας ισχύος.

Από τις παραπάνω αρχές γίνεται φανερό ότι για τον πολιτικό ρεαλισμό το Διεθνές σύστημα είναι κρατοκεντρικό δηλαδή ότι κύρια μονάδα ανάλυσης αποτελεί το κράτος. Ο ρόλος των Διεθνών θεσμών είναι περιορισμένος και η ύπαρξη των οποιονδήποτε καθεστώτων ασφαλείας δεν προστατεύει τα κράτη από επίθεση εφόσον αυτά δεν έχουν μεριμνήσει εξ ιδίων για την ασφάλεια τους. Εφόσον τα κράτη επιδιώκουν μεγιστοποίηση των σχετικών κερδών μέσα στο σύστημα οι σχέσεις μεταξύ τους είναι συγκρουσιακές και οποιεσδήποτε συνεργασίες συνάπτονται δεν είναι θέμα θεσμών αλλά ευκαιριακές και βάση του αμοιβαίου συμφέροντος. Ο μόνος τρόπος διαφύλαξης της σταθερότητας είναι η ισορροπία ισχύος διότι υπάρχει η αμοιβαία αποτροπή ή αμοιβαίος φόβος μεταξύ των μερών.

¹⁴ Α. Πλατιάς, Διεθνείς σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, σελ 29-65, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2000 όπως και στο Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 27-29, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

Η ρεαλιστική κριτική στο φιλελευθερισμό

Η θεωρία του Φιλελευθερισμού γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή της κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου όταν η Ευρώπη έχοντας ταλαινωθεί από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, πίστεψε πως αιτία των δεινών ήταν η ύπαρξη απολυταρχικών καθεστώτων τα οποία έρεπαν προς τη σύγκρουση. Ο φιλελευθερισμός πρότεινε μια αισιόδοξη εκδοχή σύμφωνα με την οποία η εξάπλωση της δημοκρατίας, η απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών, η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης αλλά και η δημιουργία ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας το οποίο θα αναλάμβανε την τιμωρία των αναθεωρητικών κρατών θα επέφερε τον τερματισμό των διακρατικών συγκρούσεων. Ο Φιλελευθερισμός δέχτηκε τη μεγαλύτερη κριτική μετά από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όταν οι θεωρητικές αυτές βάσεις δοκιμάστηκαν σκληρά και δεν επαλήθευσαν τις αρχικές αισιόδοξες προβλέψεις. Τα κύρια σημεία κριτικής των ρεαλιστών στην φιλελεύθερη θεωρία συγκεντρώνονται στα εξής σημεία.

- Οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους. Ιστορικά το επιχείρημα αυτό δεν επαληθεύεται. Είναι πιθανόν πολλές φορές σε ένα δημοκρατικό καθεστώς η λαϊκή βούληση η οποία εκφράζεται να μην συμβαδίζει με το συμφέρον του κράτους πχ είναι δυνατόν ένα ηγέτης να προχωρήσει σε πόλεμο ενώ δεν είναι βέβαιος για την έκβαση του απλά και μόνο για να ικανοποιήσει το κοινό αίσθημα. Ιστορικά υπήρξαν πολλές περιπτώσεις που δημοκρατίες πολέμησαν μεταξύ τους όπως πχ ο Αμερικανό-ισπανικός πόλεμος του 1898, η ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος¹⁵
- Η οικονομική αλληλεξάρτηση εμποδίζει τον πόλεμο. Όπως προαναφέρθηκε ζητούμενο για τα κράτη δεν είναι τα απόλυτα αλλά τα σχετικά κέρδη μέσα στο σύστημα ενώ πρωταρχική επιδίωξη είναι η αναζήτηση της ασφάλειας. Τόσο κατά τον Α' όσο και κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο οι οικονομίες της Γαλλίας και της Γερμανίας βρίσκονταν στο μέγιστο βαθμό αλληλεξάρτησης γεγονός που όμως δεν τις εμπόδισε να πολεμήσουν. Αυτό δε σημαίνει πως ο πολιτικός ρεαλισμός αποκλείει την οικονομική συνεργασία μεταξύ των κρατών. Για τους πολιτικούς ρεαλιστές γίνεται μια σαφής διάκριση μεταξύ της

¹⁵ Βλ. υπ. 5, σελ 36

υψηλής πολιτικής (*high politics*) και της χαμηλής πολιτικής (*low politics*). Η τάση των ρεαλιστών είναι να συμπεριλαμβάνουν την οικονομική συνεργασία των κρατών στις σφαίρες της χαμηλής πολιτικής όπου αποδέχονται την ύπαρξη συνεργασίας μέσω θεσμών, αλλά στα θέματα ασφάλειας, άμυνας και στρατηγικής αυτό που κυριαρχεί είναι η πολιτική του κράτους μέσα σε συνθήκες διεθνούς αναρχίας.

- Ένα καθεστώς συλλογικής ασφάλειας εγγυάται την ειρήνη και αναλαμβάνει την τιμωρία του αναθεωρητισμού. Υπάρχουν πολλά ερωτηματικά ως προς την εφαρμογή της θεωρίας αυτής. Πρώτον τα κράτη συνήθως δεν είναι διατεθειμένα να πολεμήσουν εξ' ιδίων αλλά να πραγματοποιήσουν μεταφορά βαρών¹⁶ προς άλλα κράτη. Όταν η Σοβιετική Ένωση ένωσε τη Γερμανική επιθετικότητα να εκδηλώνεται δεν ανέλαβε να την αναχαιτίσει αλλά αντίθετα μέσω του συμφώνου μη επίθεσης (*Σύμφωνο Μολότωφ-Ρίμπεντροπ*)¹⁷ ουσιαστικά έστρεψε την ισχύ της Γερμανίας προς τη Γαλλία και τη Μ. Βρετανία. Δεύτερον και κυριότερο είναι το κατά πόσο μια μεγάλη δύναμη είναι διατιθέμενη να διακυβεύσει τη σύγκρουση με μια άλλη μεγάλη δύναμη για να σώσει μια μικρότερη χωρίς αυτό να εμπεριέχει ίδια οφέλη. Για παράδειγμα η ευρωατλαντική συμμαχία δεν αντέδρασε στις σοβιετικές εισβολές σε Αφγανιστάν, Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου αλλά παρόλα αυτά ήταν έτοιμη έως και για πυρηνική κλιμάκωση σε περίπτωση επίθεσης στη Γερμανία. Σύμφωνα με τον Clausewitz ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα¹⁸. Τα κράτη και ιδιαίτερα οι μεγάλες δυνάμεις ως ορθολογικοί δρώντες αναλαμβάνουν να επέμβουν σε περίπτωση που κρίνουν ότι διακυβεύονται τα ίδια συμφέροντα. Ο πόλεμος είναι μια διαδικασία που εμπεριέχει κόστος τόσο οικονομικό όσο και κοινωνικό. Κανένα ορθολογικό κράτος δεν είναι διατεθειμένο να εμπλακεί σε περίπτωση που τα οφέλη από τον πόλεμο δεν είναι μεγαλύτερα από το κόστος

¹⁶ Βλ. υπ. 2 , σελ 330

¹⁷ Π. Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, σελ 263-265, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1996

¹⁸ Κ. Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, σελ 139-140, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα

που επιφέρει. Τα κριτήρια επέμβασης είναι περισσότερο ρεαλιστικά παρά ιδεαλιστικά.

- Όσον αφορά τη θεωρία της Ηγεμονικής σταθερότητας η οποία υποστηρίζει ότι ένα ηγεμονικό κράτος μπορεί να δημιουργήσει τη δική του διεθνή θεσμική και ηθικοκανονιστική τάξη πραγμάτων και να επιφέρει με αυτό τον τρόπο τη ρύθμιση στη σχέση των κρατών και τη σταθερότητα η γνώμη των ρεαλιστών είναι ακριβώς η αντίθετη. Σε οποιαδήποτε περίπτωση κάποιο ηγεμονικό κράτος θέλησε να εγκαθιδρύσει τη δική του διεθνή τάξη το γεγονός αυτό όχι μόνο δεν περιόρισε τις συγκρούσεις αλλά τις αύξησε οδηγώντας σε ηγεμονικούς πολέμους, αλλαγές συνόρων, βίαιες εκτοπίσεις και εκκαθαρίσεις πληθυσμών. Παράδειγμα αποτελεί η ίδρυση του Αμερικανικού κράτους που βασιζόμενο στην διεθνιστική ιδεολογία του «Πεπρωμένου του Έθνους» αφάνισε τους αυτόχθονες πληθυσμούς¹⁹ της Β. Αμερικής, όπως επίσης και όλοι οι αποικιοκρατικοί αλλά με «εκπολιτιστικό και εκδημοκρατιστικό μανδύα» αγώνες των ευρωπαϊκών κρατών οι οποίοι οδήγησαν σε επεμβάσεις στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών, συγκρούσεις μεγάλης διάρκειας και κατάσταση διαρκών εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων κατά το στάδιο της από-αποικιοποίησης. Με άλλα λόγια, ο ιδεαλισμός αποτελεί το «άρμα του ηγεμονισμού» και ουσιαστικά μετατρέπεται σε ακραίο ρεαλισμό.

Η φιλελεύθερη κριτική στο ρεαλισμό

Ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου και η λήξη της διπολικής αντιπαράθεσης οδήγησε του φιλελεύθερους ιδεαλιστές εκ νέου σε αισιοδοξία σχετικά με το μετασχηματισμό του χαρακτήρα του Διεθνούς συστήματος. Πίστεψαν πως η πτώση του Ανατολικού συνασπισμού σήμανε το τέλος της ιστορίας²⁰ και ότι πλέον τα κράτη θα ήταν σε θέση να επιλύουν ειρηνικά τις διαφορές του στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών και της μεταξύ τους συνεργασίας. Η μεταψυχροπολεμική περίοδος συνοδεύτηκε από πλήθος αναλύσεων που ακολουθούσαν την φιλελεύθερη σχολή σκέψης

¹⁹ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωπαϊκτικές Σχέσεις, σελ 26, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

²⁰ Francis Fukuyama, The End of History?, The National Interest, 1989

προσαρμοσμένη στα νέα δεδομένα της δομής του διεθνούς συστήματος, ασκώντας κριτική στο ρεαλισμό, σχολή που αργότερα ονομάστηκε ως νέο-φιλελεύθερη σχολή. Μερικές από τις πιο αντιπροσωπευτικές θεωρίες της σχολής αυτής είναι οι εξής:

- Η θεωρία της σύνθετης αλληλεξάρτησης (complex interdependence)²¹. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει αντίθετα με το ρεαλισμό ότι δεν υφίσταται ιεράρχηση μεταξύ των ζητημάτων που αφορούν τις διακρατικές σχέσεις. Υπάρχουν πολλαπλά κανάλια που συνδέουν τις διακρατικές σχέσεις και που οδηγούν στη συνεργασία μεταξύ των κρατών και ότι η agenda των ζητημάτων δεν περιέχει τις έννοιες high ή low politics. Κάθε ζήτημα είναι διαφορετικό και εξίσου σημαντικό. Η στρατιωτική ισχύς δεν αποτελεί αυτοσκοπό των κρατών αλλά μια συνιστώσα, ενώ δε χρησιμοποιείται για επίλυση θεμάτων μη στρατιωτικής φύσεως
- Η θεωρία των Διεθνών καθεστώτων²², η οποία υποστηρίζει ότι η ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων από δύο ή περισσότερα κράτη είναι δυνατόν να μη συμβαδίζει με το κριτήριο Pareto²³, δηλαδή να μη φέρνει τα κράτη αυτά στη καλύτερη δυνατή κατάσταση. Υπάρχουν καταστάσεις οι οποίες τα κράτη έχουν κοινά συμφέροντα ή καταστάσεις που από κοινού τα κράτη απεύχονται. Στις περιπτώσεις αυτές η συνεργασία ή ο συντονισμός των κρατών για την επίτευξη του κοινού συμφέροντος ή την αποφυγή της κατάστασης κοινής αποστροφής θεωρούνται επιβεβλημένες και αποτελούν τη βάση για την δημιουργία καθεστώτων συνεννόησης.

²¹ R. Keohane – J. Nye, Realism and Complex Interdependence, Άρθρο σελ3-5, Public Affairs, New York, 2004

²² A. Stein, Coordination and Collaboration, International regimes into an anarchical world, Άρθρο, Baldwin editions, 1996

²³ Το κριτήριο Pareto στην πολιτική οικονομία υποστηρίζει ότι μια κατάσταση θεωρείται άριστη αν οποιαδήποτε βελτίωση της θέσης ενός μέλους της κοινωνίας δεν μπορεί να γίνει χωρίς τη χειροτέρευση της θέσης ενός άλλου μέλους. Αυτό που υποστηρίζει η θεωρία των Διεθνών Καθεστώτων είναι ότι η ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων από τα κράτη δε φέρνει την αριστοποίηση. Μόνο μέσω της συνεννόησης μεταξύ των κρατών είναι δυνατή η βελτίωση της θέσης ενός δρώντα χωρίς τη χειροτέρευση της θέσης του άλλου έως ότου να φτάσουν στο σημείο αριστοποίησης. Σχετικά βλ. Δ.Π. Καράγιωργα, Δημόσια Οικονομική, Τόμος Α', σελ.42-43, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1979

- Η θεωρία της «ήπιας ή μαλακής ισχύος». Η βασική συλλογιστική της θεωρίας αυτής η οποία αποτέλεσε και τη σημαντικότερη νέο-φιλελεύθερη θεωρία έγκειται στο ότι η επιβολή της θέλησης ενός κράτους σε άλλα κράτη δεν είναι απαραίτητο να γίνεται μέσω του φόβου ή του εξαναγκασμού. Υπάρχει η δυνατότητα για κάποια κράτη να ακολουθούν την πολιτική κάποιων άλλων κρατών οικιοθελώς²⁴. Η χρήση συνεπώς της ήπιας ισχύος είναι η ικανότητα ενός κράτους να εμπνέει τα άλλα κράτη ως προς την συμπεριφορά ή την πολιτική του και να κάνει άλλα κράτη να συμπλεύσουν με αυτό εθελοντικά και πρόθυμα. Τα μέσα επίτευξης αυτής της πολιτικής είναι σύμφωνα με τη θεωρία αυτή η πρόοδος ενός κράτους στις επιστήμες , την τέχνη , τον πολιτισμό, η ύπαρξη ενός άρτιου εκπαιδευτικού συστήματος και κυρίτερα οι αξίες που ένα έθνος πρεσβεύει. Για παράδειγμα οι ιδέες της Γαλλικής επανάστασης περί των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη, ο φιλελευθερισμός και η δημοκρατία έκαναν πολλά κράτη να ταχθούν θετικά υπέρ της Γαλλίας του Ναπολέοντα και να συμμαχήσουν με αυτόν. Ακόμα και σε επίπεδο νομιμοποίησης, το φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου ήταν σαφώς πιο θελκτικό από τον ολοκληρωτισμό που αντέτεινε η Σοβιετική Ένωση. Αρά βάση της θεωρίας αυτής δεν έχει σημασία μόνο η επιβολή της ισχύος ενός κράτους στα άλλα, αλλά η ύπαρξη της ηθικής, κοινωνικής και πολιτικής νομιμοποίησης που κάνει την επιβολή αυτή πιο εύκολα αποδεκτή από τους πολίτες των κρατών αυτών.

1.4 Συμπεράσματα

Η ύπαρξη διαφορετικών και αντικρουόμενων θεωρητικών υποδειγμάτων όσον αφορά τόσο τη δομή του Διεθνούς συστήματος όσο και την σχολή σκέψης στη οποία εδράζεται η εκάστοτε κρατική ή διακρατική

²⁴ J. Nye, Soft Power : The means to success in world politics,σελ 5-11, Public Affairs, New York, 2004

συμπεριφορά είναι πιθανόν να προκαλέσει σύγχυση ως προς τη διατύπωση ευκρινών συμπερασμάτων κατά την ανάλυση ενός φαινομένου ή τη διατύπωση μιας υπόθεσης εργασίας. Είναι εύλογο να για τον οποιοδήποτε να αναρωτηθεί για παράδειγμα ποια είναι η δομή του σημερινού διεθνούς συστήματος; Ή πως γίνεται η κατανομή ισχύος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις; Η ακόμη ποια σχολή σκέψης ακολουθεί η συμπεριφορά ενός συγκεκριμένου κράτους; Η απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα επηρεάζεται από τρεις βασικές παραμέτρους :

- Η μεταβατικότητα . Είναι πιθανόν η εκδήλωση ενός φαινομένου να λαμβάνει χώρα σε κατάσταση μετάβασης από ένα μοντέλο σε ένα άλλο, πχ μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι σήμερα το διεθνές σύστημα είναι είτε μονοπολικό, είτε μονοπολικό που βαίνει σε μη ισορροπημένο πολυπολικό.
- Η συνδυαστικότητα. Είναι δυνατόν πολλές φορές η συμπεριφορά ενός κράτους να λαμβάνει στοιχεία και από τις δύο σχολές σκέψης αναλόγως με το που απευθύνεται και τις σκοπούς επιδιώκει. Για παράδειγμα κατά τη διάρκεια της Κοινωνίας των Εθνών οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης λειτούργησαν έστω και για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο στη λογική της ισορροπίας ισχύος εντός του Ευρωπαϊκού χώρου αλλά παρόλα αυτά επέδειξαν επεμβατικό ρόλο σε άλλες περιοχές της γης όπου δημιούργησαν ή είχαν ήδη δημιουργήσει αποικίες.
- Η αλληλοεπικάλυψη. Είναι δυνατόν ένα κράτος ή μια συμμαχία κρατών για παράδειγμα να χρησιμοποιεί φιλελεύθερα επιχειρήματα για την επίτευξη ρεαλιστικών στόχων. Η επίθεση των ΗΠΑ στον Ιράκ το 2003 βασίστηκε στο επιχείρημα της ανατροπής του Καθεστώτος του Saddam Hussein, του πυρηνικού αφοπλισμού και της εμπέδωσης της δημοκρατίας αλλά ουσιαστικά στόχο είχε την αποφυγή της δημιουργίας μιας τοπικής Ιρακινής ηγεμονίας που στόχευε στον έλεγχο της ροής των πετρελαϊκών αγαθών προς τη Δύση.

Συνεπώς λαμβάνοντας υπόψη τις τρεις παραπάνω παραμέτρους το συμπέρασμα που εξάγεται είναι πως κανένα μοντέλο η θεωρία δεν είναι απόλυτα σωστό η απόλυτα λανθασμένο, υπάρχουν για όλα περιπτώσεις που

επιβεβαιώνονται ή δεν επιβεβαιώνονται. Αυτό που έχει αξιολογική χρησιμότητα είναι κατά πόσο ο μελετητής μπορεί να χρησιμοποιεί τα αναλυτικά αυτά θεωρητικά εργαλεία για να εξηγή από τη δική του οπτική γωνία και βάση των υποθέσεων εργασίας που έχει κάνει τα διάφορα φαινόμενα που παρατηρούνται στο Διεθνές Σύστημα. Στα κεφάλαια που ακολουθούν επιχειρείται μια περιγραφική και συνάμα θεωρητική ανάλυση των τάσεων που διαμορφώθηκαν και τείνουν να διαμορφωθούν στο Διεθνές Σύστημα ιδιαίτερα από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως και σήμερα. Η ανάλυση αυτή θα ακολουθήσει τις θεωρητικές προσεγγίσεις που προηγουμένως αναλύθηκαν όχι με σκοπό να εντάξει τα φαινόμενα που παρατηρήθηκαν στην μία ή στην άλλη θεωρία αντίστοιχα αλλά αντιθέτως να αξιολογήσει την εξηγητική σημασία της κάθε θεωρίας και να εξάγει ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με το κατά πόσο οι αρχικές υποθέσεις των θεωριών αυτών είναι δυνατόν να επαληθεύονται εμπειρικά ή όχι.

Κεφάλαιο 2: Οι Ευρωατλαντικές σχέσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

2.1 Εισαγωγή

Ως Ευρωατλαντικές σχέσεις ορίζεται το πλέγμα των συμμαχιών, συνεργασιών, συμφώνων, αντιδικιών, αντιπαλοτήτων και γενικότερα κάθε διαδραστικής διαδικασίας μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής και της Βόρειο-Αμερικανικής ηπείρου μετά από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έως και σήμερα. Ο χρονικός αυτός προσδιορισμός δε σημαίνει ότι δεν προϋπήρχαν σχέσεις μεταξύ των κρατών των δύο αυτών ηπείρων, αντιθέτως από το 15^ο αιώνα των μεγάλων εξερευνήσεων ως και τη νεότερη ιστορία των δύο παγκοσμίων πολέμων η αλληλεπίδραση των κρατών αυτών έλαβε χώρα υπό ποικίλους τρόπους και εντάσεις από και προς αμφότερες τις κατευθύνσεις. Η χρονολογική διαφοροποίηση του όρου από την προαναφερθείσα περίοδο έγκειται στις ειδικές σχέσεις και το ιδιαίτερο γεωπολιτικό διεθνές υποσύστημα το οποίο διαμορφώθηκε μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και εκφράστηκε θεσμικά μέσα από τον Οργανισμό του Βόρειο-Ατλαντικού Συμφώνου (NATO). Συνεπώς είναι τόσο ο χρονικός όσο και ο γεωπολιτικός παράγοντας αυτός ο οποίος διακρίνει το ευρωατλαντικό υποσύστημα από την προηγούμενη περίοδο σχέσεων μεταξύ Ευρώπης και Β. Αμερικής. Η ύπαρξη του υποσυστήματος αυτού σαν διεθνούς δρώντα το διακρίνει αλλά παρόλα αυτά δεν το διαχωρίζει από το ευρύτερο διεθνές σύστημα. Τουναντίον ο κύριος γενεσιουργός και διαμορφωτικός παράγοντας της δημιουργίας της Ευρωατλαντικής Συμμαχίας ήταν η διεθνής θέση και συμπεριφορά των άλλων κυρίων δρώντων του συστήματος και ιδιαίτερα της ΕΣΣΔ και δευτερευόντως της Κίνας.

Κατά τη διάρκεια της εξηκονταετούς πλέον ύπαρξης του NATO δημιουργήθηκαν περαιτέρω θεσμοί των οποίων τόσο ο ρόλος όσο και η συνεισφορά στην μετεξέλιξη του διεθνούς συστήματος θα εξεταστεί στη συνέχεια. Παρόλα αυτά η συνεισφορά του NATO τόσο στις σχέσεις των κρατών στο εσωτερικό της συμμαχίας, όσο και σε αυτές των συμμάχων με τους υπόλοιπους στρατηγικούς δρώντες ήταν καταλυτική και αδιαμφισβήτητα έως και σήμερα παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο. Το παράδοξο είναι ότι αν και οι επιτακτικοί λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της συμμαχίας έχουν πλέον εκλείψει²⁵ εδώ και 20 χρόνια, όχι μόνο συνεχίζει να υπάρχει αλλά επεκτείνεται

²⁵ D. Allin, G. Andreani, P. Errera, G. Samore: Repairing the Damage, Possibilities and limits of transatlantic consensus, Adelphi paper 389, The international Institute of Strategic Studies, New York, 2007

σε γεωγραφικό επίπεδο και εμβαθύνει σε πολλαπλούς τομείς τόσο στις διακρατικές σχέσεις όσο και στην εσωτερική δομή των κρατών.

Τα ζητήματα που εξετάζει το μέρος αυτό της μελέτης συνοπτικά είναι: α) Ποιοι ήταν οι λόγοι δημιουργίας του NATO; β) Αν η ύπαρξη του μετέτρεψε το διεθνές σύστημα σε πιο ασφαλές ή πιο συγκρουσιακό; γ) Ποιοι ήταν οι λόγοι μετεξέλιξης του στη σημερινή του μορφή; δ) Ποιες είναι οι προκλήσεις που αντιμετώπισε ή καλείται να αντιμετωπίσει στο συνεχώς μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα; ε) Υπάρχει λόγος και προοπτική συνέχισης της ύπαρξής του;. Αφού πρώτα παρατεθούν ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τον Οργανισμό καθώς και τους άλλους διεθνείς δρώντες που συνδέονται με αυτόν, στη συνέχεια ακολουθεί ανάλυση σχετικά με τους λόγους δημιουργίας του, μετεξέλιξής του καθώς και μελλοντικών προοπτικών του. Για την εξαγωγή ακριβέστερων συμπερασμάτων η ανάλυση θα διαχωριστεί σε τρεις χρονολογικές περιόδους α) Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έως και το 1989-90 που σήμανε τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου β) από το 1991 έως και τις αρχές του 21ου αιώνα και γ) σήμερα εξετάζοντας τις μελλοντικές προοπτικές εξέλιξης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Παράλληλα θα επιχειρηθεί η διασύνδεση των παραπάνω με τις θεωρητικές προσεγγίσεις του πρώτου μέρους της μελέτης σχετικά με τη δομή του διεθνούς συστήματος και τη θεωρητική σχολή η οποία μπορεί να εξηγήσει με τον καλύτερο τρόπο τα φαινόμενα που παρατηρούνται.

2.2 Η θεσμική διάσταση των Ευρωατλαντικών σχέσεων

2.2.1 NATO:

Ο Οργανισμός του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (North Atlantic Treaty Organization – NATO) αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής των σκοπών της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, η οποία συγκροτήθηκε στις 4/4/1949, με την υπογραφή της Συνθήκης της Washington. Το NATO αποτελεί μια διακυβερνητική πολιτικό-στρατιωτική συμμαχία 28 κυρίαρχων και ανεξάρτητων κρατών της Ευρώπης και της Β. Αμερικής στα πλαίσια της οποίας τα μέλη της συνεργάζονται με σκοπό τη συλλογική ασφάλεια και άμυνα της ευρωατλαντικής περιοχής.

Σκοποί²⁶ :

A) Η διαφύλαξη της ειρήνης και η προάσπιση της ελευθερίας και της ασφάλειας όλων των μελών με πολιτικά ή στρατιωτικά μέσα σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτη του ΟΗΕ.

B) Ο συντονισμός των προσπαθειών για τη συλλογική άμυνα των κρατών – μελών.

Γ) Η εμπέδωση μιας διαρκούς ειρήνης στην Ευρώπη βάση των δημοκρατικών αξιών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου.

Αρχές :

A) Το αδιαίρετο της Ασφάλειας το οποίο προβλέπεται από τη ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής. Επίθεση ενάντια σε μέλος της Συμμαχίας σημαίνει επίθεση εναντίον όλων.

B) Η διασφάλιση του διατλαντικού δεσμού ως παράγοντα ζωτικής σημασίας για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια.

Γ) Ο συλλογικός χαρακτήρας της άμυνας της συμμαχίας ο οποίος ενσωματώνεται σε μια ενιαία δομή.

Δ) Η διατήρηση του κατάλληλου συνδυασμού πυρηνικών και συμβατικών δυνάμεων στη Ευρώπη ως μέσου αποτροπής οποιασδήποτε απειλής

Ε) Η ανάπτυξη διαλόγου και συνεργασίας με όλους τους στρατηγικούς εταίρους της Συμμαχίας²⁷.

2.2.2 ΔΕΕ²⁸:

Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση – ΔΕΕ (Western European Union- WEU) είναι ένας περιφερειακός οργανισμός στον οποίο συμμετέχουν συνολικά 28 Ευρωπαϊκά κράτη υπό διαφορετικό καθεστώς, με στόχο την προώθηση της συνεργασίας σε θέματα ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας. Ιδρυτικό κείμενο της ΔΕΕ αποτελεί η συνθήκη των Βρυξελλών η οποία υπογράφηκε στις 17/3/1948 και τροποποιήθηκε με η συμφωνία του Παρισιού στις 23/10/1954

²⁶ Δ.Ταξιάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, σελ 127-129, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997

²⁷ NATO in the 21st Century, σελ 7-9, NATO Editions, 2001, Bruxelles

²⁸ Ηλεκτρονική πηγή www.weu.int

όπου και συμπεριέλαβε στους κόλπους της τη Γερμανία και την Ιταλία. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου η ΔΕΕ παρέμεινε ανενεργή καθώς επισκιάστηκε από τον διπολικό ανταγωνισμό ΗΠΑ – ΕΣΣΔ και επαναδραστηριοποιήθηκε το 1987 μέσω της υιοθέτησης της «Πλατφόρμας της Χάγης» όπου ουσιαστικά αποφασίστηκε η ενδυνάμωση του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Ασφαλείας στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.

Σκοποί:

A) Η προστασία της ευρωπαϊκής ειρήνης και ασφάλειας σύμφωνα με το Χάρτη του ΟΗΕ

B) Η αμοιβαία συνδρομή των μελών σε περίπτωση που κάποιο μέλος δεχθεί επίθεση

Γ) Η προάσπιση των δημοκρατικών αρχών, των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των συνταγματικών παραδόσεων και του σεβασμού στο δίκαιο

Δ) Η προαγωγή της ενότητας και η ενθάρρυνση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης

Ε) Η σύσφιξη των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δεσμών που συνδέουν τα κράτη-μέλη.

2.2.3 ΟΑΣΕ²⁹ :

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE) είναι ο μόνος πανευρωπαϊκός οργανισμός ασφαλείας που αποτελείται από 54 κράτη και γεωγραφικά καλύπτει το χώρο από το Vancouver έως το Vladynostok. Είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας που άρχισε το 1973, ως Διάσκεψη για την ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη – ΔΑΣΕ προκειμένου να λειτουργήσει ως ένα βήμα πολυμερούς διπλωματίας μεταξύ των χωρών που ανήκαν και στους δύο αντίπαλους συνασπισμούς στους τομείς της ασφαλείας, της οικονομίας, της επιστήμης, του περιβάλλοντος και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

²⁹ Ηλεκτρονική πηγή www.osce.org

Σκοποί :

A) Η βελτίωση των αμοιβαίων σχέσεων και η διασφάλιση των συνθηκών ειρήνης σε όλα τα κράτη

B) Η διατήρηση του ενιαίου και αδιαίρετου της ασφάλειας στην Ευρώπη και του κοινού συμφέροντος μέσα από την ανάπτυξη της συνεργασίας των κρατών – μελών

Γ) Η προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων, της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης και της ευημερίας των λαών

Αρχές :

A) Κυρίαρχη διακρατικής ισότητα, σεβασμός κρατικής κυριαρχίας, απαραβίαστο των συνόρων

B) Μη επέμβαση, αποχή από τη χρήση βίας, ειρηνική διευθέτηση των διαφορών

Γ) Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των θεμελιωδών ελευθεριών και της αρχής της αυτοδιάθεσης

2.3 Η γεωπολιτική διάσταση των Ευρωατλαντικών σχέσεων

Η ιδέα της συμμαχικής ένωσης των κρατών της Ευρώπης και της Β. Αμερικής χρονολογείται λίγο πριν την δημιουργία του NATO προς τα τέλη του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Την περίοδο αυτή η επανεμφάνιση της γεωπολιτικής, μιας θεωρητικής σχολής σκέψης η οποία κατηγορήθηκε από πολλούς ως η θεωρητική βάση του ναζιστικού επεκτατισμού³⁰, οδήγησε τους αναλυτές σε νέες θεωρητικές προβλέψεις ως προς την εξέλιξη των μεταπολεμικών συσχετισμών ισχύος.

³⁰ Η κριτική ασκήθηκε κυρίως στις θεωρίες του ζωτικού χώρου (Lebensraum) του Friedrich Ratzel και της Mitteleuropa που αποκρυσταλλώθηκε στα γραπτά του Σουηδού Rudolf Kjellen και του Γερμανού Friedrich Naumann. Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία η επιτυχία ενός κράτους εξαρτάται από τη δυνατότητα να επεκτείνει την επιρροή του πέρα από τα σύνορα του με σκοπό την αρχική εξασφάλιση της επιβίωσης και της αυτάρκειάς του και αργότερα τη μεγέθυνση των εδαφικών του πλεονεκτημάτων. Σύμφωνα με τη δεύτερη θεωρία, η δημιουργία μια μεγάλης δύναμης στο κέντρο της Ευρώπης θα ήταν ικανή να περιθωριοποιήσει τη Γαλλία και τη Ρωσία. Το ρόλο της δημιουργίας αυτής της μεγάλης δύναμης είχε η Γερμανία και μάλιστα μέσω πολέμου ο οποίος είναι ο μοναδικός φορέας ριζικών αλλαγών. Βλ. σχετικά Geoffrey Parker, Γεωπολιτική, σελ 49-77, Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002

Η σημαντικότερη θεωρητική συνεισφορά είναι αυτή του Βρετανού Sir Halford Mackinder (1871-1947) ο οποίος διατύπωσε τρεις διαδοχικές θεωρίες σχετικά με την σημασία της Ευρασιατικής Ηπείρου και τον τρόπο με τον οποίον εκτυλίσσεται ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων πάνω σε αυτήν. Το 1904 στο έργο του Mackinder « Ο γεωγραφικός άξονας της Ιστορίας» , υποστηριζόταν ότι ο αγώνας για παγκόσμια κυριαρχία είναι μια συνεχής μάχη μεταξύ ναυτικών και ηπειρωτικών δυνάμεων για τον έλεγχο της Ευρασίας την οποία αποκαλούσε παγκόσμια νήσο. Η περιοχή στο εσωτερικό της Ευρασίας σύμφωνα με τον Mackinder είναι ο άξονας της Γης (Pivot area) καθώς πρόκειται για μια περιοχή με τεράστιους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, ενώ είναι απόρθητη λόγω της εδαφικής της μορφολογίας³¹. Επίσης προέβλεψε τη μελλοντική αδυναμία της Βρετανίας να κυριαρχήσει σε αυτή την περιοχή καθώς όπως επισήμανε η τεχνολογία του σιδηροδρόμου και των μηχανοκίνητων οχημάτων έστρεφε πλέον την πλάστιγγα υπέρ των ηπειρωτικών δυνάμεων³². Το 1919 επανήλθε με το έργο «Δημοκρατικά ιδεώδη και πραγματικότητα» όπου περιέγραψε μια στενότερη γεωγραφική περιφέρεια η οποία εκτείνεται από τη Γερμανία και την Αυστρία στα δυτικά έως και την Κεντρική Ρωσία στα Ανατολικά την οποία την ονόμασε «Καρδιά της Γης» (Heartland). Σύμφωνα με τη ρήση του « Αυτός που ελέγχει την Ανατολική Ευρώπη ελέγχει την καρδιά της Γης. Αυτός που ελέγχει την καρδιά της Γης ελέγχει την παγκόσμια Νήσο. Αυτός που ελέγχει την παγκόσμια νήσο ελέγχει τον κόσμο». Λίγο πριν από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου ο Mackinder προέβλεψε την ήττα της Γερμανίας και παρατήρησε ότι :

« εάν η Σοβιετική Ένωση αναδειχθεί ο νικητής του πολέμου κατά της Γερμανίας θα αναδειχθεί ως η μεγαλύτερη ηπειρωτική δύναμη της υδρογείου. Επιπλέον, θα είναι ισχυρότερη δύναμη από άποψη δυνατοτήτων άμυνας κατά εξωτερικών επιθέσεων. Η καρδιά της Γης είναι το μεγαλύτερο φυσικό οχυρό της Γης. Για πρώτη φορά κυβερνάται από ένα μεγάλο στρατό υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών»³³

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Mackinder καμία ναυτική δύναμη ή συνδυασμός δυνάμεων δεν ήταν ικανός να εξισορροπήσει την ανερχόμενη ηπειρωτική δύναμη που λεγόταν ΕΣΣΔ. Αντιθέτως μια αμφίβια δύναμη μπορεί

³¹ Π. Ήφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 52-53, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

³² G. Sloan : The heartland Theory then and now, Άρθρο, σελ 18-19, Foreign Affairs, New York, 2004

³³ Αυτούσιο από το : Π. Ήφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 57, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

να αποτελεί τη μόνη περίπτωση εξισορρόπησης των ηπειρωτικών δυνάμεων. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

« απαιτείται να υπάρξει αποτελεσματική και διαρκής συνεργασία μεταξύ της Αμερικής, της Βρετανίας και της Γαλλίας, η πρώτη για αμυντικό βάθος, η δεύτερη ως ένα προκεχωρημένο πλωτό αεροδρόμιο-ως μια Μάλτα σε μεγαλύτερη κλίμακα- και η τρίτη ως ένα προκεχωρημένο, ικανό να το υπερασπιστούν, ισχυρό προγεφύρωμα»³⁴

Βαθύτατα επηρεασμένος από τη γεωπολιτική σκέψη του Mackinder, ο αμερικανός αναλυτής Nikolas Spykman (1893-1943) ανέπτυξε μια εναλλακτική θεωρία η οποία υποστήριζε ότι η σημασία της Heartland ήταν υποβαθμισμένη σε σχέση με την περιοχή του εσωτερικού ημικυκλίου της Ευρασίας (Δ. Ευρώπη, Βαλκάνια, Μ. Ανατολή, Ινδία, Κίνα) την οποία ονόμαζε «στεφάνη» (Rimland). Σύμφωνα με τον Spykman αυτός που ελέγχει την Rimland ελέγχει την Ευρασία και κατ' επέκταση τον κόσμο³⁵.

Λαμβάνοντας υπόψη τις δύο παραπάνω γεωπολιτικές θεωρήσεις αντιλαμβανόμαστε τη λογική πάνω στη οποία κινήθηκε βάση τουλάχιστον γεωγραφικών κριτηρίων όχι μόνο η σύνθεση της Συμμαχίας αλλά η γενικότερη λογική πάνω στη οποία λειτούργησε έως και το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Στο ερώτημα ποια θεωρία επαληθεύεται σχετικά με τη δημιουργία του NATO η απάντηση είναι και οι δύο. Ουσιαστικά οι δύο θεωρίες δεν είναι αντικρουόμενες αλλά αλληλοσυμπληρούμενες. Το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και η τελική επικράτηση των Σοβιετικών στην Ανατολική πλευρά της Ευρώπης θα σήμαινε την κυριαρχία τους στη heartland. Η μόνη επιλογή των συμμάχων ήταν να προσπαθήσουν στο ευρωπαϊκό ηπειρωτικό επίπεδο να μην επιτρέψουν τη δημιουργία ενός κενού ισχύος τέτοιου ώστε να επιτραπεί στην ΕΣΣΔ να εξαπλώσει την επιρροή της σε αυτό. Η δημιουργία του NATO και της ΕΕ μετέπειτα ουσιαστικά ενέταξε ένα κομμάτι της heartland στη δυτική σφαίρα επιρροής μη επιτρέποντας στην ΕΣΣΔ την καθολική κυριαρχία σε αυτό. Επίσης ενέταξε τη Γερμανία στο δυτικό συνασπισμό, γνωρίζοντας τις οικονομικές και τεχνολογικές της δυνατότητες θέλοντας να αποτρέψει μια εκ νέου αναγέννηση της Γερμανικής επιθετικότητας ή ακόμη και μια συμμαχία ή προσεταιρισμό της Γερμανίας από την ΕΣΣΔ. Βάση της λογικής αυτής τόσο οι ΗΠΑ όσο και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι ήθελαν τη Γερμανία ουδέτερη και ελεγχόμενη μέσα στους κόλπους της συμμαχίας κάτι που κατάφεραν να

³⁴ Π. Ηφαιστός-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 59, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

³⁵ Κ. Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, σελ 206-208, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008

διατηρήσουν έως το 1989 που η επανένωση πλέον ήταν αναπόφευκτη. Τέλος, παρά τη διπολική αντιπαράθεση, η παρεμβατική πολιτική των ΗΠΑ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις σε περιοχές όπως η Ελλάδα, η Τουρκία, η Κορέα, το Βιετνάμ³⁶, περιοχές που βρίσκονταν σε στρατηγική εγγύτητα προς την ΕΣΣΔ, ουσιαστικά υποδηλώνει την πολιτική του NATO να μην επιτρέψει την Σοβιετική κομμουνιστική επιρροή πάνω στη Rimland και σε καμία περίπτωση να μην αφήσει διέξοδο προς τις νότιες θάλασσες³⁷. Με λίγα λόγια η στρατηγική του NATO ήταν διπλή. Από τη μία στρατηγική ανάσχεσης της ΕΣΣΔ στην ηπειρωτική Ευρώπη και από την άλλη παρεμπόδιση της στρατηγικής της επιρροής στην Ευρασιατική Στεφάνη. Συνεπώς η δημιουργία και η στρατηγική του NATO ως συνασπισμού ουσιαστικά κινήθηκε σε ένα συνδυασμό των δύο κυρίων γεωπολιτικών θεωριών τουλάχιστον από φάση της δημιουργίας του έως την κατάρρευση του ανατολικού συνασπισμού. Το ζήτημα σχετικά με το αν μετά τη λήξη του Ψυχρού πολέμου ακολούθησε την ίδια λογική ως προς τις γεωπολιτικές του επιλογές θα εξεταστεί στη συνέχεια της μελέτης.

2.4 Οι Ευρωατλαντικές σχέσεις ως σύζευξη της στρατηγικής των Μεγάλων Δυνάμεων

Το τέλος του καταστρεπτικού Β' Παγκοσμίου πολέμου ήταν η αρχή μιας νέας εποχής για την Ευρωπαϊκή ήπειρο. Η εμφάνιση των δύο νέων υπερδυνάμεων, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, μετατόπισε το κέντρο βάρους της ισχύος προς άλλες γεωγραφικές περιοχές αναδεικνύοντας νέους ανερχόμενους διεθνείς δρώντες που φιλοδοξούσαν να παίξουν παγκόσμιο ρόλο εκμεταλλευόμενοι το κενό ισχύος που δημιουργήθηκε. Οι ΗΠΑ μετά από την ενεργή συμμετοχή τους στη νίκη επί της ναζιστικής Γερμανίας αντιλήφθηκαν ότι πλέον οι συνθήκες ήταν ώριμες για τη διεκδίκηση ενός πιο ενεργού και πιο παρεμβατικού ρόλου στο παγκόσμιο γίνεσθαι ενώ η Σοβιετική Ένωση εκμεταλλευόμενη πλέον την απουσία μιας ισχυρής Γερμανίας στο κέντρο της Ευρώπης θέλησε να προχωρήσει προς την πλήρη επικράτηση της στην Ευρασία και κατ' επέκταση τη διεκδίκηση ηγετικού στρατιωτικού, πολιτικού και ιδεολογικού ρόλου στη γηραιά ήπειρο.

³⁶ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.162, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

³⁷ Σύμφωνα με την πρώτη ανάλυση του Mackinder το 1904, πάντοτε οι ηπειρωτικές Ευρασιατικές δυνάμεις πίεζαν τις ναυτικές δυνάμεις για έξοδο στα «θερμά νερά» βλ. Π. Ηφαιστος- Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 52, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

Μελετώντας τους σκοπούς δημιουργίας του NATO παρατηρούμε ότι απώτερος στόχος ήταν ακριβώς η ανάσχεση της Σοβιετικής επεκτατικότητας στην Ευρώπη και η δημιουργία ενός ευρωατλαντικού συστήματος συλλογικής ασφάλειας και άμυνας με σκοπό τη διατήρηση μιας διαρκούς κατάστασης ειρήνης στη βάση των φιλελεύθερων αξιών όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου. Η δημιουργία συνεπώς του NATO έγκειται σε ένα σύστημα κοινών ιδεολογικών αξιών μεταξύ Ευρώπης και Β. Αμερικής που βασίζεται στη δημοκρατία και το φιλελευθερισμό και εναντιώνεται στον Σοβιετικό ολοκληρωτισμό; Η μήπως τα βαθύτερα αίτια συνασπισμού των ευρωπαϊκών κρατών με τις ΗΠΑ πηγάζουν από τα θεμελιώδη αίτια διαμόρφωσης της κρατικής συμπεριφοράς που δεν είναι άλλα από την επιβίωση, τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας και την επίτευξη μεγαλύτερων σχετικών κερδών, όπως επιτάσσει το ρεαλιστικό μοντέλο; Η μελέτη της στρατηγικής των ΗΠΑ και των τριών μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, Αγγλίας, Γαλλίας και Γερμανίας, τόσο ψυχροπολεμικά όσο και μεταψυχροπολεμικά, θα βοηθήσει σημαντικά να αποσαφηνιστούν η λογική και οι στόχοι κάτω από τις οποίες η κάθε χώρα έδρασε υπό τους περιορισμούς που η κάθε περίοδος επέβαλλε. Στο τέλος θα γίνει μια προσπάθεια να διαγραφούν οι προοπτικές εξέλιξης της ευρωατλαντικής συμμαχίας στο σύγχρονο στρατηγικό και γεωπολιτικό περιβάλλον.

2.4.1 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Πρωταρχικό στόχο αποτελούσε η συνέχιση και ενίσχυση της παρεμβατικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο που είχε ξεκινήσει από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Απώτερος σκοπός ήταν η ανάσχεση της Σοβιετικής επεκτατικότητας που στόχευε στην επικράτηση της στην Ευρασία. Οι κυριότεροι πυλώνες πάνω στους οποίους βασίστηκε η Αμερικανική υψηλή στρατηγική κατά τον Ψυχρό Πόλεμο ήταν οι εξής :

- Ανάπτυξη του πυρηνικού όπλου ως στρατηγικού πλεονεκτήματος και ως μέσο «ύστατης αποτροπής» έναντι στην ΕΣΣΔ
- Ενθάρρυνση της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης με σκοπό την εμπέδωση ασφαλείας στην Ευρώπη και την αποτροπή εμφάνισης μιας νέας ευρωπαϊκής ηγεμονικής δύναμης
- Παροχή στρατιωτικής προστασίας στην Ευρώπη με σκοπό την ανάσχεση του Σοβιετικού επεκτατισμού

- Διακριτική παρεμβατική πολιτική στην Ευρασιατική περίμετρο (Ελλάδα, Τουρκία, Βιετνάμ, Κορέα)³⁸ που αποσκοπούσε στη συγκράτηση της Σοβιετικής επιρροής στην περιοχή και παρεμπόδιση εξόδου της στη Μεσόγειο και τις θάλασσες του Νοτίου Ημισφαιρίου
- Οικονομική στήριξη των ευρωπαϊκών κρατών (σχέδιο Marshall) και δημιουργία διεθνούς οικονομικού συστήματος υπό τον δικό τους έλεγχο των κανόνων με σκοπό την αύξηση της δικής τους επιρροής και τον αποκλεισμό της ΕΣΣΔ (Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου –WTO, Συμφωνίες του Bretton Woods)
- Ενθάρρυνση των εθνικιστικών, θρησκευτικών και αυτονομιστικών κινημάτων μέσα στη ζώνη επιρροής της ΕΣΣΔ με σκοπό την εσωτερική της αποδυνάμωση³⁹
- Προσπάθεια διεθνούς απονομιμοποίησης του καθεστώτος της ΕΣΣΔ

2.4.2 Μεγάλη Βρετανία

Η Μεγάλη Βρετανία βγήκε από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο νικήτρια αλλά με τεράστια οικονομικά προβλήματα τα οποία της επέβαλλαν αλλαγή στην εξωτερική της πολιτική και αναπροσαρμογή στο νέο μεταπολεμικό περιβάλλον. Μερικά από τα βασικότερα διλλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η βρετανική εξωτερική πολιτική ήταν: α) η μείωση της σχετικής της ισχύος στο διεθνές σύστημα, β) η αδυναμία της να διατηρήσει πλέον τις αποικίες της, γ) η ανεπάρκεια των μέσων της για αυτόνομη αποτροπή της ΕΣΣΔ τόσο στον εθνικό όσο και στον ευρωπαϊκό χώρο δ) η εξέλιξη της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που αν οδηγούσε σε μια υπερεθνικά οργανωμένη δομή, αυτή θα ήταν ικανή να απομονώσει τη Βρετανία⁴⁰.

³⁸ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.162, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

³⁹ Η. Kissinger, Problems of National Strategy, ειδ. Μέρος 3, Η. Kissinger Publications, New York, 1965

⁴⁰ Ο φόβος αυτός απασχολούσε πάντα τη Βρετανική πολιτική σκέψη από την εποχή των Ναπολεόντειων πολέμων. Η στρατηγική είναι γνωστή ως «Ηπειρωτικό Σύστημα» και εφαρμόστηκε πρώτα από τον Ναπολέοντα ο οποίος πίστευε ότι με την αύξηση της επιρροής του στον ευρωπαϊκό χώρο και την επιβολή εμπορικού προστατευτισμού

Οι βασικές επιδιώξεις της βρετανικής υψηλής στρατηγικής ήταν⁴¹: α) Η αποαποικιοποίηση αλλά η ταυτόχρονη διατήρηση των εμπορικών δεσμών με τις πρώην αποικίες, β) Η ανάπτυξη του πυρηνικού όπλου ως μέσου εξασφάλισης της βρετανικής θέσης στη λίσκα των Μεγάλων Δυνάμεων, γ) Η ανάσχεση του Σοβιετικού επεκτατισμού, δ) Η συγκράτηση της Γερμανίας σε καθεστώς «μη-κανονικού κράτους», η επιβολή σκληρών μεταπολεμικών όρων, η συμμετοχή στις δυνάμεις κατοχής, η διατήρηση του αφοπλισμού, ε) Ο έλεγχος της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης στην κατεύθυνση της διακυβερνητικής συνεργασίας και όχι της δημιουργίας ενός «Γαλλογερμανικού» άξονα που θα απομόνωνε τη Βρετανία. Βάση των παραπάνω οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές στις οποίες κινήθηκε η Βρετανική μεταψυχροπολεμική στρατηγική ήταν οι ακόλουθες :

- Δημιουργία του NATO ως απαραίτητης συμμαχίας για την ανάσχεση της Σοβιετικής Ένωσης.
- Μη συμμετοχή στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η διαφοροποίηση αυτή τονίζει τους Ατλαντικούς προσανατολισμούς της Βρετανίας η οποία επιδιώκει την επίτευξη ειδικής σχέσης με τις ΗΠΑ
- Πυρηνική Συμμαχία. Πλήρης ένταξη των Βρετανικών πυρηνικών όπλων υπό τον έλεγχο του NATO βάση της συμφωνίας του Nassau(1962)⁴²
- Ευρώπη οργανωμένη σε διακυβερνητικό χαρακτήρα. Ένταξη των ευρωπαϊκών θεσμών όπως η ΕΚ και η ΔΕΕ υπό τη στρατηγική εποπτεία του NATO. Ανάδειξη της Βρετανίας σε συνδετικό κρίκο μεταξύ ΗΠΑ – Ευρώπης

2.4.3 Γαλλία

Η Γαλλία αποτελεί ένα αντίστοιχο παράδειγμα με τη Μεγάλη Βρετανία σαν δύναμη η οποία επιδιώκει υψηλούς στόχους με περιορισμένα μέσα και

θα αποδυνάμωνε το Βρετανικό εμπόριο που ήταν η κύρια πηγή ισχύος της Βρετανίας. Σχ. Βλ. Π. Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Τόμος α' σελ.68-70, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2000

⁴¹ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.156-159, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

⁴² Η συμφωνία προέβλεπε τη μη χρήση των πυρηνικών της Βρετανίας ενάντια στις ΗΠΑ, εναντίον τρίτων χωρών χωρίς την συγκατάθεση των ΗΠΑ όπως και τη μη διαρροή πληροφοριών σχετικά με αυτά. ΣΧ. Βλ υπ.17 σελ. 182

δυνατότητες. Τα βασικά προβλήματα που καλούνταν να αντιμετωπίσει η Γαλλία μεταπολεμικά ήταν⁴³ α) Η μείωση της Γαλλικής σχετικής θέσης ισχύος στο διεθνές σύστημα και η τάσεις ανεξαρτησίας των αποικιών β) Το «Γερμανικό ζήτημα», γ) Η δυνατότητα άσκησης αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής στη σκιά των δύο υπερδυνάμεων δ) Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση να οδηγήσει σε μια διακυβερνητική συνεργασία και όχι σε μια Γερμανική ηγεμονία. Ως εκ τούτου οι βασικοί στόχοι της Γαλλίας ήταν α) Η Ισορροπία και η σταθερότητα στη Ευρώπη, β) Η Συγκράτηση της Γερμανίας, γ) Ανάπτυξη αυτόνομης πυρηνικής στρατηγικής, κατάκτηση θέσης Μεγάλης Δύναμης στο Διεθνές σύστημα δ) Διατήρηση της αυτονομίας στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Βάση της παραπάνω ανάλυσης οι πυλώνες της Γαλλικής στρατηγικής ήταν οι εξής:

- Γερμανικό ζήτημα: Μη αλλαγή συνόρων στα Ανατολικά της Γερμανίας με παράλληλη όμως προσάρτηση της περιοχής του Ρήνου και μακρόχρονη κατοχή του Σάαρ από τη Γαλλία. Περιορισμός τη αυξανόμενης επιρροής της Γερμανίας στην Αν. Ευρώπη, επιβολή οικονομικών αποζημιώσεων, μη επανεξοπλισμός. Τέλος συμμετοχή της Γερμανίας στις Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε διακυβερνητική βάση
- Πολιτική Ασφαλείας και Πυρηνική Στρατηγική : Εθνικός έλεγχος των ενόπλων δυνάμεων και άρνηση οποιασδήποτε αξίωσης για παρουσία ξένων στρατιωτικών δυνάμεων εντός γαλλικού εδάφους. Ανάπτυξη αυτόνομου πυρηνικού όπλου ως βασική πηγή αποτροπής της ΕΣΣΔ και διατήρηση του NATO ως μέσου ύστατης ανάγκης⁴⁴.
- Εξωτερική πολιτική: Διατήρηση των αποικιών και χαρακτηρισμός τους ως εθνικό ζήτημα. Συμμαχία με τη Γερμανία και ένταξη της στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Διατήρηση ισόρροπων σχέσεων με την Αν. Ευρώπη, τον Τρίτο κόσμο και την ΕΣΣΔ. Εξασφάλιση μόνιμης θέσης ως μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και ως κατοχικής δύναμης της Γερμανίας.

⁴³ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση,σελ 215-225 , Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

⁴⁴ Η απόκτηση πυρηνικών δυνατοτήτων από την ΕΣΣΔ προκάλεσε τη δυσπιστία των Γάλλων κυβερνήσεων σχετικά με το αν οι ΗΠΑ θα διακινδύνευαν μια πυρηνική επίθεση στο έδαφος τους για να υπερασπίσουν μια γαλλική πόλη. βλ. Kissinger, Problems of National Strategy, σελ 78-82 , H.Kissinger Publications, New York, 1965

2.4.4 Γερμανία

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τις Γερμανίας από τις υπόλοιπες Μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν ότι εξήλθε από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο ηττημένη, ταπεινωμένη από τους όρους ειρήνευσης και με τη διεθνή της νομιμοποίηση να βρίσκεται στο ναδίρ. Η μεταπολεμική κατάσταση τη βρίσκει σε ένα καθεστώς μερικής κυριαρχίας, διαιρεμένη σε δύο μέρη εκατέρωθεν των συνόρων των δύο μεγάλων μεταπολεμικών σχηματισμών και έχοντας κατοχικές δυνάμεις στο έδαφός της. Οι βασικοί στόχοι της Γερμανίας μέσα σε αυτό το πλαίσιο ήταν οι εξής : α) Διασφάλιση αρχικά της επιβίωσής της και μετέπειτα βελτίωση της σχετικής της θέσης στο διεθνές σύστημα, β) Επανεξοπλισμός και επαναφορά στο καθεστώς «κανονικού κράτους», γ) αποτροπή του σχηματισμού αντιγερμανικών συσπειρώσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο. Οι βασικοί πυλώνες της γερμανικής στρατηγικής ήταν :

- Προσέγγιση με τη Γαλλία, συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως μέσου αποφυγής των αντιγερμανικών συσπειρώσεων
- Ενθάρρυνση της δημιουργίας του NATO ως μέσου προστασίας έναντι στην ΕΣΣΔ και με στόχο τον επανεξοπλισμό και την επαναφορά της Γερμανίας ως ισότιμου ευρωπαϊκού κράτους.
- Ανάπτυξη σχέσεων με τους Ανατολικούς εταίρους, διατήρηση του συνεκτικού δεσμού με την Ανατολική Γερμανία με απώτερο στόχο την επανένωση (Ostpolitik, Δόγμα Halstein ⁴⁵1995)

2.5 Συμπεράσματα

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα στοιχεία της ανάλυσης του κεφαλαίου παρατηρείται ότι μετά από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο υπάρχει μια συνειδητή

⁴⁵ Το Δόγμα Halstein προέβλεπε ότι η Βόννη θα διέκοπτε τις διπλωματικές σχέσεις με όποια χώρα θα αναγνώριζε την Ανατολική Γερμανία ως ανεξάρτητο κράτος. Βλ. Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.215, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

προσπάθεια όλων των κρατών να συμμετέχουν σε συνασπισμούς αλλά και σε συλλογικά όργανα τα οποία έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη μεγιστοποίηση της ασφάλειας. Μελετώντας προσεκτικά τις αρχές και τους στόχους που τέθηκαν κατά τη δημιουργία του NATO και λαμβάνοντας υπόψη τη λογική της έναρξης της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ενοποίησης με τη συνθήκη της Ρώμης το 1957 παρατηρούμε την ύπαρξη πολλών κοινών σημείων. Τα σημεία αυτά έγκεινται στη δημιουργία ενός τύπου Ευρωπαϊκού συστήματος συλλογικής άμυνας και ασφάλειας, όπου τα συμμετέχοντα κράτη αναλαμβάνουν από κοινού την ευθύνη διατήρησης της σταθερότητας ενώ δεσμεύονται ως προς την από κοινού τιμωρία οποιουδήποτε αναθεωρητικού κράτους θελήσει να διαταράξει την ισορροπία αυτή. Παράλληλα οι θεμελιώδεις αρχές πάνω στις οποίες τόσο το NATO όσο και η ΕΚ οικοδομήθηκαν είναι η οικονομία της ελεύθερης αγοράς, η δημοκρατική διακυβέρνηση και ο σεβασμός της αρχής της αυτοδιάθεσης, των θεμελιωδών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σημαίνει αυτό συνεπώς ότι η Ευρώπη, μετά από την αποτυχία του μεσοπολεμικού συστήματος ισορροπίας ισχύος που επιτάσσει το ρεαλιστικό υπόδειγμα, κινείται στη φιλελεύθερη λογική της δημιουργίας ενός συλλογικού δημοκρατικού συστήματος ασφαλείας; Η εναλλακτικά κινείται στην θεσμοθέτηση μιας οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής σταυροφορίας ενάντια στον ανατολικό συνασπισμό που χαρακτηρίζεται από απολυταρχικά καθεστώτα, οικονομικό προστατευτισμό και μη σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων ελευθεριών; Ένα πιο γενικό ζήτημα είναι κατά πόσο το κράτος παρέμεινε η κύρια μονάδα ανάλυσης του διεθνούς συστήματος κατά την περίοδο του Ψυχρού πολέμου η υπεισήρθε στην συνολική στρατηγική των αντιτιθέμενων συνασπισμών.

Μελετώντας ξεχωριστά τη στρατηγική των ΗΠΑ αλλά και των Μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων παρατηρούμε ότι τόσο τα μεταπολεμικά διλλήματα όσο και οι στόχοι κινούνται βάση του παραδοσιακού Θουκιδίδειου ρεαλιστικού υποδείγματος το οποίο θέτει σταδιακά σαν προτεραιότητες χάραξης της εξωτερικής πολιτικής την επιβίωση, την μεγιστοποίηση της ασφάλειας, τη βελτίωση της σχετικής θέσης ισχύος μέσα στο διεθνές σύστημα και μετέπειτα την επικράτηση σε αυτό. Όλες ανεξαιρέτως οι μεγάλες δυνάμεις κινήθηκαν σε αυτή την κατεύθυνση με τη δημιουργία της Ευρωατλαντικής συμμαχίας. Η δημιουργία του NATO δεν αποτελεί μια ευρωπαϊκή στροφή προς το φιλελευθερισμό αλλά μια αναγκαιότητα εξωτερικής εξισορρόπησης της ΕΣΣΔ αφού καμία χώρα εξ ιδίων δεν είχε αυτή τη δυνατότητα. Επίσης και οι ΗΠΑ επιθυμούσαν τη συμμαχική ένωση με τις Ευρωπαϊκές χώρες έτσι ώστε να τις εντάξουν στη δική τους σφαίρα πολιτικής επιρροής αποτρέποντας έτσι την ΕΣΣΔ να εκμεταλλευτεί την στρατιωτική και οικονομική καχεξία στη οποία περιήλθαν. Η Ευρωατλαντική συμμαχία ήταν ένα αποτέλεσμα σύγκλισης συμφερόντων Ευρώπης και ΗΠΑ με απώτερο στόχο την εξισορρόπηση της απειλής που έθετε σε αυτές η ύπαρξη της ανερχόμενης Σοβιετικής Ένωσης και των συμμάχων της. Αυτό που κυριαρχεί στο

εσωτερικό της συμμαχίας τόσο κατά τη δημιουργία της όσο και στη μετέπειτα πορεία της είναι το εθνικό συμφέρον αφού παρατηρείται η προσπάθεια κάθε χώρας να αποκομίσει περισσότερα σχετικά οφέλη από τις άλλες χώρες μέσα σε αυτή πχ η Βρετανία να διατηρήσει το παγκόσμιο ρόλο της, η Γαλλία να ελέγξει τη Γερμανία ενώ η Γερμανία να επανεξοπλιστεί και να ανακτήσει τον κρατική της αυτονομία. Η κοινή ιδεολογική και πολιτειακή βάση των ευρωατλαντικών δυνάμεων αποτελεί την ικανή αλλά όχι απαραίτητα την αναγκαία προϋπόθεση για τη δημιουργία και τη λειτουργία της συμμαχίας. Πολλές φορές μάλιστα τα μέλη της συμμαχίας χρειάστηκε να προσεγγίσουν κράτη με τα οποία είχαν αντίθετη πολιτειακή οργάνωση ή ανήκαν στον αντίθετο συνασπισμό για να προασπίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα πχ η προσέγγιση ΗΠΑ – Κίνας επί προεδρίας Νίξον⁴⁶ για εξισορρόπηση της Σοβιετικής ένωσης, η προσέγγιση Γαλλίας – Σοβιετικής ένωσης τη δεκαετία του 80' στην προσπάθεια αποφυγής της Γερμανικής επανένωσης, όπως και οι ad hoc συμμαχίες των ΗΠΑ με απολυταρχικά κράτη ενάντια στα συμφέροντα της ΕΣΣΔ (Βιετνάμ, Ιράν, Ιράκ, Αφγανιστάν).

Δομικά το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα έχει χαρακτηριστεί από πολλούς αναλυτές ως ιδεατός τύπος ισορροπημένου διπολικού συστήματος όπου υπάρχουν δύο κύριοι αντίπαλοι συνασπισμοί (NATO, Σύμφωνο της Βαρσοβίας) υπό τη στρατηγική καθοδήγηση των δύο μεγάλων υπερδυνάμεων (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ). Η συντριπτική πλειοψηφία των υπόλοιπων δρώντων του συστήματος έχει ενταχθεί στη σφαίρα επιρροής των δύο συνασπισμών με αποτέλεσμα η σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών να θεωρείται δύσκολη καθώς μπορεί να οδηγήσει σε κλιμάκωση. Επίσης η ύπαρξη της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής καθιστούσε τη σύγκρουση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων απίθανη λόγω της αμοιβαίας εξασφαλισμένης καταστροφής. Η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού ήταν ελάχιστη καθώς οι σφαίρες επιρροής ήταν σαφώς καθορισμένες, ενώ υπήρχε συνεννόηση μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων σε περιπτώσεις κρίσεως προς αποφυγή κλιμάκωσης (Κούβα 1962). Το αποτέλεσμα ήταν η απουσία συγκρούσεων εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων για περίπου μισό αιώνα.

Συμπερασματικά η σταθερότητα του μεταψυχροπολεμικού ευρωπαϊκού συστήματος δεν οφείλεται τόσο στην δημιουργία των διακρατικών ή υπερεθνικών θεσμών ασφαλείας, αλλά στη δομή του διεθνούς συστήματος στην οποία αυτά εντάχθηκαν. Η απουσία συγκρούσεων δεν έγκειται στην ύπαρξη υπερεθνικών ιδεολογικών οντοτήτων που πρέσβευαν δημοκρατικές αξίες και πανανθρώπινα ιδεώδη αλλά στην ισορροπία ισχύος που διαμορφώθηκε μεταξύ των δύο συνασπισμών. Η κυριαρχία και το εθνικό συμφέρον παρέμεινε στο επίκεντρο της χάραξης της εξωτερικής πολιτικής, ενώ το κράτος παρέμεινε η κύρια μονάδα ανάλυσης.

⁴⁶ Henry Kissinger, Διπλωματία, σελ. 782-798, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995

Κεφάλαιο 3: Η προσαρμογή των Ευρωατλαντικών σχέσεων στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα

3.1 Εισαγωγή

Η απαρχή της υπό εξέταση περιόδου οριοθετείται χρονολογικά από την πτώση του τείχους του Βερολίνου στις 9/11/1989, που ουσιαστικά σήμανε την αρχή του τέλους για το Σύμφωνο της Βαρσοβίας ως αντιπάλου δέους για την Ευρωατλαντική συμμαχία. Η αλυσιδωτή αντίδραση που σημειώθηκε τόσο στην ΕΣΣΔ όσο και στα υπόλοιπα κράτη της ανατολικής Ευρώπης έθεσε τέλος στη διπολική αντιπαράθεση μεταξύ των δύο συνασπισμών και προκάλεσε κοσμογονικές αλλαγές στη δομή και το χαρακτήρα του ευρωπαϊκού συστήματος ασφαλείας.

Η εξέλιξη αυτή αναπτέρωσε τις ελπίδες των θεωρητικών υποστηρικτών της φιλελεύθερης σχολής οι οποίοι μίλησαν για το τέλος της ιστορίας⁴⁷, για μία νέα εποχή στις διακρατικές σχέσεις όπου θα κυριαρχεί το διεθνές δίκαιο και η ειρηνική επίλυση των διαφορών, ενώ η εξάπλωση της δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς⁴⁸ θα ήταν οι εγγυήτριες συνιστώσες της διεθνούς σταθερότητας. Παρόλα αυτά οι προσδοκίες αυτές δεν άργησαν να διαψευστούν καθώς οι αλλαγές οι οποίες έλαβαν χώρα δημιούργησαν ένα νέο περιβάλλον ασφαλείας το οποίο χαρακτηριζόταν από την απουσία των σαφών διαχωριστικών γραμμών του Ψυχρού πολέμου, ένα περιβάλλον με κύρια στοιχεία τη μεταβατικότητα, την πολυπλοκότητα, τις πολλαπλές εστίες εντάσεων, την επιστροφή στα διλήματα ασφαλείας, την αφύπνιση παλαιών εθνοτικών διενέξεων και την εμφάνιση νέων μορφών απειλών για τη σταθερότητα του ευρωατλαντικού χώρου⁴⁹. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συμμαχία μετά από την επίτευξη των αρχικών στόχων της, καλείται να δώσει απάντηση σε ορισμένα θεμελιώδη ερωτήματα όπως α) Ποιος ήταν ο ρόλος της στο νέο-διαμορφωμένο στρατηγικό περιβάλλον ασφαλείας; β) Ποιες ήταν οι αλλαγές που έπρεπε να συντελεστούν στη δομή και το χαρακτήρα της έτσι

⁴⁷ Francis Fukuyama, *The End of History?*, *The National Interest*, 1989 όπως και στο Α. Πλατιάς, *Το Νέο Διεθνές Σύστημα*, σελ 32, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

⁴⁸ J. Freiden – D. Lake, *International Politics and International Economics*, Άρθρο, σελ 6, Princeton University Press, 1999

⁴⁹ Σ.Αλειφαντής – Ε. Χωραφάς, *Σύγχρονο διεθνές σύστημα και Ελλάδα*, σελ.13-18, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα 2001

ώστε να ανταπεξέλθει στα νέα δεδομένα του ευρωπαϊκού χώρου ασφαλείας;

3.2 Το μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφαλείας.

Η αρχή της δεκαετίας του '90 που σηματοδοτήθηκε από το τέλος του διπολισμού δημιούργησε ένα νέο στρατηγικό περιβάλλον ασφαλείας, το οποίο μετεξελίχτηκε τόσο ως προς τη δομή όσο και προς το χαρακτήρα του σε σχέση με τη ψυχροπολεμική περίοδο. Η εξεταζόμενη περίοδος χαρακτηρίζεται από την ανακατανομή ισχύος η οποία προήλθε από το κενό που δημιούργησε η πτώση της ΕΣΣΔ, όπως επίσης και από την εμφάνιση νέων μορφών απειλών που δεν υπεισέρχονται πλέον στην κλασσική θεώρηση των διακρατικών απειλών αλλά αντιθέτως έχουν διεθνικό χαρακτήρα και είναι δυνατό να υποσκάψουν το ευρωατλαντικό σύστημα ασφαλείας ως σύνολο. Σε γεωπολιτικό επίπεδο οι αλλαγές οι οποίες έλαβαν χώρα είναι οι εξής:

- Δημιουργία κενού ισχύος και επιρροής στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη: Ο τερματισμός του συμφώνου της Βαρσοβίας άφησε ανοικτά τα ενδεχόμενα για επέκταση της ζώνης επιρροής του NATO στην περιοχή. Η δεδομένη θέληση των χωρών αυτών για ένταξη στους ευρωατλαντικούς θεσμούς άνοιξε την θύρα εισόδου στη συμμαχία για τη στρατηγική της επέκταση σε μια γεωγραφική περιοχή που παραδοσιακά ανήκε στο Ρωσικό ζωτικό χώρο. Η κίνηση της διεύρυνσης του NATO σε Πολωνία, Τσεχία και Ουγγαρία συνάντησε την έντονη δυσαρέσκεια της Ρωσίας αφού ουσιαστικά έφερε τους δυτικούς συμμάχους στο κατώφλι της. Οι αξιώσεις του NATO και της ΕΕ για ένταξη της Ουκρανίας και της Γεωργίας στους θεσμούς αυτούς, δημιούργησαν εντάσεις στο εσωτερικό της χωρών αυτών που κατέδειξαν την δεδομένη εναντίωση της Ρωσίας για οποιαδήποτε επέκταση της ζώνης επιρροής των ευρωατλαντικών θεσμών στην περιοχή.
- Στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας, το τέλος του διπολισμού σήμανε μια δομική αναδιανομή ισχύος στην περιοχή⁵⁰. Το

⁵⁰ Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 179, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

υποσύστημα αυτό από διπολικό μετασχηματίστηκε σε πολυπολικό και σημειώνεται τεράστιος γεωπολιτικός και γεωοικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των ΗΠΑ, της Κίνας, της Ιαπωνίας αλλά και νέων ανερχόμενων δυνάμεων όπως η Ινδία και η Ν. Κορέα.

- Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου⁵¹ διαθέτει τεράστια γεωπολιτική και γεωοικονομική σημασία λόγω των αποθεμάτων σε ενεργειακούς πόρους και φυσικό πλούτο. Η συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή αποτελεί μεγάλο τμήμα της ευρύτερης περιοχής που ο Halford Mackinder⁵² στις αναλύσεις του ονόμασε “Καρδιά της Γης” , στην οποία, η δύναμη που θα κατάφερνε να επιβληθεί θα μπορούσε να καθορίσει τις τύχες του Κόσμου. Το κενό επιρροής που δημιουργήθηκε από την πτώση της ΕΣΣΔ είναι φυσικό να αποτελέσει το σημείο έναρξης ανταγωνισμού για την επιβολή των συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων όπως οι Η.Π.Α και η Ε.Ε. ,η Ρωσία και η Κίνα .
- Η περιοχή της Μέσης Ανατολής αποτέλεσε νευραλγικό σημείο χάραξης της στρατηγικής της συμμαχίας λόγω των τεράστιων πετρελαϊκών αποθεμάτων της περιοχής. Η πετρελαϊκή κρίση του 1973⁵³ που συγκλόνισε τις ΗΠΑ κατέδειξε πως κύριος πυλώνας της πολιτικής των συμμάχων στη Μ. Ανατολή πρέπει να είναι η αποτροπή εμφάνισης ενός πιθανού περιφερειακού ηγεμόνα(Ιράκ, Ιράν, Συρία) ο οποίος να είναι σε θέση να επηρεάσει την προσφορά των ενεργειακών πόρων της περιοχής.
- Τα Βαλκάνια⁵⁴ ήταν η περιοχή η οποία ένωσε περισσότερο από κάθε άλλη τις επιπτώσεις του τέλους του Ψυχρού Πολέμου. Η διάλυση του πολυεθνικού κράτους της Γιουγκοσλαβίας υπήρξε επί

⁵¹ Σ.Αλειφαντής – Ε. Χωραφάς, Σύγχρονο διεθνές σύστημα και Ελλάδα, σελ.178, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα 2001

⁵² G .Sloan : The heartland Theory then and now, Άρθρο, σελ 18-19, Foreign Affairs, New York, 2004

⁵³ Γ. Βλάχος – Ε. Νικολαΐδης, Διεθνής ναυτιλιακή πολιτική και στρατηγική, σελ 655-658, εκδόσεις J&J, Πειραιάς, 2003

⁵⁴ Δ.Ταξάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, σελ 16-17, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997

μια δεκαετία πηγή αστάθειας και συγκρούσεων για την ευρύτερη περιοχή και αποτέλεσε ένα από τα κύρια σημεία προβληματισμού ως προς την χάραξη της στρατηγικής των ΗΠΑ και της ΕΕ. Η θέληση των ΗΠΑ για πλήρη έλεγχο της περιοχής, η βεβαιωμένη προσπάθεια της Ρωσίας για στρατιωτική της εμπλοκή στον πόλεμο του Κοσσόβου αλλά και η θεώρηση της Γερμανίας ότι η περιοχή ανήκει στο δικό της ζωτικό χώρο αποτέλεσε σημείο τριβής και αντιπαράθεσης μεταξύ των τριών μεγάλων δυνάμεων.

Λαμβάνοντας υπόψη τη νέο-διαμορφωμένο γεωπολιτικό περιβάλλον της μεταψυχροπολεμικής περιόδου είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι νέες μορφές απειλών που εμφανίστηκαν και οι οποίες επηρέασαν σημαντικά την χάραξη της πολιτικής και της στρατηγικής της ευρωατλαντικής συμμαχίας. Τέτοιες μορφές απειλών είναι οι εξής :

- Η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής⁵⁵. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης είχε ως αποτέλεσμα τον ελλιπή έλεγχο της ασφάλειας του τεράστιου πυρηνικού της οπλοστασίου. Τα πυρηνικά όπλα, υλικά και αποθέματα βρέθηκαν σε μία κατάσταση απουσίας μιας κεντρικής διαχειριστικής δύναμης με αποτέλεσμα πολλά κράτη να έχουν πρόσβαση σε αυτά με διάφορες μορφές απόκτησης όπως η αγορά, η κλοπή και η εκμετάλλευση πυρηνικών κοιτασμάτων. Επίσης η προσφορά τεχνολογίας λόγω της ύπαρξης πληθώρας επιστημόνων καθιστούσε πλέον της απόκτηση πυρηνικής τεχνολογίας απλούστερη και πιο προσβάσιμη σε περισσότερα κράτη. Η κατοχή πυρηνικών όπλων από περισσότερα κράτη αυξάνει την πιθανότητα χρησιμοποίησης της τόσο από κράτη που κυβερνούνται από ολοκληρωτικά καθεστώτα όσο και από μη κρατικές τρομοκρατικές οντότητες, γεγονός που μπορεί να διαταράξει το προϋπάρχον σύστημα ασφαλείας.

⁵⁵ C. Brown, Reflections on the "War on Terror", 2 years On, Άρθρο σελ 1-4, International Politics, Μάρτιος 2004, Εκδόσεις Palgrave Macmillan Ltd.

- Η κατάρρευση των πολυεθνικών κρατών και η έξαρση του εθνικισμού. Η πτώση της ΕΣΣΔ ως εγγυήτριας μιας ιδεολογίας που στήριζε τη δημιουργία μη εθνικών, ανομοιογενών και πολυπολιτισμικών κρατών έφερε στο προσκήνιο εθνικιστικές τάσεις και αξιώσεις για τη δημιουργία ομοιογενών σε χαρακτηριστικά εθνικών κρατών. Σε ορισμένες περιπτώσεις η μετάβαση αυτή έγινε με ομαλό τρόπο (Τσεχοσλοβακία, κράτη της Βαλτικής, Σλοβενία). Παρόλα αυτά στα Βαλκάνια και στην περιοχή της Κ. Ασίας δημιούργησε εστίες εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων μεγάλης εκτάσεως που κατέληξαν σε μακροχρόνιους εμφυλίους πολέμους και αιματοχυσίες (Βοσνία, Κροατία, Κόσσοβο). Η ύπαρξη των αλυτρωτικών αυτών αιτημάτων υφίσταται σε πολλές περιοχές ακόμη και σήμερα (Γεωργία, Τσετσενία) με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πηγές εντάσεων που να μπορούν να αποτελέσουν αιτία σύγκρουσης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.
- Η τρομοκρατία ως μορφή διακρατικής απειλής δεν πρωτοεμφανίστηκε στη δεκαετία του 1990, αλλά παρόλα αυτά ως στρατιωτικής ή μη στρατιωτικής βίας εμφάνισε τα περισσότερα κρούσματα τη δεκαετία αυτή. Ιδιάζον χαρακτηριστικό της μορφής αυτής απειλής για την παγκόσμια ασφάλεια είναι ότι δεν έχει συγκεκριμένους στόχους ούτε συγκεκριμένα αποτελέσματα⁵⁶ στα οποία αποσκοπεί αλλά εκφράζεται μέσα από τυφλή εκδικητική βία. Η τρομοκρατία στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα αποτέλεσε και θα αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα ασφαλείας που απασχόλησε τη στρατηγική της ευρωατλαντικής συμμαχίας.

3.3 Ο θεσμικός μετασχηματισμός των Ευρωατλαντικών σχέσεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή

⁵⁶ S. Sagan- K.Waltz, The spread of the Nuclear weapons, a debate renewed. Σελ 30-35, Εκδόσεις W.W. Norton & Company, New York- London, 2003

Η ανακατανομή ισχύος που έλαβε χώρα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου στις περιοχές του γεωπολιτικού ενδιαφέροντος της συμμαχίας, σε συνδυασμό με τα νέα ζητήματα ασφαλείας και τις νέες μορφές απειλών που ανέκυψαν, κατέστησαν αναγκαίο τον επαναπροσδιορισμό στόχων και σκοπών. Μετά από την επίτευξη του αρχικού στόχου του NATO που ήταν η ανάσχεση της ΕΣΣΔ, η συμμαχία είχε ανάγκη για αναθεώρηση του σκοπού ύπαρξής της ως παγκόσμιου δρώντα, ο οποίος πλέον δε στοχεύει στην πόλωση γύρω από τους δύο κυρίαρχους συνασπισμούς. Η ιδιότητα της ως ο πρώτος αλλά και ο μοναδικός πολιτικό-στρατιωτικός οργανισμός με δυνατότητα πλανητικής προβολής ισχύος την καθιστούσε υπεύθυνη για την ανάληψη διαχειριστικού ρόλου⁵⁷ του παγκοσμίου περιβάλλοντος ασφαλείας. Κατ'επέκταση, το NATO πλέον εισέρχεται σε μία νέα εποχή όπου στοχεύει να αποτελέσει τον πόλο συσπείρωσης όλων των κρατικών δρώντων του πλανήτη με σκοπό τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ασφαλείας στο οποίο οι ΗΠΑ και δευτερευόντως οι σύμμαχοί τους να κατέχουν ρυθμιστικό ρόλο ως προς το πλαίσιο λειτουργίας.

Στον αντίποδα, η ΕΕ μετά από τη συνθήκη του Maastricht που σηματοδότησε την οικονομική και νομισματική της ενοποίηση⁵⁸ αποκτά πλέον status ισχυρού διεθνούς πολιτικού και διπλωματικού δρώντα, ικανού να επηρεάζει τις εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον ασφαλείας. Συνεπώς θεωρείται επιτακτική η αναπροσαρμογή του ρόλου της εντός της συμμαχίας.

Τέλος οι νέες μορφές διακρατικών και μη προβλέψιμων απειλούν κρίνουν απαραίτητο το συντονισμό των προσπάθειών του Οργανισμού με τους στρατηγικούς του εταίρους στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης των διλλημάτων κοινής αποστροφής⁵⁹. Συμπερασματικά το NATO στη μεταψυχροπολεμική εποχή κατέχει ένα διπλό ρόλο. Από τη μία να αναθεωρήσει την εσωτερική του δομή έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στη νέα δυναμική της ΕΕ και αφ' ετέρου να επαναπροσδιορίσει την πολιτική ασφαλείας του με τους υπόλοιπους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος.

3.3.1 Η εσωτερική αναπροσαρμογή

Στο επίπεδο των εσωτερικών δομών της συμμαχίας, το NATO μη έχοντας πλέον ένα σαφές ισχυρό αντίπαλο δέος ικανό να απειλήσει τα

⁵⁷ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, σελ 149, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

⁵⁸ Π. Κανελλόπουλος, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σελ 68-70, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

⁵⁹ A. Stein, *Coordination and Collaboration, International regimes into an anarchical world*, Άρθρο, Baldwin editions, 1996

στρατηγικά του συμφέροντα κινήθηκε σε δύο κατευθύνσεις. Αρχικά να ενδυναμώσει τον στρατιωτικό και πολιτικό ρόλο της ΕΕ μέσα στο συνασπισμό έτσι ώστε να πάψουν οι ευρωπαίοι σύμμαχοι να αποτελούν καταναλωτές ασφαλείας και να συνεισφέρουν ενεργά στο νέο Ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας. Στη συνέχεια να διατηρήσουν την ΕΕ δεμένη στο ευρωατλαντικό άρμα και να αποτρέψει φυγόκεντρες τάσεις οι οποίες ήταν πιθανόν να οδηγήσουν σε αναβίωση των διλλημάτων ασφαλείας στον ευρωπαϊκό χώρο και να καταλήξουν σε αποσταθεροποίηση και συγκρούσεις. Η Ευρώπη σαν νέα οικονομική και πολιτική δύναμη ήταν επιβεβλημένο να αναπτύξει τις δικές της στρατιωτικές δυνατότητες στα πλαίσια της συμμαχίας και να συμμετέχει ενεργά στη διαφύλαξη της δικής της ασφάλειας αρχικά και τρίτων όπου αυτό κρινόταν αναγκαίο.

Η λαβή για την έναρξη των αλλαγών αυτών δόθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Ρώμης το 1991 όπου υιοθετήθηκε η νέα στρατηγική θεώρηση του NATO βάση της οποίας καθορίστηκε το νέο στρατηγικό πλαίσιο δράσης. Τα βασικά της σημεία ήταν τα εξής⁶⁰:

- Διατήρηση μιας συνολικής στρατηγικής ισορροπίας στην Ευρώπη
- Έναρξη στρατηγικού διαλόγου με τα κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ με σκοπό τη σύναψη ευρύτερης συνεργασίας
- Ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας μέσα στα πλαίσια της Συμμαχίας
- Αναδιάρθρωση των στρατιωτικών δυνάμεων και της δομής των μονάδων με σκοπό την έγκαιρη παρέμβαση, αποτροπή και διαχείριση κρίσεων
- Ενδυνάμωση του πολιτικού ρόλου του NATO ως βήμα συνεργασίας και διαλόγου όλων των κρατικών και υπερεθνικών δρώντων με σκοπό την αντιμετώπιση των διεθνών μορφών απειλών

Οι πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα τόσο στην Ευρώπη όσο και σε άλλες περιφέρειες (Ιράκ, Σομαλία, Καμπότζη) ως απόρροια της πτώσης του διπολισμού και της αναβίωσης των παραδοσιακών αιτιών πολέμου όπως και η εμφάνιση διεθνικών φαινομένων όπως ο εθνικισμός, ο θρησκευτικός φανατισμός και οι μεταψυχροπολεμικές αντιπαλότητες κατέστησαν τη στρατηγική θεώρηση του 1991 ανεπαρκή. Συνεπώς επί τη ευκαιρία της συμπλήρωσης των 50 χρόνων του NATO εκδόθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της

⁶⁰ Το NATO στον 21^ο αιώνα, μτφ, σελ 12-15, NATO Public Diplomacy Editions, 2001, Brussels, Belgium

Washington το 1999 η ανανεωμένη στρατηγική θεώρηση του NATO η οποία προέβλεπε⁶¹:

- Ενσωμάτωση στη συμμαχία των αποστολών εκτός του Άρθρου 5⁶² που αφορούν σε επιχειρήσεις χειρισμού και τερματισμού κρίσεων και ενδυνάμωσης της ειρήνης σε περιοχές πέραν των ορίων ευθύνης του⁶³.
- Υποστήριξη των ειρηνευτικών αποστολών υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ
- Παροχή στρατιωτικής βοήθειας σε επιχειρήσεις χειρισμού κρίσεων υπό την αιγίδα του ΟΗΕ
- Υποστήριξη των προσπαθειών της ΕΕ για ανάληψη δράσης στα πλαίσια της ΚΕΠΠΑ και ενθάρρυνση για συμμετοχή όλων των ευρωπαϊκών συμμάχων του NATO σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις⁶⁴

⁶¹ The NATO handbook, σελ 42-53, NATO editions, Bruxelles, 2001

⁶² Article 5

The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security. Αυτούσιο από www.nato.int

⁶³ Στην διεθνή βιβλιογραφία αυτού του είδους οι αποστολές χωρίζονται σε δύο είδη: α) Εμπέδωσης της ειρήνης (peace-building), β) Διατήρησης της ειρήνης (peace-keeping). Βλ. σχετικά : Ε. Χειλά, Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων. Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης. Σελ 171-177, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1999

⁶⁴ Δ.Ταξάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, σελ 140, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997

3.3.2 Η εξωτερική αναπροσαρμογή

Παράλληλα με την εσωτερική αναπροσαρμογή της δομής και της λειτουργίας της, η Ευρωατλαντική συμμαχία κατέχοντας πλέον τη θέση της μοναδικής παγκόσμιας υπερδύναμης στράφηκε στην κατεύθυνση της διαχείρισης του νέου διεθνούς περιβάλλοντος ασφάλειας. Απώτερος στόχος ήταν η δημιουργία ενός συναινετικού πλαισίου για την διατήρηση της παγκόσμιας ασφάλειας και σταθερότητας μέσα στο οποίο να υπάρχει η αποδοχή από του υπόλοιπους παγκόσμιου δρώντες της δεσπόζουσας θέσης του NATO μέσα σε αυτό. Επιβεβλημένη ήταν λοιπόν η επικέντρωση πέρα από τη στρατιωτική διάσταση της συμμαχίας, στον πολιτικό και διπλωματικό της ρόλο ως ενός ανεξάρτητου forum κρατικών και μη κρατικών δρώντων που να αποτελεί βήμα διαλόγου και επίτευξης διεθνούς συναίνεσης σε θέματα ασφαλείας. Το NATO στράφηκε στην κατεύθυνση της ανάπτυξης σχέσεων με τα κράτη του πρώην ανατολικού συνασπισμού διαβλέποντας την προοπτική περαιτέρω συνεργασίας, ενώ παράλληλα επεδίωξε την επίτευξη συνεργασίας με τους στρατηγικούς του εταίρους σε θέματα αμοιβαίου συμφέροντος⁶⁵.

I) Στη Σύνοδο κορυφής της Ρώμης δημιουργήθηκε το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο Συνεργασίας (North Atlantic Cooperation Council-NACC) με σκοπό την ανάπτυξη συνεργασίας με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης μετά από την πτώση του Συμφώνου της Βαρσοβίας

II) Με το πρόγραμμα Σύμπραξη για την Ειρήνη (Partnership for Peace-PfP) υιοθετήθηκε η περαιτέρω συνεργασία του Οργανισμού με τις χώρες αυτές σε επιχειρησιακά θέματα άμυνας και ασφάλειας ενώ σε στρατιωτικό επίπεδο βασικός στόχος ήταν ο εναρμονισμός των εταίρων με τους μηχανισμούς του NATO⁶⁶.

III) Τον Ιούλιο του 1997 στη σύνοδο κορυφής της Μαδρίτης το NATO απένειμε πρόσκληση ένταξης στη συμμαχία στην Πολωνία, την Τσεχία και την Ουγγαρία. Η πρώτη φάση της διεύρυνσης σε περιοχές που παραδοσιακά ανήκαν στον Ρωσικό ζωτικό χώρο είχε επιτευχθεί. Στο πλαίσιο αυτό στη σύνοδο κορυφής του 1999 αποφασίστηκε η χάραξη πολιτικής ανοικτών θυρών μέσω του Προγράμματος για υποψήφια μέλη (Membership

⁶⁵ NATO, Ασφάλεια μέσω σύμπραξης, μτφ. Σελ 5-13, NATO Diplomacy Editions, 2005, Bruxelles, Belgium

⁶⁶ Δ.Ταξιάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, σελ 148, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997

Action Plan –MAP⁶⁷). Με βάση το πρόγραμμα αυτό όποιο κράτος τηρούσε συγκεκριμένα κριτήρια θα μπορούσε να γίνει πλήρες μέλος της συμμαχίας.

IV) Μέσα από ένα πλέγμα διμερών συμφωνιών προχώρησε σε σειρά διαλόγου και ανάπτυξης συνεργασίας με τη Ρωσία και την Ουκρανία κυρίως προς την κατεύθυνση της πυρηνικής ασφάλειας και του ελέγχου της διασποράς των πυρηνικών όπλων θέμα ιδιαίτερα ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια των ΗΠΑ και των συμμάχων τους.

3.4 Η στρατηγική των μεγάλων δυνάμεων στη μεταψυχροπολεμική εποχή

3.4.1 ΗΠΑ

Οι ΗΠΑ αποτέλεσαν τον αδιαμφισβήτητα καταλυτικό παράγοντα στην επιτυχία των στόχων και των σκοπών της ευρωατλαντικής συμμαχίας κατά τη ψυχροπολεμική εποχή. Η παροχή στρατιωτικής βοήθειας προς τους ευρωπαίους συμμάχους, η συνεχής στρατιωτική τους παρουσία ανά τον κόσμο και το πυρηνικό τους αποτρεπτικό αποτέλεσαν την εγγύηση ασφαλείας για την ευρωπαϊκή ήπειρο καθ' όλη της διάρκεια της διπολικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Η στρατηγική δολιοφθοράς στο εσωτερικό της ΕΣΣΔ, η διεθνής αντικομμουνιστική προπαγάνδα και ο αποκλεισμός της ΕΣΣΔ από το παγκόσμιο οικονομικό consortium σε όλα τα επίπεδα κατάφεραν να αποτρέψουν το Σοβιετικό ιμπεριαλισμό αρχικά και τελικά να προκαλέσουν την εσωτερική του αποδόμηση⁶⁸. Στο μεταψυχροπολεμικό κόσμο, μετά από το κενό ισχύος που άφησε η πτώση της

⁶⁷ Δ.Ταξιάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, σελ 150, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997

⁶⁸ Η στρατηγική αυτή στη σύγχρονη βιβλιογραφία ονομάστηκε Στρατηγική της Εξουθένωσης (exhaustion) και ως κύριο χαρακτηριστικό έχει την πρόκληση βλαβών στον αντίπαλο με μη στρατιωτικά μέσα όπως πχ με διπλωματικά ή οικονομικά μέσα ή και με προπαγάνδα. Βάση του Θουκυδίδειου υποδείγματος τη στρατηγική αυτή ακολούθησε η Αθήνα ενάντια στη Σπάρτη. Βλ. Κ. Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, σελ 31-32, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008, όπως και στο Α. Platias – Κ. Koliopoulos, Thucydides on Strategy: Athenian And Spartan Grand Strategies In The Peloponesian War And Their Relevance Today, ειδικ. κεφ 5, εκδόσεις Columbia/ Hurst, 2007

ΕΣΣΔ, οι ΗΠΑ βρέθηκαν σε ένα αναδιαμορφωθέν διεθνές σύστημα όντας η μόνη πολιτική, στρατιωτική και οικονομική υπερδύναμη. Στο περιβάλλον κληρονόμησαν πλέον μια παγκόσμια ευθύνη διαχείρισης⁶⁹ ενός νέου ασταθούς περιβάλλοντος ασφαλείας όπου υπάρχει μια δομική αναπροσαρμογή από το διπολισμό στη ηγεμονία. Πρωταρχικός του στόχος κατά τη δεκαετία του '90 αποτέλεσε η δημιουργία ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας όπου όμως θα κατείχαν πρωταρχικό ρόλο ως προς τη ρύθμιση των κανόνων και τη διανομή των ρόλων μέσα σε αυτό. Οι βασικοί πυλώνες στους οποίους κινήθηκε η αμερικανική στρατηγική μεταψυχροπολεμικά ήταν οι εξής⁷⁰ :

- Διατήρηση της ατλαντικής συμμαχίας ως μέσου επιβολής ενός παγκοσμίου συστήματος συλλογικής ασφαλείας με παράλληλη διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας μέσα σε αυτό
- Αύξηση της επιρροής τους σε νευραλγικές γεωπολιτικές ζώνες που ανήκαν στο Σοβιετικό ζωτικό χώρο (Α. Ευρώπη, Κ. Ασία, Βαλκάνια)
- Μη αλλαγή του status quo σε περιοχές που παραδοσιακά βρίσκονταν υπό τον έλεγχο τους (Μ. Ανατολή, Α. Ασία)
- Γρήγορη και ομαλή επανένωση της Γερμανίας και ολοκλήρωσή της μέσα στους ευρωατλαντικούς θεσμούς
- Μετεξέλιξη της Ρωσίας και ενσωμάτωση της στο νέο διεθνές σύστημα
- Παρεμβατική πολιτική σε ολόκληρο τον πλανήτη σε περιοχές όπου πλήττονται ή απειλούνται αμερικανικά συμφέροντα. Είσοδος τους σε περιοχές όπου παρουσιάζονται νέες στρατηγικές ευκαιρίες.

3.4.2. Μεγάλη Βρετανία

Οι κύριοι στόχοι που έθεσε η Μεγάλη Βρετανία κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου επιτεύχθηκαν αφού κατάφερε να εξασφαλίσει μόνιμη θέση στη λίσκα των μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, να αναπτύξει ελεγχόμενη δε αλλά εθνική πυρηνική δύναμη και να διατηρήσει μια ειδική

⁶⁹ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 149-153, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

⁷⁰ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 179-182, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

σχέση με τις ΗΠΑ ως ο συνδεδετικός κρίκος μεταξύ της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Παρόλα αυτά δεν κατάφερε να αποτρέψει την επανένωση της Γερμανίας ούτε και να περιορίσει στο βαθμό που ήθελε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ώστε να μην πληγεί η Βρετανική θέση ισχύος. Στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα η στρατηγική που ακολούθησε συνοψίζεται στα εξής⁷¹ :

- Επιβίωση της Ατλαντικής συμμαχίας ως ζωτικό Βρετανικό συμφέρον. Ανάπτυξη της οποιασδήποτε προσπάθειας για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας εντός των πλαισίων του ΝΑΤΟ.
- Προσέγγιση με τη Γαλλία και έναρξη στρατηγικού διαλόγου με κύρια θέματα στην agenda την ανάσχεση της επανενωμένης Γερμανίας και την πολιτική νομιμοποίηση των πυρηνικών όπλων
- Έλεγχος της διαδικασίας Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με σκοπό να μην πληγούν τα Βρετανικά οικονομικά συμφέροντα στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Κριτική στάση στη Συνθήκη του Maastricht σχετικά με την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση.
- Συντηρητική στάση στο θέμα ελέγχου των εξοπλισμών.

3.4.3 Γαλλία⁷²:

Ομοίως με τη μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία πέτυχε τους στόχους που είχε θέσει ως κράτος κατά τη μεταπολεμική περίοδο καθώς εξασφάλισε θέση μεγάλης δύναμης στο διεθνές σύστημα, κατάφερε να αναπτύξει εθνικό και αυτόνομο πυρηνικό αποτρεπτικό, ενώ κατάφερε να διατηρήσει και μέρος των αποικιών της. Παρόλα αυτά η ενοποίηση της Γερμανίας δεν έπαψε να απασχολεί τη Γαλλική εξωτερική πολιτική καθώς η ενδυνάμωση της πρώτης δημιουργούσε στρατηγικά διλλήματα στη Γαλλία σχετικά με το αν έπρεπε να εξισορροπήσει τη Γερμανία ή να προσπαθήσει να ελέγξει την ανάπτυξη της μέσω της ένταξης της στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Τα κύρια σημεία της στρατηγικής της έγκεινται σε :

⁷¹ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.280-282, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

⁷² Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.145-152, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

- Προσκόλληση στις Γκωλικές αντιλήψεις περί εθνικού ελέγχου των εξοπλισμών, εθνική χάραξη της εξωτερικής πολιτικής, χαμηλής έντασης συνεργασίες με μη κοινοτικούς εταίρους (Ρωσία, Β. Αφρική).
- Εξισορρόπηση της οικονομικής δύναμης της Γερμανίας μέσω της ένταξης της στη διαδικασία της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης. Παράλληλος έλεγχος της Γερμανίας σε διπλωματικό και στρατηγικό επίπεδο.
- Δημιουργία μιας αυτόνομης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας
- Συνέχιση της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε διακυβερνητικό και όχι σε υπερεθνικό επίπεδο.
- Αναπροσαρμογή των σχέσεων της Γαλλία με το NATO. Πλήρης επανένταξη της Γαλλίας στο στρατιωτικό σκέλος του NATO το 2009⁷³.

3.4.4. Γερμανία⁷⁴:

Η Γερμανία μπορεί να χαρακτηριστεί ως η μεγάλη κερδισμένη της μεταψυχροπολεμικής περιόδου αφού από την κατάσταση ενός κράτους υπό διχοτόμηση, κατοχή και μερική εθνική κυριαρχία μεταπήδησε σε μια κατάσταση όπου επανενώθηκε και απέκτησε status μεγάλης ευρωατλαντικής δύναμης και ισότιμου ευρωπαϊού εταίρου. Οι βασικοί πυλώνες της Γερμανικής μεταψυχροπολεμικής στρατηγικής ήταν οι εξής :

- Διατήρηση της Ευρωατλαντικής συμμαχίας με παράλληλη επιτάχυνση της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης
- Επέκταση των ζωνών της οικονομικής και της διπλωματικής της επιρροής στην Α. Ευρώπη και τα Βαλκάνια

⁷³ J. Howorth – A. Menon, Still not pushing back: Why the European Union is not balancing the United States, σελ 734, Journal of Conflict resolution, 13/07/2009

⁷⁴ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ 246-251, 341-347, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

- Ισότιμη συμμετοχή στη ΕΕ και στη διαδικασία της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης με σκοπό την αποφυγή των αντι-γερμανικών συσπειρώσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο.
- Ενθάρρυνση της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας στα πλαίσια του NATO

3.5 Συμπεράσματα

Η μεταψυχροπολεμική εποχή χαρακτηρίζεται από τους σύγχρονους μελετητές των διεθνών σχέσεων ως μια μεταβατική περίοδος όπου έως ότου διαμορφωθούν οι νέες συνθήκες ισορροπίας του διεθνούς συστήματος το NATO θα αποτελεί την αδιαμφισβήτητη παγκόσμια στρατιωτική, πολιτική και οικονομική υπερδύναμη. Στη δεδομένη χρονική περίοδο παρατηρείται η μετάβαση της δομής του διεθνούς συστήματος από ισορροπημένο διπολικό προς το μονοπολικό⁷⁵, όπου υπάρχει μια κύρια παγκόσμια δύναμη, οι ΗΠΑ, που σε συνεργασία με του συμμάχους τους αποτελούν μια παγκόσμια υπερδύναμη που βρίσκεται σε μια κατάσταση όπου δεν μπορεί να απειληθεί από καμία αντίστοιχη δύναμη ή συνασπισμό δυνάμεων. Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί η στρατηγική ασυμμετρία⁷⁶ μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού καθώς οι ΗΠΑ αποτελούν τον κύριο δρώντα μέσα σε αυτήν προσδίδοντας στους Ευρωπαίους συμμάχους δευτερεύοντα ρόλο μέσα στη συμμαχία. Οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι καθόλη τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου εναπόθεσαν το ζήτημα της ασφάλειας τους υπό την Αμερικανική αιγίδα και αποσπάστηκαν απαλλαγμένοι από τη διάσταση αυτή στην οικονομική και πολιτική τους ολοκλήρωση. Η ασύμμετρη αυτή σχέση αντικατοπτρίζεται και μέσα από τη θεσμική οργάνωση της συμμαχίας καθώς στο στρατηγικό αλλά και το διοικητικό τομέα οι ΗΠΑ κατέχουν τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο. Τα δύο κύρια ζητήματα που ανέκυψαν κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο ήταν α) κατά πόσο θεωρείται αναγκαία η ύπαρξη του συνασπισμού μετά από την πτώση της ΕΣΣΔ, β) με τη νέα δυναμική που αποκτά η ΕΕ μέσω της οικονομικής και νομισματικής της ενοποίησης, αν είναι διατεθειμένη να αποδεχτεί την αμερικανική πρωτοκαθεδρία μέσα στη συμμαχία ή να διεκδικήσει ένα πιο ενεργό ρόλο μέσα σε αυτή.

⁷⁵ John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 653-663, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

⁷⁶ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 219-223, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

Σημαντική μεταβλητή παρόλα αυτά αποτελεί ότι οι ΗΠΑ ως η μοναδική παγκόσμια υπερδύναμη αποκτά πλέον μια παγκόσμια ευθύνη διαχείρισης⁷⁷ του μεταψυχροπολεμικού γίνεσθαι. Βασικό στρατηγικό στόχο των ΗΠΑ αποτέλεσε η δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος συλλογικής ασφάλειας στο οποίο οι διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, Η ΕΕ, ο ΟΑΣΕ να κατέχουν διευρυμένο ρόλο, ενώ κύρια χαρακτηριστικά του να αποτελούν η ροπή προς τη δημοκρατία και την εμπέδωση του συστήματος της ελεύθερης αγοράς. Η δημιουργία του συστήματος αυτού όπως ήταν αναμενόμενο εξυπηρετούσε κατά τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τα αμερικανικά συμφέροντα ανά την υφήλιο ενώ παράλληλα ενδυνάμωνε τη διεθνή νομιμοποίηση των ΗΠΑ ως παγκόσμιου σταθεροποιητικού παράγοντα και θεματοφύλακα της ειρήνης και της διακρατικής συνεργασίας.

Η θεσμική αναπροσαρμογή της συμμαχίας αντικατοπτρίζει τις τάσεις αυτές. Το NATO ενδυναμώνει τη συνεργασία του με τους διεθνείς οργανισμούς στοχεύοντας στην εμπέδωση του πολιτικού και διπλωματικού του ρόλου ως παγκόσμιου βήματος διαβουλεύσεων σχετικά με θέματα διατήρησης της ειρήνης και της ασφάλειας. Οι στρατιωτικές του δυνατότητες τίθενται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και του ΟΑΣΕ σε επιχειρήσεις αντιμετώπισης, χειρισμού και αποτροπής κρίσεων (Κόσοβο 1999, ΠΓΔΜ 2001) που στοχεύουν ενάντια στην παγκόσμια σταθερότητα. Επιγχάνεται η έναρξη στρατηγικού διαλόγου με χώρες που ανήκαν στο πρώην σύμφωνο της Βαρσοβίας, ενώ επιδιώκεται συνεργασία με τη Ρωσία και την Ουκρανία σε θέματα πυρηνικής ασφάλειας.

Στην αντίθετη πλευρά του Ατλαντικού, η κρίσεις στη Βοσνία και το Κόσοβο απέδειξαν στους ευρωπαίους συμμάχους πως παρά της διακηρύξεις για ένα διευρυμένο διπλωματικό ρόλο της ΕΕ, ότι ήταν ανέτοιμοι για την εξ' ολοκλήρου ανάληψη της ευθύνης για την τήρηση της ασφάλειας στην Ευρώπη. Παρά τα ευχολόγια για τη δημιουργία μιας αυτόνομης ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας, η ανεπάρκεια των μέσων αλλά και της πολιτικής βούλησης προς την κατεύθυνση αυτή ήταν εμφανείς. Η διατήρηση της συμμαχίας για ξεχωριστούς λόγους για καθεμία από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν επιβεβλημένη. Η ενδυνάμωση του ευρωπαϊκού πυλώνα ασφαλείας μπορούσε να επιτευχθεί μόνο στα πλαίσια του NATO καθώς δεν υπήρχε ούτε η δυνατότητα αλλά ούτε και κάποια αποκρυσταλλωμένη κοινή εξωτερική πολιτική που να περιγράφει αυτή την τάση.

Οι παραδοσιακοί γεωπολιτικοί άξονες της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Κύριοι στόχοι ήταν:

⁷⁷ Κ. Αρβανιτόπουλος, Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά από τον Ψυχρό πόλεμο, σελ 100-107, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2000

- Η αποτροπή εμφάνισης μιας νέας μεγάλης ηγεμονικής δύναμης στην Ευρασιατική μάζα (Heartland)
- Ο στρατηγικός έλεγχος της Ευρασιατικής περιμέτρου (Rimland)

Συνεπώς η διατήρηση της συμμαχίας και για την αμερικανική πλευρά θεωρήθηκε αναγκαία στην κατεύθυνση της αποτροπής της εμφάνισης μιας νέας ευρωπαϊκής ηγεμονικής δύναμης. Κύριος φόβος των Αμερικανών ήταν ότι η ΕΕ μέσω της οικονομικής και πολιτικής της ενοποίησης μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την αναβίωση του ηγεμονισμού της ενωμένης πλέον Γερμανίας στον Ευρωπαϊκό χώρο. Δεύτερη στρατηγική προτεραιότητα ήταν ο έλεγχος των μελλοντικών δυνατοτήτων της Ρωσίας η οποία παρά την οικονομική και πολιτική της αποσύνθεση δεν έπαυε να αποτελεί μια κολοσσιαία πυρηνική δύναμη. Η ιδιότητα της αυτή σε συνδυασμό με τις τεράστιες πλουτοπαραγωγικές της πηγές και τη γεωγραφικής της θέση μπορούσαν να αποτελέσουν μελλοντικό εφιαλτήριο για αναβίωση του Ρωσικού ηγεμονισμού στην Ευρασία. Στην κατεύθυνση αυτή στράφηκε η διεύρυνση του ΝΑΤΟ και η τάση αύξησης της αμερικανικής επιρροής στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κ. Ασίας και του Καυκάσου. Η στρατηγική περικύκλωση της Ρωσίας αποτελούσε βασικό στόχο των αμερικανών κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο.

Ειδοποιό διαφορά αποτελούν κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο οι νέες μορφές απειλών οι οποίες ήταν απόρροια της πτώσης της ΕΣΣΔ. Η πυρηνική διασπορά μπορούσε να αποτελέσει κίνδυνο για την απόκτηση πυρηνικών δυνατοτήτων από κράτη ενάντια στα συμφέροντα των ΗΠΑ (Μ. Ανατολή, Κ. Ασία) και να ανατρέψουν τις περιφερειακές ισορροπίες σε βάρος τους. Η κατοχή πυρηνικών όπλων από μη κρατικές τρομοκρατικές οργανώσεις μπορούσε να αποβεί εξαιρετικά επικίνδυνη για το εσωτερικό τόσο των ΗΠΑ όσο και των ευρωπαϊκών κρατών. Τέλος οι περιφερειακές κρίσεις που προέκυψαν από την παύση της διπολικής αντιπαράθεσης δημιούργησαν πολλαπλές εστίες εντάσεως (Καμπότζη, Σομαλία, Ιράκ, πρώην Γιουγκοσλαβία) που μπορούσαν να αποβούν επικίνδυνες για τα στρατηγικά συμφέροντα των ΗΠΑ στην Ευρασιατική στεφάνη. Η πολιτική των ΗΠΑ, μέσω του δόγματος του «νέου παρεμβατισμού»⁷⁸ στόχευε στην πολιτική και ιδεολογική νομιμοποίηση των παρεμβατικών αυτών ενεργειών που στόχευαν

⁷⁸ Ως «νέος παρεμβατισμός» (new interventionism) καθιερώθηκε στη διεθνή βιβλιογραφία το φαινόμενο χρήσης των ιδεαλιστικών επιχειρημάτων όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εμπέδωση της δημοκρατίας και η εμπέδωση της διεθνούς ασφάλειας με σκοπό τη νομιμοποίηση διεθνών επεμβάσεων στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών με σκοπό την επίτευξη ρεαλιστικών στόχων. Η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε από τις ΗΠΑ από το τέλος του Ψυχρού πολέμου έως και την πρόσφατη εισβολή στο Ιράκ το 2003. Βλ. σχετικά J. Mayall, *The new interventionism 1991-1994, United Nations experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, σελ 25-94, Cambridge University Press, 1999

στην επέμβαση στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών με πρόσχημα την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την διασφάλιση της διεθνούς σταθερότητας.

Συμπερασματικά παρατηρείται ότι η μεταψυχροπολεμική ρητορική περί της παύσης των αντιπαλοτήτων, των συγκρούσεων και της εμπέδωσης κλίματος διακρατικής τάξης και συνεργασίας δεν επιβεβαιώθηκαν. Η ενδυνάμωση των διεθνών οργανισμών και των συλλογικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε διακρατικό επίπεδο αν και ενεργοποιήθηκαν υπό την αμερικανική αιγίδα, αποτέλεσαν ουσιαστικά το υπόβαθρο για την διεθνή νομιμοποίηση του αμερικανικού επεμβατισμού παραβιάζοντας τις θεμελιώδεις αρχές των διακρατικών σχέσεων όπως η αποχή από τη χρήση βίας και η μη επέμβαση στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών. Το δόγμα του «νέου παρεμβατισμού» αποτελεί άριστο δείγμα αλληλοεπικάλυψης θεωριών καθώς χρησιμοποιούνται τα ιδεαλιστικά επιχειρήματα περί της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της εξάπλωσης της δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς για την επίτευξη ρεαλιστικών στόχων όπως η εξυπηρέτηση των αμερικανικών συμφερόντων σε περιοχές γεωπολιτικού ενδιαφέροντος. Ακόμη και η διατήρηση της ευρωατλαντικής συμμαχίας δεν αποτέλεσε την δικαίωση της νίκης των δημοκρατικών φιλελευθέρων κρατών ενάντια στα απολυταρχικά καθεστώτα αλλά αντίθετα τη σύζευξη στόχων και σκοπών μεταξύ των Αμερικανών και των Ευρωπαίων. Για τους πρώτους αποτελούσε την εγγύηση για την αποτροπή της αναβίωσης ηγεμονικών τάσεων στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο ενώ για τους δεύτερους το πλαίσιο ασφάλειας και εγγύησης απέναντι στην ανεπάρκεια χειρισμού των νέων ζητημάτων ασφαλείας που εμφανίστηκαν στον ευρωπαϊκό χώρο. Το εθνικό συμφέρον εξακολούθησε να κατέχει κυρίαρχη θέση στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ενώ παρά την ενδυνάμωση της σημασίας των διακρατικών και υπερεθνικών δρώντων, κύρια μονάδα ανάλυσης και κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο εξακολούθησε να είναι το κράτος.

Κεφάλαιο 4 : Η Πρωτοκαθεδρία του Ευρωατλαντικού χώρου - Η φιλελεύθερη προσέγγιση

4.1 Εισαγωγή

Μετά από την ιστορική αναδρομή και την ανάλυση της πορείας των ευρωατλαντικών σχέσεων στα τρία προηγούμενα κεφάλαια, στο δύο επόμενα

θα επιχειρηθεί μέσω της ανάλυσης των τάσεων και των συντελεστών ισχύος να σκιαγραφηθεί η μελλοντική εξέλιξη του διεθνούς συστήματος. Ασφαλώς το εγχείρημα αυτό θεωρείται πολύ δύσκολο καθώς είναι πολλοί οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τις μελλοντικές επιλογές των κυρίων διεθνών δρώντων, παρόλα αυτά η εξέταση ορισμένων μεταβλητών μπορεί να οδηγήσει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστεί το σενάριο της επιβίωσης της ευρωατλαντικής συμμαχίας ως κυρίαρχου συνασπισμού στο διεθνές σύστημα, διατηρώντας τους υπόλοιπους κύριους δρώντες σε ρόλο στρατηγικού εταίρου ή λιγότερο δυνατού και επικίνδυνου ανταγωνιστή. Επίσης θα αναλυθεί η προβληματική της επιβίωσης της συμμαχίας αυτής στις νεοδιαμορφωμένες συνθήκες του διεθνούς συστήματος. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθούν δύο εναλλακτικές υποθέσεις εργασίας (case studies) η πρώτη σχετικά με τη μετάβαση σε σύστημα ισορροπίας ισχύος και η δεύτερη σε σύστημα πολυπολισμού.

4.2 Οι συνιστώσες της Αμερικανικής υψηλής στρατηγικής στον 21^ο αιώνα

Στην προσπάθεια να αναλυθεί η μελλοντική εξέλιξη του διεθνούς συστήματος είναι λογικό να δοθεί αρχικά το βάρος στις στρατηγικές επιλογές των ΗΠΑ που τη δεδομένη χρονική στιγμή αποτελούν τον κυρίαρχο δρώντα στο διεθνές σύστημα. Τα ερωτήματα που γεννούνται είναι τα εξής :

- Ποιος είναι ο απώτερος στρατηγικός στόχος των ΗΠΑ στη μεταψυχροπολεμική εποχή και ποιος είναι ο ευρύτερος γεωπολιτικός χώρος που ξεδιπλώνεται η στρατηγική τους;
- Ποιες είναι οι στρατηγικές επιλογές των ΗΠΑ για την επίτευξη των ανωτέρω σκοπών;
- Ποιοι είναι οι κύριοι στρατηγικοί δρώντες που επηρεάζουν αποφασιστικά την στρατηγική τους;
- Ποια θα είναι η στάση των ΗΠΑ απέναντι σε αυτούς;

4.2.1 Η αμερικάνικη υψηλή στρατηγική κατά τον 21^ο αιώνα

Μετά από τη λήξη του Ψυχρού πολέμου οι αρχιτέκτονες της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής προσέδωσαν διαχειριστικό ρόλο στις ΗΠΑ ως το θεματοφύλακα της ειρήνης και της σταθερότητας στον πλανήτη. Οι ΗΠΑ έπρεπε να δημιουργήσουν ένα σύστημα συλλογικής ασφάλειας μέσα από ένα πλέγμα συμμαχιών και άτυπων συνεργασιών όπου να κυριαρχούν οι αρχές της δημοκρατίας, της ειρήνης, της ανοικτής οικονομίας και του ελεύθερου

εμπορίου όπου αυτές να κατέχουν εποπτικό ρόλο. Πρωταρχικός στόχος στην προσπάθεια αυτή είναι η αποτροπή εμφάνιση μιας νέας αναθεωρητικής-ηγεμονικής δύναμης η οποία να είναι ικανή να πλήξει την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα⁷⁹, όπως για παράδειγμα μια νέα Σοβιετική Ένωση ή μια νέα ναζιστική Γερμανία, επειδή το γεγονός αυτό θα επέφερε αποσταθεροποίηση που θα οδηγήσει σε νέες διακρατικές συγκρούσεις. Με άλλα λόγια, απευκταίο σενάριο για τις ΗΠΑ αποτελεί η εμφάνιση ενός κράτους ή μιας συμμαχίας που να παίζει εξισορροπητικό ρόλο απέναντί τους. Σύμφωνα με δήλωση του πρώην γραμματέα Εθνικής Άμυνας των ΗΠΑ κατά την διακυβέρνηση του πρεσβύτερου G. Bush, Dick Cheney, πρέπει να προληφθεί η επανεμφάνιση ενός νέου αντιπάλου στα εδάφη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τέτοιου ώστε να απειλήσει τις ΗΠΑ σε τέτοιο βαθμό όπως η Σοβιετική Ένωση⁸⁰. Αυτοσκοπός είναι η διατήρηση της μονοπολικής δομής του διεθνούς συστήματος⁸¹ για όσο περισσότερο χρονικό διάστημα καθίσταται δυνατόν. Η επίτευξη της αμερικανικής πρωτοκαθεδρίας απαιτεί αρχικά εσωτερική κινητοποίηση διατηρώντας ένα μίγμα συντελεστών ισχύος (πληθυσμός, οικονομική ισχύς, στρατιωτική ισχύς, τεχνολογία) ανώτερο από οποιονδήποτε πιθανό ανταγωνιστή τους. Συμπληρωματικά αναγκαία είναι μια αποτελεσματική διπλωματία και ένα σύστημα συμμαχιών-συνεργασιών που να αποτρέπει την εμφάνιση ενός εξισορροπητικού μηχανισμού.

Αδιαμφισβήτητο γεγονός αποτελεί ότι ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο η αμερικανική ισχύς πρέπει να λάβει χώρα είναι η Ευρασία. Η διαχρονική αξία των αναλύσεων των Mackinder και Spykman είναι επίκαιρη στη μεταψυχροπολεμική εποχή περισσότερο από ποτέ. Το έτος 2010 η Ευρασία, λαμβανομένη υπ' όψιν ως μια ενιαία ήπειρος, καταλαμβάνει το 10,6% της συνολικής επιφάνειας της Γης και το 36,5% της συνολικής χερσαίας επιφάνειας της Γης. Στην Ευρασία κατοικεί το 71% το παγκοσμίου πληθυσμού με τάση αύξησης, καθώς το ποσοστό γεννητικότητας συνολικά είναι από τα μεγαλύτερα της υφηλίου⁸². Στην Ευρασία αντιστοιχεί το 60% του παγκοσμίου ΑΕΠ ενώ στα εδάφη της βρίσκεται το 75% των μέχρι σήμερα γνωστών ενεργειακών πόρων της. Οι πιο ανταγωνιστικές οικονομίες της Γης, οι πολυπληθέστερες χώρες της Γης, οι πιο ανταγωνιστικοί στρατοί, οι μεγαλύτερες γνωστές πυρηνικές δυνάμεις, εκτός από τις ΗΠΑ βρίσκονται στην Ευρασία. Παρόλα αυτά, είναι η πρώτη φορά στην ιστορία που η μεγαλήπειρος αυτή βρίσκεται υπό τον έλεγχο μιας μη ευρασιατικής δύναμης. Συνεπώς η διατήρηση της παγκόσμιας πρωτοκαθεδρίας των ΗΠΑ ή η άνοδος

⁷⁹ M.Mastanduno, Preserving the unipolar moment, σελ 3-4, Άρθρο, International Security, Vol.21, No 4, 1997

⁸⁰ Κατά λέξη " Our first objective is to prevent the reemergence of a new rival, either on the territory of the former Soviet Union or elsewhere, that poses a threat on the order of that posed formerly by the Soviet Union", Dick Cheney : Active leadership? You better believe it, Άρθρο, σελ 17, New York Times, 15/3/1992

⁸¹ Κ.Υφαντής, Διατλαντικές σχέσεις: Μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας, Άρθρο, σελ 107, Αγορά χωρίς σύνορα, Τόμος 11 (2), 2005

⁸² Στοιχεία www.eurasianet.org

μιας άλλης ανταγωνιστικής δύναμης συνδέεται άρρηκτα με τον έλεγχο της τεράστιας αυτής γεωγραφικής μάζας που εκτείνεται από τις δυτικές ακτές του Ατλαντικού έως την Ιαπωνία.

Συμπεραίνοντας, η διατήρηση της αμερικανικής υπεροχής συνεπάγεται τον έλεγχο της Ευρασίας και την αποτροπή εμφάνισης οποιασδήποτε ανταγωνιστικής δύναμης που θα επιχειρήσει να αμφισβητήσει την αμερικανική υπεροχή και να θέσει υπό τον στρατηγικό της έλεγχο την ευρύτερη περιοχή, με αποτέλεσμα να εκτοπίσει τις ΗΠΑ από την παγκόσμια θέση ισχύος τους.

4.2.2 Οι αμερικανικές στρατηγικές επιλογές

Στην ανωτέρω κατεύθυνση οι επιλογές προς τη διατήρηση της αμερικανικής υπεροχής αποκρυσταλλώνονται σε τέσσερις στρατηγικές τάσεις διακριτές και σχετικά διαφοροποιημένες μεταξύ τους⁸³.

Νέο-απομονωτισμός (Neo-isolationism) : Η ιδέα του απομονωτισμού δεν είναι νέα στην αμερικανική πολιτική σκέψη. Ήδη τόσο στον Α' όσο και στον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ήταν πολλές οι φωνές που υποστήριζαν την αμερικανική μη εμπλοκή στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Βασική ιδέα είναι ότι η Αμερική είναι οικονομικά αυτόρκτης και στρατηγικά άτρωτη λόγω της ανασχετικής δύναμης του Ατλαντικού ωκεανού⁸⁴ που τη χωρίζει από τον υπόλοιπο κόσμο, ώστε δεν συντρέχει λόγος ανάμειξης της στις υποθέσεις των υπερατλαντικών χωρών. Ασφαλώς σήμερα με την πρόοδο στην στρατιωτική τεχνολογία και την εξέλιξη των πυρηνικών όπλων η σημασία αυτής της στρατηγικής μη τρωτότητας υποβιβάζεται σημαντικά. Κύρια επιχειρήματα των νέο-απομονωτιστών είναι ότι μετά από την πτώση της ΕΣΣΔ δεν υπάρχει λόγος για τη στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στον Ευρωπαϊκό και τον Ασιατικό χώρο. Η εμμονή των ΗΠΑ για την διατήρηση της ειρήνης αλλά και την εμπλοκή τους στον εκδημοκρατισμό των κρατών επιφέρει περισσότερα προβλήματα παρά παρέχει λύσεις. Οι ΗΠΑ είναι οικονομικά ισχυρές και στρατηγικά «άνοσες» λόγω του πυρηνικού τους οπλοστασίου. Η στρατιωτική τους παρουσία στην Ευρασία δεν είναι χρήσιμη πλέον καθώς καμία ευρασιατική δύναμη δεν είναι ικανή από μόνη της κυριαρχήσει στην περιοχή, ενώ το γεγονός ότι οι κύριοι διεκδικητές διαθέτουν όλοι πυρηνικά όπλα αποτρέπουν τους εαυτούς τους από ηγεμονικές βλέψεις. Οι ιδεολογικές σταυροφορίες για τη διατήρηση της ειρήνης στη Βοσνία, τη Σομαλία και το Κόσσοβο όπως και για την εμπέδωση της δημοκρατίας στο Ιράκ και το Αφγανιστάν μόνο προβλήματα δημιουργούν καθώς κοστίζουν σε χρήμα και ανθρώπινες ζωές στον αμερικανικό στρατό ενώ δημιουργούν διεθνικά

⁸³ B.Posen – A.Ross, Competing visions for US Grand Strategy, Αρθρο σελ 1-9, International Security, Vol.21, no3, 1996

⁸⁴ John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 240-242, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

προβλήματα όπως η τρομοκρατία. Ο νέο-απομονωτισμός διατηρεί την αμερικανική επέμβαση ως λύση τελευταίας ανάγκης σε περίπτωση που ένας ηγεμόνας έχει εμφανιστεί και απειλεί ανοικτά την αμερικανική ασφάλεια και εδαφική ακεραιότητα.

Επιλεκτική δέσμευση (Selective engagement) : Η στρατηγική αυτή σε αντίθεση με την προηγούμενη είναι εν μέρει υπέρ της αμερικανικής επέμβασης στην Ευρασία σε περίπτωση που διακυβεύεται ένας πόλεμος μεταξύ μεγάλων δυνάμεων. Για τους υποστηρικτές τηςσχόλης αυτής υπάρχουν ακίνδunami και επικίνδunami πόλεμοι. Ένας πόλεμος μεταξύ μεγάλων δυνάμεων είναι αυτός που μπορεί να μεταβάλλει αρνητικά για τις ΗΠΑ το ισοζύγιο ισχύος στον πλανήτη. Οι περιοχές στις οποίες συνεπώς δικαιολογείται επέμβαση είναι η Ευρώπη και η νοτιοανατολική Ασία, στην περίπτωση πάντα που υπάρχει πιθανότητα σύγκρουσης σε μεγάλη κλίμακα. Επεμβάσεις όπως στην Αιτή, στη Σομαλία και τη Βοσνία δεν εξυπηρετούν τα αμερικανικά συμφέροντα καθώς δεν αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλεια των ΗΠΑ. Η διασπορά των πυρηνικών όπλων πρέπει να φοβίζει μόνο για εκείνα τα κράτη που έχουν περιφερειακές ηγεμονικές βλέψεις πχ. Ινδία, Ιράν και λιγότερο για τα κράτη που καταφεύγουν σε αυτά για να προστατευτούν από κάποιο ισχυρότερο γείτονα πχ. Πακιστάν, Καζακστάν, Ουκρανία.

Συνεργατική ασφάλεια (Cooperative security): Για τους υποστηρικτές της στρατηγικής αυτής η ειρήνη και η ασφάλεια είναι ενιαία και αδιαίρετη. Το ισχύον status quo ασφαλείας είναι προς όφελος των ΗΠΑ, οπότε αυτές οφείλουν την ενδυνάμωση των διεθνών οργανισμών και θεσμών προς αυτή την κατεύθυνση. Αμυντικοί οργανισμοί όπως το NATO πρέπει να συνδράμουν τους διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ όπου εκείνοι παρουσιάζονται αδύναμοι ως προς την εμπέδωση της ειρήνης. Δεν υπάρχουν σημαντικοί και ασήμαντοι πόλεμοι, ο πόλεμος είναι ένα φαινόμενο ντόμινο: η δημιουργία προσφύγων από μια χώρα ενισχύει την ξενοφοβία στην άλλη χώρα με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ολοένα και νέες συγκρούσεις μεταξύ πληθυσμών. Οι ΗΠΑ πρέπει να επιμένουν στην διάδοση της δημοκρατίας. Σχεδόν όλες οι μεγάλες δυνάμεις είναι δημοκρατίες ή στο δρόμο του εκδημοκρατισμού εκτός της Κίνας για την οποία πρέπει να επιμένουν στην συμμετοχή της στους διεθνείς οργανισμούς ασφαλείας. Τα δημοκρατικά καθεστώτα είναι λιγότερο φιλοπόλεμα από τα αυταρχικά. Δεν υπάρχουν καλά και κακά πυρηνικά όπλα. Η κατοχή πυρηνικών όπλων, εκτός από τις 5 μεγάλες δυνάμεις μέλη του συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ, είναι επικίνδυνη καθώς τα άλλα κράτη δεν μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν με σύνεση. Η διασπορά τους δεν ευνοεί το status quo. Μια αυταρχική χώρα δεν είναι ευαίσθητη σε απώλειες όσο μια δημοκρατία, οπότε σε περίπτωση που διαταράξει το περιβάλλον ασφαλείας θα είναι δύσκολο για τις δημοκρατικές χώρες να ρισκάρουν ανθρώπινες ζωές για να την εξισορροπήσουν. Συνεπώς τα βασικά σημεία αυτής της στρατηγικής είναι η προσκόλληση στους διεθνείς

οργανισμούς ως όργανο εμπέδωσης της ειρήνης και της ασφάλειας, η μη διασπορά των πυρηνικών όπλων και η εξάπλωση της δημοκρατίας.

Πρωτοκαθεδρία (Primacy): Η στρατηγική αυτή είναι μια παραλλαγή της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας. Οι υποστηρικτές της θεωρούν ότι οι ΗΠΑ βρίσκονται σε συγκριτικά πολύ μεγαλύτερη θέση ισχύος από κάθε πιθανό ανταγωνιστή τους έτσι ώστε να είναι σε θέση να αμφισβητήσει την κυριαρχία τους. Το γεγονός αυτό δίνει τη δυνατότητα στις ΗΠΑ να κατέχουν ρυθμιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα και να προστατεύουν το status quo συνεργασίας και ασφάλειας. Μια έκπτωση της θέσης των ΗΠΑ από αυτή την κατάσταση θα γεννήσει ηγεμονικές βλέψεις στους πιθανούς ανταγωνιστές με αποτέλεσμα την αποσταθεροποίηση του συστήματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο αναλυτής του Harvard, Samuel Huntington⁸⁵ :

« Ένας κόσμος χωρίς την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ θα είναι ένας κόσμος με περισσότερη βία και αταξία και με λιγότερη δημοκρατία και οικονομική ανάπτυξη από έναν κόσμο στον οποίο οι ΗΠΑ θα συνεχίσουν να έχουν περισσότερη επιρροή από οποιαδήποτε άλλη χώρα στη διαμόρφωση των παγκοσμίων υποθέσεων. Η παρατεταμένη διεθνής πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών είναι κεντρική για την ευημερία και την ασφάλεια των Αμερικανών και για το μέλλον της ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανοικτών οικονομιών και της διεθνούς τάξης στον κόσμο»

Υπάρχουν αρκετά σημεία τομής με τη στρατηγική της συνεργατικής ασφάλειας όπως η διατήρηση του διεθνούς οικονομικού συστήματος, της ειρήνης και της δημοκρατίας παρόλα αυτά η ειδοποιός διαφορά είναι ότι επιτάσσει τις ΗΠΑ να είναι όχι *primus inter pares* αλλά *primus solus*⁸⁶. Σε αντιδιαστολή με το ρεαλιστικό επιχείρημα, το status quo είναι η ηγεμονία και η εξισορρόπηση αποτελεί ανωμαλία που επιφέρει διεθνή αναταραχή.

Κριτική

Οι δύο πρώτες θεωρίες αντλούν τα επιχειρήματα τους από το ρεαλιστικό υπόδειγμα. Η επιλεκτική δέσμευση υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει λόγος ανάμιξης στα διεθνή ζητήματα εφόσον η αμερικανική ασφάλεια δεν θίγεται άρα η επιβίωση και η κυριαρχία της Αμερικής είναι εξασφαλισμένη. Η επιλεκτική δέσμευση ομοίως υποστηρίζει την εμπλοκή της Αμερικής μόνο εκεί που διακυβεύονται ζωτικά αμερικανικά συμφέροντα και όχι σε σταυροφορίες για επιχειρήσεις τύπου *peacebuilding*, *peacekeeping* ή *nationbuilding*⁸⁷. Η

⁸⁵ Samuel P. Huntington, " Why International Primacy matters", International security, Άρθρο, σελ 83, 1993

⁸⁶ B.Posen – A.Ross, Competing visions for US Grand Strategy, Άρθρο σελ 8, International Security, Vol.21, no3, 1996

⁸⁷ E. Χειλά, Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων. Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης. Σελ 171-177, Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1999

συνεργατική ασφάλεια είναι επηρεασμένη από τα επιχειρήματα των ιδεαλιστών και των κονστρουκτιβιστών. Υποστηρίζει τη δημιουργία ενός υπερεθνικού συστήματος ασφαλείας που να λειτουργεί υπό ένα περίπλοκο πλέγμα διεθνών θεσμών, αποσκοπώντας στην εμπέδωση της δημοκρατίας και της ειρήνευσης. Παράλληλα να δείχνει μηδενική ανοχή σε χώρες παραχοποιούς είτε μικρής είτε μεγάλης δυναμικότητας. Τέλος η πρωτοκαθεδρία σαν στρατηγική είναι ένα άριστο παράδειγμα αλληλοεπικάλυψης των μοντέλων καθώς χρησιμοποιώντας ιδεαλιστικά συνθήματα αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση ρεαλιστικών στόχων.

Στο σύνολο τους οι θεωρίες παρουσιάζουν εγγενείς εμπειρικές αδυναμίες. Ο νέο-απομονωτισμός αγνοεί το γεγονός ότι μια αμερικανική απόσυρση από την Ευρασία μπορεί να εντείνει το ανταγωνισμό ασφαλείας μεταξύ των κυρίων δρώντων και να οδηγήσει σε συμπεριφορές όπως η κούρσα εξοπλισμών, η πυρηνικοποίηση και οι ηγεμονικές τάσεις. Η άνοδος ενός δυνητικού ηγεμόνα θα επιφέρει πολλαπλάσιο κόστος ανάσχεσης απ' ό,τι η στρατιωτική παρουσία χωρίς να έχει βέβαια αποτελέσματα. Παράδειγμα αποτελεί η απόσυρση των ΗΠΑ από την Ευρώπη μετά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο που αναγέννησε τον εθνικισμό και τον ηγεμονισμό της Γερμανίας. Η επιλεκτική δέσμευση δε λαμβάνει υπ' όψιν ότι πολλές φορές η διάκριση μεταξύ ενός μικρού και ενός μεγάλου πολέμου είναι δύσκολη, ενώ ένας μικρός πόλεμος μπορεί να πλήττει έμμεσα και τις μεγάλες δυνάμεις όπως για παράδειγμα η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ ή της ναζιστικής Γερμανίας στην Πολωνία. Η στρατηγική της συνεργατικής ασφαλείας είναι εφαρμόσιμη υπό την αίρεση της συμφωνίας των μεγάλων δυνάμεων. Παρόλα αυτά είναι μάλλον δύσκολο να βρεθούν κράτη που να θελήσουν να επιβάλλουν κυρώσεις σε μια μεγάλη δύναμη για την διατάραξη της ειρήνης. Για παράδειγμα είναι σχετικά απλή η επιβολή κυρώσεων στο Ιράκ ή στη Σερβία αλλά δύσκολα κάποια κράτη θα θελήσουν να τιμωρήσουν τη Ρωσία για τον πόλεμο στη Γεωργία ή για τη συμπεριφορά της στην Τσετσενία, πρώτον λόγω της ρωσικής ισχύος και δεύτερον ενώ δεν θίγονται άμεσα τα συμφέροντά τους. Τέλος η πρωτοκαθεδρία δεν λαμβάνει υπ' όψιν το γεγονός ότι τα κράτη τείνουν να εξισορροπούν και όχι να συνοδοιπορούν με τους ηγεμόνες ενώ η διατήρηση μιας στρατιωτικής δυναμικότητας ικανής να προβάλλει ισχύ σε όλα τα σημεία του πλανήτη έχει δυσανάλογο αντίκτυπο στην οικονομική ισχύ της χώρας. Επίσης η κυριαρχία της Αμερικής είναι αδιαμφισβήτητη τώρα αλλά οι δείκτες ανάπτυξης φέρουν τη σχετική της ισχύ σε φθίνουσα θέση με αυτή των πιθανών ανταγωνιστών της κατά την τελευταία δεκαετία.

Μεταψυχροπολεμικά η κατευθυντήριος άξονας της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής είναι ένα μίγμα συνεργατικής ασφαλείας και πρωτοκαθεδρίας. Με άλλα λόγια η συνεργατική ασφάλεια σε συνδυασμό με την αμερικανική ισχύ

οδήγησε στην αμερικανική πρωτοκαθεδρία. Τόσο η κυβέρνηση του πρεσβύτερου G. Bush όσο και αυτή του B. Clinton χρησιμοποίησαν επιδέξια τους διεθνείς θεσμούς για να επιβάλλουν την στρατηγική θέληση των ΗΠΑ και να διατηρήσουν την αμερικανική επιρροή στην Ευρασία. Οι επιχειρήσεις στο Ιράκ, τη Βοσνία, το Κόσσοβο, τη Σομαλία αν και δέχτηκαν δριμεία κριτική ενίοτε, παγίωσαν την αμερικανική υπεροχή σε νευραλγικούς γεωπολιτικούς χώρους όπως τα Βαλκάνια και η Μ. Ανατολή ενώ ενίσχυσαν τη διεθνή αναγνώριση της Αμερικής και των συμμάχων της ως εγγυητών της ειρήνης και τιμωρών του αυταρχισμού. Η πρωτοκαθεδρία επήλθε με ισχυρές δόσεις μαλακής ισχύος και έγινε περισσότερο αποδεκτή τόσο στα μάτια των συμμάχων όσο και των πιθανών αντιπάλων. Η πολιτική των ΗΠΑ να χρησιμοποιεί του διεθνείς οργανισμούς ως αρχικό βήμα διαλόγου και μετέπειτα μέσω της επιρροής της σε μοχλό νομιμοποίησης χαρακτηρίζεται αρκετά επιτυχημένη. Η τελευταία κυβέρνηση του νεότερου G.W. Bush έδειξε σαφή προτίμηση στο primacy των ΗΠΑ χρησιμοποιώντας κατά το δοκούν τους διεθνείς θεσμούς, παραβλέποντας τη βούληση όχι μόνο των υπόλοιπων διεθνών δρώντων αλλά και των ίδιων των συμμάχων τους. Η επέμβαση στο Ιράκ το 2003, η εγκατάσταση στρατιωτικών μονάδων στον Καύκασο και η συνεχής υποστήριξη της πολιτικής του Ισραήλ στη Μέση Ανατολή είναι μερικά απτά παραδείγματα. Αντίθετα με τους προκατόχους της, η τελευταία κυβέρνηση έκλινε στη μονομέρεια, την επιβολή ενάντια στη νομιμοποίηση και τις ad hoc συνεργασίες από τις παραδοσιακές συμμαχίες. Η αντιμετώπιση των συμμάχων των ΗΠΑ ως «ανυπάκουων παιδιών» έσπειρε τη δυσπιστία στις τάξεις της ευρωατλαντικής συμμαχίας. Το κατά πόσο η στρατηγική αυτή αποτέλεσε σταθεροποιητικό παράγοντα αναφορικά με το περιβάλλον ασφαλείας και τη διεθνή θέση των ΗΠΑ θα εξεταστεί στη συνέχεια της μελέτης.

4.2.3 Στρατηγικοί δρώντες και «χώρες κλειδιά»

Η παραπάνω διάκριση έγκειται στη περισσότερο στη δυναμική και τα εγγενή χαρακτηριστικά των κρατών του διεθνούς συστήματος. Οι παρούσες τάσεις στην διαμόρφωση της πολιτικής των χωρών θα εξεταστεί σε δευτερεύοντα βαθμό καθώς είναι κάτι αρκετά μεταβλητό. Ως στρατηγικοί δρώντες ορίζονται οι χώρες που διαθέτουν το απαραίτητο απόθεμα ισχύος ώστε να αμφισβητήσουν και να μεταβάλουν το ισχύον μονοπολικό status quo. Ως χώρες κλειδιά ορίζονται τα κράτη τα οποία δεν διαθέτουν την παραπάνω ιδιότητα αλλά η γεωπολιτική τους θέση μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των συσχετισμών ισχύος. Παρόμοια διάκριση γίνεται στο βιβλίο

του Zbigniew Brzezinski « Η μεγάλη σκακιέρα»⁸⁸ όπου η Ευρασιατική ήπειρος περιγράφεται ως μια ελλειψοειδής σκακιέρα όπου παίζουν πολλοί παίκτες διαφορετικών δυνατοτήτων. Η ανάλυση που ακολουθεί αποτελεί μια κριτική προσέγγιση στο βιβλίο αυτό προσαρμοσμένη περισσότερο στα σημερινά δεδομένα. Ως στρατηγικοί δρώντες θεωρούνται η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρωσία, Η Κίνα και η Ιαπωνία ενώ ως χώρες κλειδιά η Μεγάλη Βρετανία, η Τουρκία, η Ουκρανία, το Ιράν, το Αζερμπαϊτζάν και η Ινδία. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι από τους τέσσερις γεωστρατηγικούς δρώντες οι δύο είναι επισήμως σύμμαχοι των ΗΠΑ ενώ οι άλλοι δύο αν και δεν έχουν προσδιορίσει τον εαυτό τους ως αντίπαλο των ΗΠΑ δεν είναι ικανοποιημένοι από την παρούσα κατάσταση. Από τις χώρες κλειδιά μόνο το Ιράν έχει προσδιοριστεί και μάλιστα αμοιβαία ως αντίπαλος των ΗΠΑ.

4.2.3^α Στρατηγικοί δρώντες

Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούμενη σήμερα από 27 χώρες έχει συνολικό πληθυσμό 500 εκατομμύρια περίπου διπλάσιο από αυτό των ΗΠΑ ενώ το ΑΕΠ της ανέρχεται σε 14 τρις δολάρια, λίγο μεγαλύτερο από αυτό των ΗΠΑ. Ο πληθυσμός της αν και μαστίζεται από υπογεννητικότητα έχει προοπτικές αύξησης καθώς αρκετές χώρες βρίσκονται σε διαπραγματεύσεις ένταξης όπως η Κροατία, η Αλβανία, η ΠΓΔΜ και με λιγότερη βεβαιότητα η Σερβία και η Τουρκία⁸⁹. Αν και είναι υπερεθνικός θεσμός κυρίαρχων και ανεξάρτητων κρατών προχωρά σταθερά μέσω της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης προς την ομοσπονδοποίηση. Αν τελικά εφαρμοσθεί η συνθήκη της Λισαβόνας στο μέλλον θα διαθέτει υπερεθνική κυβέρνηση και δική της ολοκληρωμένη εξωτερική πολιτική. Τα ισχυρότερα κράτη μέσα σε αυτήν είναι η Γερμανία και η Γαλλία. Η Γαλλία διαθέτει δικό της πυρηνικό οπλοστάσιο με 470 πυρηνικές κεφαλές⁹⁰.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνδέεται συμμαχικά με τις ΗΠΑ μέσω του NATO από το 1949 ενώ οι ηγέτες της ΕΕ με κάθε ευκαιρία τη σημασία της συμμαχίας για την ευρωπαϊκή ασφάλεια. Η Γαλλία αν και είχε αποσυρθεί από το NATO το 1966 λόγω της διαφωνίας της σχετικά με την ανάπτυξη των δικών της πυρηνικών όπλων επανήλθε ως πλήρες μέλος στις 4 Απριλίου του 2009⁹¹. Ο στρατιωτικός πυρήνας της ΕΕ, η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται υπό το στρατηγικό έλεγχο του NATO ενώ συμμετείχε ενεργά στις επιχειρήσεις στη Βοσνία και στο Κόσσοβο. Σήμερα συμμετέχει σε ειρηνευτικές αποστολές εκτός ευρωπαϊκού χώρου στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν και στην Αφρική. Διαθέτει δικό της σώμα στρατού τα EU Battlegroups αριθμώντας

⁸⁸ Z. Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, σελ 78-85, εκδόσεις Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

⁸⁹ www.consilium.europa.eu

⁹⁰ John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 741, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

⁹¹ www.nato.int

60.000 ετοιμοπόλεμους στρατιώτες ταχείας ανάπτυξης αλλά οι εθνικοί στρατοί βρίσκονται επίσης υπό τη στρατηγική καθοδήγηση της ΕΕ. Χαρακτηριστικά η Γερμανία διαθέτει 520.000 μόνιμο στρατό ενώ η Γαλλία 420.000, στο σύνολο λίγο μικρότερο αριθμητικά από αυτόν των ΗΠΑ. Η αυξανόμενη δυναμική της ΕΕ σε οικονομικό επίπεδο με την περαιτέρω προσπάθεια υπερεθνικής ολοκλήρωσης αποτελούν πηγές σκεπτικισμού για τις ΗΠΑ.

Ρωσία

Η Ρωσική Ομοσπονδία διαθέτει σήμερα πληθυσμό 141 εκατομμυρίων κατοίκων με συνολικό ΑΕΠ 1,33 τρις δολάρια συγκριτικά πολύ μικρότερο από αυτό των ΗΠΑ αλλά 4 φορές μεγαλύτερο από αυτό που είχε το 2000⁹². Ο πληθυσμός της Ρωσίας μαστίζεται από υπογεννητικότητα και μεγάλη θνησιμότητα με αποτέλεσμα να έχει τάσεις συρρίκνωσης. Παρόλα αυτά περίπου 30 εκ. Ρώσοι ζουν εκτός της Ρωσίας κυρίως σε όλες τις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες (Ουκρανία, Λευκορωσία, Γεωργία, Χώρες της Βαλτικής). Η Ρωσία διαθέτει το δικό της πυρηνικό οπλοστάσιο με 10.000 πυρηνικές κεφαλές και στρατό που αριθμεί περί τις 350.000.

Η Ρωσία δεν αυτοπροσδιορίζεται ως αντίπαλος των ΗΠΑ ή του ΝΑΤΟ παρόλα αυτά έδειξε μεγάλη δυσφορία ως προς την επέκταση του ΝΑΤΟ στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης όπως και στα σχέδια για την αμερικανική αντιβαλλιστική άμυνα σε Πολωνία, Τσεχία και Ουγγαρία τα οποία πρόσφατα ανεστάλησαν. Η νέα συζήτηση για την εγκατάσταση αντιπυραυλικής ασπίδας σε Ρουμανία και Βουλγαρία ενδέχεται να επιφέρει κύματα αντιδράσεων εκ μέρους της Ρωσικής πλευράς. Επίσης κρίνει επικίνδυνη κάθε προσπάθεια επέκτασης της αμερικανικής επιρροής στις χώρες του Καυκάσου και της Κ. Ασίας της οποίες θεωρεί ζωτικό της χώρο. Ο πρόσφατος πόλεμος μικρής κλίμακας με τη Γεωργία τον Αύγουστο του 2008 με την αναγνώριση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας ως ανεξαρτήτων κρατών έδειξε ότι έχει τη διάθεση να χρησιμοποιήσει τους εκτός Ρωσίας ρωσικούς πληθυσμούς στην άσκηση διπλωματίας. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε περίοδο οικονομικής ανάκαμψης, διαθέτει θεωρητικά δημοκρατικό πολίτευμα, ενώ το μεγαλύτερο εσωτερικό της πρόβλημα βρίσκεται στη Τσετσενία όπου αντιμετωπίζει τάσεις απόσχισης. Η Ρωσία διαθέτει σημαντικούς ενεργειακούς πόρους κατέχοντας την πρώτη θέση σε παραγωγή φυσικού αερίου στον κόσμο ενώ είναι και σημαντική πετρελαιοπαραγωγός χώρα. Είναι σημαντικό να λεχθεί ότι το ρωσικό φυσικό αέριο είναι πρακτικά κρατικά ελεγχόμενο και αυτό αποτελεί άλλο ένα διπλωματικό ατού της ρωσικής πολιτικής ελίτ. Η Ρωσία διαθέτει περιφερειακές όσο και ευρύτερες ηγεμονικές βλέψεις, έχει όραμα για παγκόσμιο ρόλο ενώ διαθέτει τον πιο ομογενή εθνικό πληθυσμό στην

⁹² Ομοίως με υπ. 13 www.nato.int

Ευρώπη⁹³. Τα παραπάνω στοιχεία την καθιστούν πηγή ανησυχίας για τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της.

Κίνα

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας διαθέτει τον μεγαλύτερο πληθυσμό στον κόσμο με 1,3 δις κατοίκους, με τάσεις αύξησης στο μέλλον ενώ το ΑΕΠ της είναι 8 τρις δολάρια σημαντικά μικρότερο από αυτό των ΗΠΑ αλλά έξι φορές μεγαλύτερο από αυτό του 2000. Η Κίνα διαθέτει δικά της πυρηνικά όπλα της τάξεως των 410 πυρηνικών κεφαλών ενώ έχει τον μεγαλύτερο τακτικό στρατό στον κόσμο με 3,1 εκ. στρατιώτες. Η κινεζική οικονομία αποτελεί την ατμομηχανή του κινεζικού κράτους καθώς ο ρυθμός ανάπτυξης της φτάνει το 9% ετησίως το οποίο είναι το μεγαλύτερο στον κόσμο. Το πολίτευμα της Κίνας είναι κομμουνιστικό στο εσωτερικό παρόλα αυτά οικονομικά η χώρα είναι εξωστρεφής προς τον υπόλοιπο κόσμο. Διαθέτει επίσης έναν πολύ ομοιογενή πληθυσμό καθώς οι Κινέζοι Χαν αποτελούν το 90% του πληθυσμού ενώ έχει περίπου 50 αναγνωρισμένες μειονότητες. Στο εσωτερικό αντιμετωπίζει τάσεις απόσχισης στις περιοχές του Θιβέτ, του Ξιανγκάνγκ και της δυτικής Μογγολίας. Η Κίνα θεωρεί την Ταιβάν ως ημιαυτόνομη περιοχή που σε περίπτωση που θελήσει να ανακηρύξει την ανεξαρτησία της επίσημα αυτό θα σημάνει την έναρξη στρατιωτικής δράσης εναντίον της.

Η Κίνα δεν έχει προσδιοριστεί επίσημα ως αντίπαλος των ΗΠΑ παρόλα αυτά η κολοσσιαία οικονομική της δύναμη γεννά φιλοδοξίες τόσο στους ηγέτες όσο και στο λαό για μεγαλύτερο περιφερειακό και παγκόσμιο ρόλο. Η Κίνα είναι ήδη περιφερειακός ηγεμόνας στην Ανατολική Ασία παρόλα αυτά δείχνει την τάση να ενισχύσει τον παγκόσμιο ρόλο της. Επίσημη πολιτική της είναι η δημιουργία ενός πολυπολικού κόσμου στον οποίο περισσότερες ισχυρές χώρες θα κατέχουν σημαντικό ρόλο. Με άλλα λόγια δεν είναι ικανοποιημένη με το ισχύον status quo. Αποτελεί ιδρυτικό μέλος του Shanghai Cooperation Organization (SCO⁹⁴) στον οποίο συμμετέχουν εκτός από την ίδια, η Ρωσία, το Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν και αποτελεί μια οικονομική και πολιτική συνεργασία κρατών προς το παρόν. Επίσης αποτελεί μέλος της ομάδας κρατών BRIC⁹⁵ (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα) που προς στιγμήν δεν αποτελεί παρά ένα φόρουμ κρατών που θέλουν επίσης ένα πιο πολυκεντρικό διεθνές σύστημα. Συμπερασματικά βλέπουμε πως η Κίνα αναζητά ερείσματα έτσι ώστε να ενισχύσει το διεθνή ρόλο της ως αντίβαρο της αμερικανικής υπεροχής. Για τους αμερικανούς

⁹³ B.Posen – A.Ross, Competing visions for US Grand Strategy, Άρθρο σελ 37, International Security, Vol.21, no3, 1996

⁹⁴ A. Pabst, Central Asia in the emerging global balance of power, Άρθρο, σελ 167-169, American foreign policy interests, Kings College London publishing, 20/5/2009

⁹⁵ Κέντρο Ρωσίας, Ευρασίας και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Άρθρο, σελ 1, πηγή www.ceregreece.org

αναλυτές η Κίνα μπορεί να αποτελέσει τον πιο επικίνδυνο αντίπαλο αν αποφασίσει να ηγηθεί των κρατών που αισθάνονται αδικημένα από την υπάρχουσα πλανητική κυριαρχία μέσω της ευρωατλαντικής συμμαχίας⁹⁶.

Ιαπωνία

Η Ιαπωνία διαθέτει πληθυσμό 120 εκατομμυρίων και συνολικό ΑΕΠ σχεδόν 5 τρις δολάρια. Αποτελεί αυτή τη στιγμή την τέταρτη οικονομία στον πλανήτη και την πρώτη εξαγωγική χώρα. Επίσης διαθέτει τον πιο ομοιογενή πληθυσμό στον κόσμο καθώς οι Ιάπωνες αποτελούν το 99% του πληθυσμού της. Διαθέτει μόνιμο στρατό περί τις 300.000 ενώ δεν διαθέτει δικά της πυρηνικά όπλα. Το πολίτευμα της Ιαπωνίας είναι η κοινοβουλευτική δημοκρατία με αναγνωρισμένο συνταγματικά μονάρχη.

Η Ιαπωνία συνδέεται συμμαχικά με τις ΗΠΑ μέσω του Αμερικανό-Ιαπωνικού συνασπισμού ασφαλείας μετά από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο. Η συμμαχική αυτή σχέση αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της Ιαπωνικής στρατηγικής και πολιτικής ασφαλείας. Η Ιαπωνία χαρακτηρίζεται από πολιτικές αψιμαχίες με τη Ρωσία, την Κίνα και τη Β. Κορέα και αποτελεί το στρατηγικό αντίβαρο των ΗΠΑ στη Α. Ασία. Η στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ τόσο στην Ιαπωνία όσο και στη Ν. Κορέα εξασφαλίζει την αμερικανική επιρροή στην περιοχή. Χωρίς τις δύο αυτές σημαντικές βάσεις η Κίνα θα ήταν ήδη μια Ασιατική αυτοκρατορία. Οι ΗΠΑ δεν φοβούνται τόσο την Ιαπωνία ως πιθανό ανταγωνιστή, αντιθέτως βλέπουν την ομάδα Ιαπωνία-Κίνα-Ν. Κορέα ως ένα στρατηγικό τρίγωνο. Από τη στάση της Ιαπωνίας εξαρτώνται πολλά καθώς αν αλλάξει τη στάση της έναντι στις ΗΠΑ, μια μη φιλική Κίνα σε συνδυασμό με μια εχθρική Β. Κορέα καθιστούν επισφαλή την αμερικανική παρουσία στην περιοχή.

4.1.3β Χώρες κλειδιά

Μεγάλη Βρετανία

Η Μεγάλη Βρετανία διαθέτει πληθυσμό 60 εκ. και ΑΕΠ 2 δις δολάρια. Επίσης διαθέτει στρατό περί τις 200.000 και δικά της πυρηνικά όπλα. Δεν αποτελεί πλέον μεγάλη παγκόσμια δύναμη καθώς η θέση της έχει επισκιαστεί τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από την ΕΕ που επιλογή της να μη συμμετέχει καθολικά σε αυτήν την έχει αποκλείσει από τον ευρωπαϊκό πολιτικό και οικονομικό χώρο. Παρόλα αυτά αποτελεί τον πιο προνομιακό σύμμαχο των ΗΠΑ στον Ευρώπη ενώ διαθέτει σχετικά μεγάλη επιρροή μέσω της Κοινοπολιτείας. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι η δυτική είσοδος της Μεσογείου, το Γιβραλτάρ αποτελεί βρετανικό έδαφος. Αινιγματική παρόλα αυτά παραμένει η μελλοντική στάση της έναντι στην συμμετοχή της ή μη στην

⁹⁶ Z. Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, σελ 101-102, εκδόσεις Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί η πλήρης ένταξη της Μ. Βρετανίας στην ΕΕ αυτό θα τερματίσει την ειδική σχέση που διαθέτει με τις ΗΠΑ σε μια πιθανή ευρωαμερικανική διάσταση συμφερόντων.

	Πληθυσμός (σε δις)	ΑΕΠ (σε τρεις δολάρια)	Πυρηνικές κεφαλές	Μέγεθος τακτικού στρατού(σε εκ.	Τεχνολογικό πλεονέκτημα
ΗΠΑ	0,25	13,5	10.000	>1	****
ΕΕ	0,5	14,1	600	<2	**
Ρωσία	0,15	1,1	10.000	0,35	**
Κίνα	1,3	8	450	3,1	*
Ιαπωνία	0,12	5	-	0,3	**

Πίνακας 1⁹⁷: Ο συσχετισμός ισχύος μεταξύ των 5 ισχυρότερων χωρών

Τουρκία

Η Τουρκία διαθέτει πληθυσμό 75 εκ. και ΑΕΠ σχεδόν 1δις δολάρια, με τάσεις αύξησης καθώς παρουσιάζει υψηλή γεννητικότητα και ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας 7%. Διαθέτει στρατό περί τις 500.000 που είναι και ο δεύτερος μεγαλύτερος στρατός μέσα στο ΝΑΤΟ. Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους συμμάχους των ΗΠΑ καθώς ελέγχει την πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα μέσω των Στενών, αντισταθμίζει τη Ρωσική επιρροή στον Καύκασο μέσω των τουρκόφωνων πληθυσμών ενώ είναι σταθεροποιητικός παράγοντας για τη Μ. Ανατολή. Οι ΗΠΑ διαθέτουν στην Ν.Α. την βάση του Ιντσιρλίκ η οποία αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες στον κόσμο με 5000 στρατιώτες και εξασφαλίζει τέλεια πρόσβαση στη Μ. Ανατολή. Η Τουρκία αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα ανασχεσης της ρωσικής επιρροής στα Βαλκάνια. Η σημαντική θέση της Τουρκίας σε συνδυασμό με την οικονομική της ανάπτυξη γεννά όλο και περισσότερες φιλοδοξίες στους ηγέτες της, σύμφωνα με τους οποίους η Τουρκία μπορεί να παίξει πρωταγωνιστικό περιφερειακό ρόλο στην περιοχή των Βαλκανίων, του Καυκάσου και της Μ. Ανατολής⁹⁸. Η Τουρκία βρίσκεται σε πλήρεις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με

⁹⁷ Πηγή www.nato.int, www.europa.eu, www.kremlin.ru, www.lemonde.fr

⁹⁸ Οι τάσεις αυτές περιγράφονται από τον τωρινό υπουργό εξωτερικών της Τουρκίας Ahmet Davutoglu στο βιβλίο του «Στρατηγικό βάθος : Η διεθνής θέση της Τουρκίας» όπου μιλάει μεταξύ άλλων για μια μη προβληματική πολιτική ΤΗΣ Τουρκίας με τους γείτονες και ένα ρόλο ενδυνάμωσης των διεθνών θεσμών εκ μέρους της Τουρκίας. Βλ. Lale Saribahmoglu, Strategic depth in Turkish foreign policy, Άρθρο, σελ 2-4, Eurasia Daily monitor, 8/5/2009

την ΕΕ από το 2005 ενώ περίπου 15-20 εκ. Τούρκοι πολίτες ζουν σε χώρες της δυτικής Ευρώπης⁹⁹.

Ουκρανία

Η Ουκρανία διαθέτει πληθυσμό 45εκ. κατοίκων και ΑΕΠ ίσο με 250δισ δολάρια. Διαθέτει τακτικό στρατό της τάξεως των 300.000. Η Ουκρανία μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης διέθετε το τρίτο μεγαλύτερο πυρηνικό οπλοστάσια στον κόσμο. Με την ένταξη της στον ΟΗΕ τα περισσότερα από τα πυρηνικά όπλα της Ουκρανίας αποσυναρμολογήθηκαν στη Ρωσία παρόλα αυτά σήμερα κατέχει έναν αδιευκρίνιστο αριθμό πυρηνικών κεφαλών. Αποτελεί σημαντική γεωπολιτικά χώρα τόσο λόγω της γεωγραφικής της θέσης όσο και των πλούσιων πλουτοπαραγωγικών της πόρων. Η ιδιότητα της αυτή αποτελεί πηγή διαμάχης μεταξύ NATO και Ρωσίας. Το 2004 η Ουκρανία μέσω της «Πορτοκαλί Επανάστασης» έκανε μια σημαντική στροφή προς τη Δύση αυξάνοντας τη συνεργασία της με την ΕΕ και το NATO και θέτοντας ευρύτερους στόχους για πλήρη ένταξη της στους θεσμούς αυτούς. Η κίνηση αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τη Ρωσική πλευρά η οποία θεώρησε ότι αποτελεί προσπάθεια εγκατάστασης των δυτικών συμμάχων στο μαλακό της υπογάστριο. Η Ρωσία χρησιμοποίησε σκληρή διπλωματία έναντι στην Ουκρανία τετραπλασιάζοντας την τιμή του φυσικού αερίου προς τη χώρα αυτή και απειλώντας με απόσχιση του 30% του ρωσικού πληθυσμού της Ουκρανίας στα ανατολικά της χώρας. Μετά τις πρόσφατες εκλογές και τη νίκη της φιλορωσικής κυβέρνησης του Viktor Yanukovich, η Ρωσία έχει καταφέρει να παλινρθώσει την επιρροή της και να απομακρύνει τις τάσεις αυτές. Ήδη μέσα στις πρώτες 100 ημέρες της νέας διακυβέρνησης υπογράφηκε η επέκταση των διευκολύνσεων από μέρους της Ουκρανίας στο Ρωσικό στόλο στην Κριμαία¹⁰⁰. Παρόλα αυτά η διαμάχη για επιρροή στην Ουκρανία όπως και στη γειτονική της Γεωργία ενδέχεται να συνεχιστεί με αμείωτο ρυθμό στο μέλλον.

Αζερμπαϊτζάν

Το Αζερμπαϊτζάν διαθέτει πληθυσμό 9 εκ. και ΑΕΠ ίσο με 85δισ δολάρια. Διαθέτει στρατό ίσο με 50.000 ενώ επισήμως δεν διαθέτει πυρηνικά όπλα. Η γεωπολιτική θέση του είναι τεράστιας σημασία, σύμφωνα με τον Z. Brzezinski αποτελεί «φελλό στο μπουκάλι» της Κασπίας¹⁰¹. Αποτελεί σημαντική πετρελαιοπαραγωγό χώρα και σταυροδρόμι για τους αγωγούς μεταφοράς φυσικού αερίου. Ο ανταγωνισμός για επιρροή στην χώρα αυτή

⁹⁹ Πηγή www.mfa.gov.tr

¹⁰⁰ Deal struck on Gas, Black Sea fleet, Άρθρο σελ 1-4, RIA Novosti, 22/04/2010

¹⁰¹ Z. Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, σελ 89, εκδόσεις Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

μεταξύ NATO και Ρωσίας είναι πολύ μεγάλος. Η Ρωσία είναι εγγύτερη γεωπολιτικά και διαθέτει περισσότερες οικονομικές συναλλαγές με τη χώρα αυτή και είναι πιθανό να διεκδικήσει την πλήρη επιρροή ενώ το NATO προσπαθεί να βρει ερείσματα μέσω της Τουρκίας, καθώς ο πληθυσμός του Αζερμπαϊτζάν είναι στην πλειοψηφία του τουρκόφωνος.

Ιράν

Το Ιράν διαθέτει πληθυσμό 70 εκ. κατοίκων και ΑΕΠ περίπου 1δισ δολάρια. Διαθέτει τακτικό στρατό 500.000 και είναι πλέον γνωστό ότι διαθέτει πυρηνικά όπλα. Οι αμερικανοί επιτελείς πιστεύουν ότι το 2015 το Ιράν θα διαθέτει την τεχνολογία κατασκευής διηπειρωτικού πύραυλου ικανού να πλήξει τις ΗΠΑ¹⁰². Το Ιράν αποτελεί σημαντική γεωπολιτικά χώρα καθώς συνδέεται τόσο με τη Μ. Ανατολή όσο και με την Κ. Ασία και τον Καύκασο. Το Ιράν έχει ως πολίτευμα μια αυτοαποκαλούμενη ισλαμική δημοκρατία, η οποία είναι ιδιαίτερα αυταρχική και η οποία προσδιορίζεται ως αντίπαλος των ΗΠΑ ενώ και οι ΗΠΑ κατατάσσουν το Ιράν στα “rogue states” (κράτη παρίες) έχοντας ήδη επιβάλλει εμπάργκο όπλων στους συμμάχους τους. Παρόλα αυτά η Κίνα, η Ρωσία και η Β. Κορέα προμηθεύουν με στρατιωτική τεχνολογία τη χώρα συμπεριλαμβανομένης και της πυρηνικής τεχνολογίας. Το Ιράν θεωρείται από τις ΗΠΑ ιδιαίτερα επικίνδυνη χώρα καθώς μπορεί μέσω του ισλαμικού φονταμενταλισμού και της ισχύος του να αμφισβητήσει την αμερικανική πρωτοκαθεδρία στη Μ. Ανατολή και σε συνδυασμό με τη Ρωσία να απειλήσει σοβαρά τη ροή ενεργειακών πόρων προς τη Δύση.

Ινδία

Η Ινδία διαθέτει πληθυσμό μεγαλύτερο του 1 δισ με αυξητικές τάσεις και ΑΕΠ ίσο με 3,5 δισ δολάρια με ρυθμό ανάπτυξης κοντά στο 5%. Διαθέτει τακτικό στρατό 1,2 εκ. στρατιωτών και δικά της πυρηνικά όπλα. Είναι σημαντική γεωπολιτικά χώρα καθώς βρίσκεται στο νότιο άκρο της Ευρασίας και η οικονομική και πληθυσμιακή της ισχύ γεννά τάσεις για ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή. Επίσης η Ινδία αν και δεν έχει προσδιορίσει τη θέση της ως αντίπαλο των ΗΠΑ δεν διαθέτει ξεκάθαρη θέση. Διατηρεί ισόρροπες σχέσεις με τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και την Κίνα ενώ δεν την ικανοποιεί η μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος θέλοντας να παίξει πιο ενεργό ρόλο στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Αν και ο πλανητικός ρόλος της Ινδίας είναι μάλλον υπερεκτιμημένος παρόλα αυτά μια ευρύτερη συνεργασία με την Κίνα μπορεί να αλλάξει σημαντικά το συσχετισμό ισχύος σε βάρος των δυτικών συμμάχων στην περιοχή.

4.2.4 Οι επιλογές της αμερικανικής υψηλής στρατηγικής

¹⁰² L .Lindsay – R. Takeyh, After Iran gets the bomb, Άρθρο σελ 33-38, Foreign Affairs March/ April 2010

Σε αντίθεση με την ψυχροπολεμική περίοδο, στο νεοδιαμορφωμένο διεθνές σύστημα παρατηρείται η εμφάνιση περισσότερων από έναν δυνητικών ανταγωνιστών των ΗΠΑ. Επίσης οι παλαιότερες συμμαχικές σχέσεις δεν θεωρούνται πλέον δεδομένες από τους σχεδιαστές της στρατηγικής των ΗΠΑ. Η απουσία της διπολικής δομής καθιστά πιο ελεύθερη τη δράση των κυρίων δρώντων και αφήνει περιθώρια περισσότερων στρατηγικών επιλογών.

Αναφορικά με την ΕΕ, οι ΗΠΑ πρέπει να διατηρήσουν τη συμμαχική σχέση και να κρατήσουν δεμένους τους ευρωπαϊούς συμμάχους στο ευρωατλαντικό άρμα. Πόσο μπορεί να επηρεάσει η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η μετάβαση της Ευρώπης σε ομοσπονδιακή δομή στην κατεύθυνση αυτή; Μπορεί η Ευρώπη ως η μελλοντική παγκόσμια οικονομική υπερδύναμη να αμφισβητήσει των στρατηγική εποπτεία από τις ΗΠΑ και να θελήσει να αποδεσμευτεί από τη συμμαχία; Αν γίνει αυτό ποιοι νέοι συσχετισμοί ισχύος μπορούν να διαμορφωθούν;

Η Ρωσία αποτελεί πλέον ένα σημαντικό γεωστρατηγικό ανταγωνιστή στην περιοχή της Κ. Ασίας. Είναι δυνατόν για τις ΗΠΑ μέσω της ενδυνάμωσης της συνεργασίας με τη Ρωσία να την ολοκληρώσουν στο σύστημα των διεθνών θεσμών μέσω του εκδημοκρατισμού, της οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης να κατευνάσουν τις ρωσικές φιλοδοξίες; Η μήπως αν η Ρωσία αναπτυχτεί περαιτέρω οικονομικά και ενισχύσει τη διεθνή θέση της, αυτό θα επιταχύνει την αμφισβήτηση της αμερικανική κηδεμονίας και θα αυξήσει την ρωσική θέληση για κυριαρχία στην Κ. Ασία.

Η Κίνα διαθέτει τόσο την οικονομική δυναμική όσο και την πολιτική βούληση να ενισχύσει το διεθνή ρόλο της και να αποτελέσει το μελλοντικό εξισορροπητικό πόλο των ΗΠΑ στην Ανατολική και Κεντρική Ασία. Ποια είναι η ορθή στρατηγική των ΗΠΑ απέναντι της; Ανάσχεση της Κίνας ή προσπάθεια ενδυνάμωσης της συνεργασίας, εκδημοκρατισμός και ένταξη της στους διεθνείς θεσμούς; Πόσο εύκολο είναι η Κίνα να δεχτεί να εγκαταλείψει τις ηγεμονικές τις βλέψεις και να συνεργαστεί με τις ΗΠΑ; Αν ναι ποιες είναι οι υποχωρήσεις που πρέπει να δεχτούν οι ΗΠΑ; Είναι σε θέση να δεχτούν να αρνηθούν τη στήριξη τους προς τη Ταιβάν και να αποσύρουν τα στρατεύματα τους από την Ιαπωνία και τη Ν. Κορέα;

Αναφορικά με την Ιαπωνία στόχος των ΗΠΑ είναι η διατήρηση της συμμαχικής σχέσης που εγγυάται την ασφάλεια της Ιαπωνίας και την αποτρέπει από την ανάπτυξη των στρατιωτικών της δυνατοτήτων και την απόκτηση πυρηνικών όπλων. Η ανάπτυξη της Κίνας παρόλα αυτά μπορεί να φοβίσει την Ιαπωνία και να θελήσει να αποκτήσει δικά της πυρηνικά όπλα για να ενισχύσει την ασφάλειά της; Ποια θα είναι η στάση των ΗΠΑ απέναντι σε αυτή την προοπτική; Μπορεί μια πυρηνική Ιαπωνία να απειμπλακεί από την

συμμαχική σχέση με τις ΗΠΑ και να χαράξει δική της ανεξάρτητη στρατηγική; Ποιες θα είναι η συνέπειες της επιλογής αυτής για τις ΗΠΑ;

Σε όλα τα παραπάνω προστίθεται το ζήτημα της άνισης ανάπτυξης. Σε αντίθεση με την ψυχροπολεμική περίοδο όλοι οι πιθανοί ανταγωνιστές των ΗΠΑ διαθέτουν μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης από αυτές. Τα σχετικά κέρδη των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα μειώνονται σταδιακά. Η διατήρηση της στρατιωτικής υπεροχής αποτελεί πηγή αφαίμαξης της Αμερικανικής οικονομίας. Επιπροσθέτως οι δύο από τους τρεις κύριους οικονομικούς ανταγωνιστές των ΗΠΑ, Η ΕΕ και η Ιαπωνία είναι σύμμαχοι τους. Αν οι ΗΠΑ καταφύγουν σε ένταση του οικονομικού ανταγωνισμού με την ΕΕ και την Ιαπωνία και απαιτήσουν μεγαλύτερη στρατιωτική και οικονομική συμμετοχή των συμμάχων στις αμερικανικές επιχειρήσεις και μόνιμες αποστολές τότε υπάρχει το εξής παράδοξο: Οι ΗΠΑ απαιτούν συνέχιση της στρατηγικής εποπτείας της ΕΕ και της Ιαπωνίας αλλά απαιτούν περισσότερους πόρους και στρατό από αυτές. Πόσο το γεγονός αυτό μπορεί να γίνει δεκτό από τους συμμάχους των ΗΠΑ; Επίσης η μεγαλύτερη πηγή ανησυχίας των ΗΠΑ είναι η οικονομική γιγάντωση της Κίνας σε περίπτωση που θελήσει να τη μετατρέψει σε στρατιωτική ισχύ. Πόσο όμως μπορεί να συμβιβαστεί η επιθυμητή σχέση συνεργασίας με την Κίνα σε θέματα υψηλής στρατηγικής με την προσπάθεια οικονομικής ανάσχεσης;

4.3 Η ευρωατλαντική συμμαχία ως κυρίαρχος συνασπισμός στο διεθνές σύστημα

Στα δύο προηγούμενα κεφάλαια αναλύθηκαν εκτενώς οι λόγοι και η ιστορική εξέλιξη του NATO ως της κυρίαρχης πλανητικής πολιτικό-στρατιωτικής συμμαχίας έως σήμερα. Το συμπέρασμα που εξήχθη ήταν ότι τόσο η δημιουργία του όσο και η μεταψυχροπολεμική εξέλιξη του δεν οφείλεται σε ιδεαλιστικά επιχειρήματα όπως μια αντικομμουνιστική, αντιδικτατορική συμμαχία που σκοπό έχει να ενδυναμώσει τη διεθνή τάξη και ασφάλεια μέσω της διάδοσης της δημοκρατίας και της ανοικτής οικονομίας. Αντιθέτως, ψυχροπολεμικά ενίσχυσε της Ευρωπαϊκή ασφάλεια έναντι της ΕΣΣΔ και έδωσε μια ευρύτερη στρατηγική πλατφόρμα στις ΗΠΑ για την ανάσχεση της ΕΣΣΔ στην Ευρασία. Μεταψυχροπολεμικά παρείχε την εγγύηση για τη μη αναβίωση του Γερμανικού ηγεμονισμού στην Ευρώπη ενώ συνέχισε να αποτελεί αμερικανικό έρεισμα για την επέκταση της επιρροής της στην Α. Ευρώπη και την Κ. Ασία. Συμπερασματικά τόσο για τους ευρωπαίους όσο και για τους αμερικανούς τα κριτήρια δημιουργίας και διατήρησης της συμμαχίας αν και είχαν φιλελεύθερο μανδύα, ήταν καθαρά ρεαλιστικά βασισμένα στη σύζευξη των στρατηγικών συμφερόντων και την αποτροπή εμφάνισης κοινών αντιπάλων.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις αμερικανικές στρατηγικές προτεραιότητες η συνέχιση της παρουσίας τους στην Ευρώπη θεωρείται καταλυτική¹⁰³. Το ζήτημα είναι κατά πόσο στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η παρουσία αυτή θεωρείται επιβεβλημένη ή όχι. Μετά από την έναρξη της διαδικασίας της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και την διάθεση για περαιτέρω εμπάθυνση της ευρωπαϊκής συνεργασίας σε θέματα άμυνας και ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)¹⁰⁴ η αμερικανική σκέψη είναι διχασμένη σχετικά με τις διαθέσεις των ευρωπαίων στρατηγικών δρώντων σχετικά με το μέλλον της συμμαχίας. Στη δυσπιστία αυτή συνεισφέρει και η ολοένα αυξανόμενη διάσταση απόψεων μεταξύ ευρωπαίων και αμερικανών σε θέματα όπως η Αντιβαλλιστική Άμυνα, το Πρωτόκολλο του Κιότο, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο και κυρίως οι διαφωνίες που προέκυψαν από την αμερικανική πολιτική στον πόλεμο του Ιράκ το 2003¹⁰⁵. Από τη μία πλευρά της ακαδημαϊκής σκέψης υποστηρίζεται ότι η ασύμμετρη σχέση μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής που αντικατοπτρίζεται μέσα στη συμμαχία δεν ικανοποιεί την νέα δυναμική της Ευρώπης ως ανερχόμενης οικονομικής και διπλωματικής παγκόσμιας δύναμης και σύντομα θα θελήσει μέσω της ανάπτυξης της ΕΑΤ να απαγκιστρωθεί από την αμερικανική κηδεμονία¹⁰⁶. Στον αντίποδα της ακαδημαϊκής σκέψης, η ασυμμετρία αυτή που αντικατοπτρίζει την αμερικανική υπεροχή μέσα στη συμμαχία είναι ακριβώς ο λόγος που επιβάλλει στους ευρωπαίους τη στρατηγική σύζευξη με τις ΗΠΑ¹⁰⁷.

Οι μεταβλητές που θα ληφθούν υπ' όψιν στη πραγματοποίηση της ανάλυσης αυτής και την εξαγωγή συμπερασμάτων είναι οι εξής:

- Είναι προς το συμφέρον της Ευρώπης η διατήρηση του NATO ως συμμαχίας και γιατί;
- Υπάρχει διάθεση εκ μέρους των Ευρωπαίων για διατλαντικό διαζύγιο με τις ΗΠΑ;

¹⁰³ M.Mastanduno, Preserving the unipolar moment, σελ 67-72, Άρθρο, International Security, Vol.21, No 4, 1997

¹⁰⁴ Π. Κανελλόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ 64-70, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

¹⁰⁵ Κ.Υφαντής, Διατλαντικές σχέσεις: Μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας, Άρθρο, σελ 94-96, Αγορά χωρίς σύνορα, Τόμος 11 (2), 2005

¹⁰⁶ Βλ. σχετικά υπ. 1 όπως και στο E.Todd, Μετά την Αυτοκρατορία, κεφ.8, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003 και στο A. Bacevich, The American Empire: the realities and consequences of US diplomacy, Harvard College, 2003

¹⁰⁷ Βλ σχετικά W. Wolforth, Transatlantic relations in a Unipolar World, Occasional Paper Series, No 41, Dartmouth College όπως και στο J. Howorth – A. Menon, Still not pushing back: Why the European Union is not balancing the United States, Journal of Conflict resolution, 13/07/2009

- Διαθέτει η ΕΕ το απαραίτητο απόθεμα ισχύος έτσι ώστε να εξασφαλίσει την ασφάλεια της και να αμφισβητήσει την αμερικανική παρουσία στην Ευρώπη και σε άλλες περιοχές;
- Πως επηρεάζει η δομή της ΕΕ την παραπάνω λογική;
- Αν η Ευρώπη αποφασίσει να ευθυγραμμιστεί στρατηγικά με τις ΗΠΑ ποιες συνέπειες μπορεί να έχει αυτό στο μέλλον για την ίδια στους τομείς της οικονομίας, της πολιτικής, της άμυνας και της ασφάλειας.

4.3.1 Η πρωτοκαθεδρία της Ευρωατλαντικής συμμαχίας

Το ΝΑΤΟ διατηρώντας την Ιαπωνία σε ρόλο προνομιακού συμμάχου διαθέτει την αδιαμφισβήτητη κυρίαρχη θέση ως στρατηγική συμμαχία στο διεθνές σύστημα. Συνδυάζει τις 3 πιο ανεπτυγμένες οικονομίες του κόσμου με συνολικό ΑΕΠ 32 τρις δολάρια και 3 από τις αρτιότερες στρατιωτικές δυνάμεις στον κόσμο. Το σύνολο των στρατιωτικών δυνάμεων ΝΑΤΟ και Ιαπωνίας ανέρχονται σε 2,5 εκατομμύρια αλλά υπερέχουν σε τεχνολογικό πλεονέκτημα, εκπαίδευση και οργάνωση κατά πολύ από οποιονδήποτε άλλο πιθανό ανταγωνιστή. Το ΝΑΤΟ αποτελεί μια αμφίβια δύναμη που διαθέτει χερσαία υπεροχή στη Β. Αμερική, Δυτική και Κεντρική Ευρώπη και ναυτική υπεροχή σχεδόν σε όλο το υγρό στοιχείο. Παράλληλα ασκεί μεγάλη επιρροή σε περιοχές όπως η Κ. Ασία και η Α. Ασία και η Λατινική Αμερική. Ο συνδυασμός των πυρηνικών δυνατοτήτων Ευρώπης και Αμερικής υπερέχει έναντι οποιουδήποτε πιθανού αντιπάλου ή εξισορροπητικού μηχανισμού. Ποτέ στην παγκόσμια ιστορία δεν είχε εμφανιστεί μια συμμαχική ένωση η οποία να συνδυάζει σε τέτοιο βαθμό όλους τους συντελεστές ισχύος (οικονομική ισχύ, τεχνολογική πρωτοπορία, χερσαία και ναυτική ισχύ, πυρηνική υπεροχή). Μετά από την κατάρρευση του άμεσου ανταγωνιστή του ΝΑΤΟ, της ΕΣΣΔ, δεν έχει εμφανιστεί ακόμη καμία δύναμη που να αμφισβητήσει την πλανητική κυριαρχία της συμμαχίας αυτής.

Πέρα από την υπεροχή σε σκληρή ισχύ το ΝΑΤΟ διαθέτει ικανό απόθεμα μαλακής ισχύος για την ιδεολογική υπεροχή του. Το ΝΑΤΟ πέρα από στρατιωτική συμμαχία αποτελεί μια ένωση κυρίαρχων κρατών που διαθέτουν και διακηρύττουν παγκοσμίως οικουμενικές αξίες όπως η δημοκρατία, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το απαραβίαστο των συνόρων, την ανοικτή οικονομία και την χρήση των διεθνών οργανισμών ως μέσω αποφυγής της διακρατικής βίας στην επίλυση των διεθνών διαφορών. Η ιδιότητα του αυτή καθιστά τη συμμαχία πόλο έλξης για συνεργασία με πολλούς παγκοσμίους στρατηγικούς εταίρους.

Η στρατηγική σχέση τόσο μέσα στη συμμαχία όσο και με την Ιαπωνία είναι ασύμμετρη. Ηγετικό ρόλο μέσα στο ΝΑΤΟ παίζουν οι ΗΠΑ οι οποίες μεταψυχροπολεμικά με όχημα τη συμμαχία προσέδωσαν στον εαυτό τους διαχειριστικό ρόλο της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς τάξης στους άξονες των

αξιών της συμμαχίας. Η διατήρηση συμμαχικών δεσμών τόσο με την Ευρώπη όσο και με την Ιαπωνία εντάσσεται στη σφαίρα της αμερικανικής στρατηγικής για την ανάσχεση ενός μελλοντικού αντιπάλου στην Ευρασία. Η αμερικανική εγγύηση ασφαλείας αποτέλεσε θεμέλιο λίθο για την μεταπολεμική ανοικοδόμηση τόσο της Ευρώπης όσο και της Ιαπωνίας. Οι ΗΠΑ κατέχουν σήμερα¹⁰⁸ το 55% των παγκοσμίων επενδύσεων στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, ενώ είναι μεγαλύτερο από των 10 επόμενων χωρών στη λίστα. Επίσης διαθέτουν το 60% των επενδύσεων στην έρευνα και ανάπτυξη στον στρατιωτικό τομέα, ενώ η ΕΕ μόλις το 11%. Η στρατηγική αυτή ασυμμετρία παρόλα αυτά της προσδίδει ηγετικό ρόλο καθιστώντας την Ευρώπη περισσότερο έναν εξαρτώμενο υποτελή παρά έναν ισότιμο εταίρο. Η Ευρώπη πρέπει να ρυθμίζει την στρατηγική της ανάλογα με τις επιθυμίες των ΗΠΑ ενώ η Αμερική έχει αποδείξει πρόσφατα ότι μπορεί να δρα ανεξάρτητα από η βούληση της ΕΕ μέσα στη συμμαχία.

Κανένας από τους πιθανούς ανταγωνιστές των ΗΠΑ (Ρωσία, Κίνα) δεν είναι σε θέση να αμφισβητήσει σε επίπεδο μονάδας την πρωτοκαθεδρία της συμμαχίας. Η πυρηνική ισχύς της Ρωσίας εξισορροπείται από αυτή των Αμερικανών και των Ευρωπαίων ενώ βρίσκεται πολύ πίσω σε επίπεδο οικονομίας, τεχνολογίας και στρατού. Συνολικά ο πληθυσμός του NATO είναι σχεδόν οκταπλάσιος από αυτόν της Ρωσίας. Η Κίνα αν και διαθέτει μεγαλύτερο πληθυσμό από το σύνολο του NATO, δεν διαθέτει ούτε την πυρηνική, ούτε την οικονομική, ούτε την τεχνολογική δύναμη της συμμαχίας. Ακόμα και ένας αντιηγεμονικός συνασπισμός του τύπου BRIC δεν είναι ικανός να απειλήσει σοβαρά την ευρωατλαντική παγκόσμια ηγεμονία καθώς αν και υπερέχει πληθυσμιακά και την εξισορροπεί πυρηνικά, υπολείπεται κατά πολύ στον οικονομικό και τον τεχνολογικό τομέα. Συμπερασματικά δεν διαφαίνεται η δυνατότητα στο εγγύς μέλλον για κάποια εξισορρόπηση της ευρωατλαντικής συμμαχίας. Ο μόνος κίνδυνος που διαφαίνεται όλο και περισσότερο είναι μια πιθανή διάζευξη της Ευρώπης από την Αμερική. Η Ευρώπη θεωρείται αρκετά αδύναμη για να απειλήσει τις ΗΠΑ αυτή τη στιγμή αλλά αρκετά επικίνδυνη έτσι ώστε να μπορέσει να ανατρέψει μέσω συμμαχιών τον συσχετισμό ισχύος. Ας εξεταστούν λοιπόν εμπειρικά υποθέσεις όπως αν η Ευρώπη διαθέτει ερείσματα για να παραμείνει στη συμμαχία, αν δείχνει τη διάθεση για κάτι τέτοιο, αν είναι ικανή και αν έχει συμφέρον να ανεξαρτητοποιηθεί από τις ΗΠΑ και να δημιουργήσει κάποιον άλλο συνασπισμό; Ενδιαφέρον επίσης αποτελεί η αντίδραση των ΗΠΑ σε αυτές τις προοπτικές.

4.3.2 Το NATO ως ασπίδα για την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφαλείας.

Σημαντική μερίδα των αναλυτών πιστεύει πως η διατήρηση της συμμαχίας εκ μέρους των ευρωπαίων είναι εξίσου συμφέρουσα όσο και από την πλευρά των αμερικανών. Αρχικά η αμερικανική παρουσία στην Ευρώπη

¹⁰⁸ W. Wolforth, Transatlantic relations in a Unipolar World, Occasional Paper Series, No 41, Dartmouth College

μέσω του NATO εξαφανίζει την πιθανότητα για ένα νέο ανταγωνισμό ασφαλείας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών. Αντίθετα μια αμερικανική αποχώρηση θα ξυπνούσε τα διλλήματα ασφαλείας μεταξύ των κυρίων δρώντων όπως της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Μ. Βρετανίας¹⁰⁹. Ομοίως αποτρέπεται μια ηγεμονική συμπεριφορά εκ μέρους της Γερμανίας που είναι η κυρίαρχη οικονομική δύναμη στην ΕΕ. Επίσης μέσω της συμμαχίας εξισορροπείται κάθε πιθανός εξωτερικός εχθρός όπως για παράδειγμα μια αναθεωρητική Ρωσία. Η αμερικανική πολιτική δέσμευσης στην Ευρώπη αποτρέπει την εμφάνιση διεθνικών κρίσεων αποτέλεσμα των μεταψυχροπολεμικών φαινομένων όπως για παράδειγμα στη Βοσνία, το Κόσσοβο και την ΠΓΔΜ. Τέλος η ΕΕ αποκομίζει οφέλη από τη συμμαχική σχέση με τις ΗΠΑ όπως για παράδειγμα την πρόσβαση στο πετρέλαιο της Μ. Ανατολής όπως επίσης και οφέλη γοήτρου ως παγκόσμιας δύναμης. Σε περίπτωση αμερικανικής αποδέσμευσης από την Ευρώπη, η ευρωπαϊκή ήπειρος θα γίνει περισσότερο συγκρουσιακή, με τάσεις ηγεμονισμού εκ μέρους της Γερμανίας, με πιθανές απειλές από το εξωτερικό της περιβάλλον, ευάλωτη σε κρίσεις στο εσωτερικό της και με μειωμένο το διεθνές της κύρος. Οι ΗΠΑ μέσω του NATO προστατεύουν τους ευρωπαίους από τους εχθρούς του όσο και από τους εαυτούς τους.

4.3.3 Η τάσεις των Ευρωπαίων έναντι στο NATO.

Για τους οπαδούς της διατήρησης της συμμαχίας οι τάσεις στη χάραξη της πολιτικής των κύριων ευρωπαϊκών κρατών, που κατ' επέκταση επηρεάζουν και τις αποφάσεις των υπολοίπων, είναι αυτές που απομακρύνουν την πιθανότητα ενός ευρωατλαντικού διαχωρισμού. Η Μεγάλη Βρετανία είναι η πρώτη χώρα η οποία δεσμεύεται ως ο θεματοφύλακας του NATO στην Ευρώπη μέσω της ειδικής σχέσης με τις ΗΠΑ¹¹⁰. Η προσκόλληση στη συμμαχία εκφράστηκε και μέσα από τη συμμετοχή των Βρετανών στην εκστρατεία στο Ιράκ το 2003 παρά τις αντιρρήσεις των υπόλοιπων ευρωπαίων εταίρων. Πάγια θέση των Βρετανών είναι η ένταξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας (EAT) στα πλαίσια του NATO. Ομοίως η Γερμανία υποστηρίζει ανοικτά σε κάθε περίπτωση την επιβίωση της συμμαχίας και βλέπει τη διατήρηση της αμερικανικής παρουσίας ως μέσο για τη δική της ανάδειξη ως της κορυφαίας οικονομικής και πολιτικής οντότητας στην Ευρώπη. Η Γερμανία αν και υποστηρικτής της EAT, ποτέ δεν εκφράστηκε ανοικτά έναντι στην ανεξαρτητοποίηση της από το NATO. Αναφορικά με τη Γαλλία η οποία τόσο ψυχροπολεμικά όσο και μεταψυχροπολεμικά είχε διαφορετική άποψη σε σχέση με τη Νατοϊκή

¹⁰⁹ Π. Ηφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωατλαντικές Σχέσεις, σελ 140-155, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

¹¹⁰ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.280-285, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

παρουσία στην Ευρώπη και πίστευε σε μια ευρεία πανευρωπαϊκή συνεργασία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας πρόσφατα το 2009 επέστρεψε ως πλήρες μέλος του NATO με τη δήλωση του προέδρου Nicolas Sarkozy :

« 60 χρόνια μετά από την ίδρυση του NATO.... το Άρθρο 5 παραμένει η πεμπτούσια της Συμμαχίας»¹¹¹

Η διατήρηση της συμμαχίας και η υπαγωγή της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (Common Security and Defence Policy - CSDP) ως του ευρωπαϊκού πυλώνα της συμμαχίας παραμένει κύρια προτεραιότητα στην πολιτική των ευρωπαϊκών κρατών. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι τα νέα μέλη της ΕΕ στην ανατολική Ευρώπη διαθέτουν ξεκάθαρους Ατλαντικούς προσανατολισμούς ως αντίβαρο στο φόβο για την εκ νέου επιβολή της ρωσικής επιρροής σε αυτές.

4.3.4 Οι δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ταυτότητας

Οι δυνατότητες της ανάπτυξης των δυνατοτήτων μιας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής άμυνας κρίνονται βάση δύο μεταβλητών: Πρώτον κατά πόσο μπορεί η ΕΕ να διαφυλάξει την ασφάλεια της με δικά της μέσα και δεύτερον πόσο μπορεί να αντικαταστήσει τις ΗΠΑ στην προβολή ισχύος, δηλαδή να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ στο στρατιωτικό τομέα. Όσον αφορά τον πρώτο τομέα η αναποφασιστικότητα που έδειξαν οι ευρωπαίοι να δράσουν τόσο στον πόλεμο της Βοσνίας όσο και στο Κόσσοβο έθεσαν αμφιβολίες σχετικά με την αξιοπιστία της Ευρωπαϊκής άμυνας. Η αναποφασιστικότητα αυτή λειτούργησε ως αδυναμία στα μάτια των αμερικανών εταίρων τους οι οποίοι ανέλαβαν τη διαχείριση των κρίσεων και στις δύο περιπτώσεις. Ακόμα και σήμερα η ικανότητα αυτή βρίσκεται υπό αίρεση καθώς η ΕΕ φάνηκε απρόθυμη να αποστείλει ειρηνευτικές δυνάμεις κατόπιν πρόσκλησης από την κυβέρνηση του Κονγκό το Δεκέμβριο του 2009¹¹². Όσον αφορά την εξισορρόπηση της αμερικανικής στρατιωτικής δύναμης εκεί το χάσμα είναι τεράστιο. Η ΕΕ θα είναι έτοιμη για στρατηγική αυτονομία στην περίπτωση που θα μπορέσει να προβάλλει ισχύ ακόμη και υπό την αίρεση των ΗΠΑ. Αυτή τη στιγμή η ΕΕ είναι στρατιωτικά και τεχνολογικά πολύ κατώτερη από τις ΗΠΑ. Οι 60.000 στρατιώτες των Battlegroups είναι ικανοί να σχηματίσουν μονάδες των 1500 στρατιωτών που μπορούν να αποσταλούν μέσα σε 15 ημέρες με μέγιστη διάρκεια παραμονής έως τις 120 ημέρες¹¹³. Ακόμα και όσον αφορά τους εθνικούς στρατούς που βρίσκονται στη διάθεση της CSDF μόνο το 30% των

¹¹¹ J. Howorth – A. Menon, Still not pushing back: Why the European Union is not balancing the United States, Άρθρο, σελ 735, Journal of Conflict resolution, 13/07/2009

¹¹² W. Wolforth, Transatlantic relations in a Unipolar World, Άρθρο σελ. 746 Occasional Paper Series, No 41, Dartmouth College

¹¹³ Στοιχεία από το Helsinki Headlight Goal του 1999, www.eurocorps.org

στρατιωτών διαθέτει την εκπαίδευση και τον εξοπλισμό για αποστολές στο εξωτερικό. Παρόλα αυτά η ΕΕ διαθέτει και την οικονομική ισχύ και την τεχνολογία για να δημιουργήσει έναν ανταγωνιστικό των ΗΠΑ στρατό. Το ΑΕΠ της ΕΕ είναι αυτή τη στιγμή μεγαλύτερο από των ΗΠΑ ενώ υπάρχουν ευρωπαϊκές εταιρίες με προηγμένη στρατιωτικά τεχνολογία (BAE systems, Thales, EADS). Ήδη στην Ευρώπη αναπτύσσεται το δεύτερο παγκόσμιο σύστημα ψηφιακής χαρτογράφησης, το σύστημα Galileo, ανταγωνιστικό του αμερικανικού GPS το οποίο ενδέχεται να λειτουργήσει ως το 2015. Η ανάπτυξη ενός ανταγωνιστικού ευρωπαϊκού στρατού είναι περισσότερο θέμα βούλησης παρά θέμα δυνατοτήτων.

4.3.5 Η δομή της ΕΕ εμπόδιο στο στρατηγική αυτονομία

Η ΕΕ δεν είναι κράτος. Είναι διακρατική οντότητα αποτελούμενη από ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη. Παράλληλα με την ESDP τα κράτη έχουν τη δική τους εθνική στρατηγική. Πολλές φορές μάλιστα η εθνική στρατηγική των ισχυρότερων κρατών δεν μπορεί να υποταχτεί σε αυτή της ΕΕ. Στην ισχύουσα διακρατική δομή και με την αίρεση της απόφασης υπό ομοφωνία θεωρείται δύσκολο για 27 χώρες να αποφασίσουν ομόφωνα για την πλήρη ένταξη των εθνικών στρατηγικών στην κοινοτική στρατηγική, για τη δημιουργία ενός εντατικού προγράμματος στρατιωτικής ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού όπως και για τον επωμισμό του κόστους αυτού του εγχειρήματος. Επίσης θεωρείται ότι με την ένταξη των νέων χωρών η εμβάθυνση της ολοκλήρωσης θα ανασταλεί για αρκετά χρόνια ενώ ο Ευρωσκεπτικισμός είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται όλο και περισσότερο στις τάξεις των Ευρωπαϊκών πολιτικών ελίτ.

4.3.6 Η αντίδραση των ΗΠΑ

Για τους οπαδούς της διατήρησης του NATO μεγάλο ρόλο παίζει η αντίδραση των ΗΠΑ στις παραπάνω προοπτικές. Θεωρούν ότι δεν εμπεριέχεται κανένας κίνδυνος για τη διεθνή θέση των ΗΠΑ και το NATO εφόσον οι αμερικανοί δεν δρουν αρνητικά. Αντιθέτως οι ΗΠΑ ενθαρρύνουν την πρόοδο στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ενώ θέλουν από τους Ευρωπαίους να αναπτύξουν πρωτοβουλίες για την διατήρηση της δικής του ασφάλειας στον ευρωπαϊκό χώρο. Προς αυτή την κατεύθυνση φάνηκαν σύμφωνοι προς την υιοθέτηση της ΚΕΠΠΑ και την αναβίωση της ΔΕΕ ως του ευρωπαϊκού πυλώνα της συμμαχίας. Συνεπώς οι κινήσεις αυτές δεν προκαλούν το φόβο των αμερικανών διαφορετικά θα προέβαιναν σε δράση ώστε να τις σταματήσουν.

4.4 Η διάσταση συμφερόντων μεταξύ ΗΠΑ και ΕΕ

Στο σημείο αυτό θα ελεγχθούν τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά οι παραπάνω υποθέσεις της θεωρίας για την συνέχιση της ευρωατλαντικής συμμαχίας ως απόρροια της έλλειψης βούλησης, δυνατοτήτων και

οργανωτικής δομής εκ μέρους της ΕΕ. Από την ανάλυση αυτή θα προκύψουν συμπεράσματα σχετικά με το αν συνεχίζει να είναι συμφέρον για την ΕΕ η διατήρηση της μέσα στο ΝΑΤΟ.

Η οποιαδήποτε ενθάρρυνση των Ευρωπαίων για ανάπτυξη της ΕΑΤ γίνεται πάντα υπό την αίρεση της αμερικανικής στρατηγικής εποπτείας. Για τους αμερικανούς επιτελείς οποιαδήποτε ανεξάρτητη δράση της ΕΕ χωρίς την καθοδήγηση από τις ΗΠΑ θεωρείται αδιανόητη. Παρόλα αυτά οι ΗΠΑ δεν δεσμεύονται από τη γνώμη και τη θέληση των συμμάχων και σε περίπτωση που το κρίνουν σκόπιμο προχωρούν σε μονομερή δράση. Η ασύμμετρη αυτή σχέση μέσα στη συμμαχία που έλαβε χώρα στο μέγιστο βαθμό κατά την περίοδο διακυβέρνησης του G.W.Bush δεν έχει κάποια προοπτική να αλλάξει στο μέλλον. Ο νέος πρόεδρος των ΗΠΑ Barack Obama παρά τη φιλελεύθερη και δημοκρατική προοπτική που προσδίδει στη χαμένη αίγλη των ΗΠΑ στον προεκλογικό του λόγο τονίζει τις κατευθυντήριες γραμμές στον τομέα ασφάλειας και άμυνας¹¹⁴ :

- Καλύτερα εξοπλισμένες και εκπαιδευμένες στρατιωτικές μονάδες έτσι ώστε οι στρατιώτες να διατηρούνται όσο το δυνατόν λιγότερο μακριά από την πατρίδα
- Μεγαλύτερη οικονομική και στρατιωτική συμμετοχή των συμμάχων στις αποστολές του ΝΑΤΟ
- Χρήση πυρηνικών σε περίπτωση επίθεσης με πυρηνικά στις ΗΠΑ ή σε σύμμαχό τους
- Χρήση των διεθνών οργανισμών παρόλα αυτά η υπεράσπιση των αμερικανικών συμφερόντων μπορεί να γίνει και μονομερώς αν αυτό καταστεί χρήσιμο

Σε γενικές γραμμές αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο μονομερούς δράσης, ενώ σχεδιάζει μέσω της δηλώσεις για μικρής διάρκειας εκστρατείες, επεμβάσεις τύπου Αφγανιστάν ή Ιράκ αλλά με βελτιωμένη αποτελεσματικότητα. Απαιτεί μεγαλύτερο επωμισμό του κόστους των αποστολών από τους συμμάχους αλλά υπό τη στρατηγική καθοδήγηση των ΗΠΑ. Τέλος για τον αν θα ανταποδώσει πυρηνικό πλήγμα σε περίπτωση επίθεσης σε σύμμαχο χώρα επανέρχεται το γνωστό Γκωλικό ερώτημα : Θα ρίσκαρε μια επίθεση στη Νέα Υόρκη για να σώσει το Παρίσι; Αν αυτός που επιτεθεί με πυρηνικά έχει τη δυνατότητα δεύτερου πλήγματος τότε το κόστος εξουδετέρωσης εκ μέρους των ΗΠΑ θα είναι πολύ μεγάλο για να διασώσει την αξιοπιστία της ως πυρηνικού εξισορροπητή. Το γενικό συμπέρασμα είναι πως δύσκολα οι ΗΠΑ θα αποδεχτούν την ΕΕ ως ισότιμο εταίρο μέσα στο ΝΑΤΟ λόγω της ασύμμετρης σχέσης τους μέσα σε αυτό. Μόνο σε περίπτωση που η

¹¹⁴ B.Obama, A brave new World, Άρθρο, The New York Times, 17/07/2008

ΕΕ φτάσει σε στρατηγική ισχύ τις ΗΠΑ θα διεκδικήσει ισότιμη θέση μέσα στη συμμαχία. Αν όμως φτάσει σε αυτή τη θέση, πόσο η συμμαχία παραμένει χρήσιμη;

Η λήξη του ψυχρού πολέμου σε συνδυασμό με μια αμερικανική αποδέσμευση ίσως να ενέτεινε τον ενδοευρωπαϊκό ανταγωνισμό. Με τις σημερινές συνθήκες αυτό μάλλον απομακρύνεται. Καμία από τις 3 μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις δεν διαθέτει το ικανό απόθεμα ισχύος για να ηγεμονεύσει την Ευρώπη. Η Γερμανία αν και οικονομική δύναμη υπολείπεται της Γαλλίας και της Βρετανίας από τη μη κατοχή πυρηνικών. Ακόμα και αν θελήσει να αποκτήσει αποτρέπεται από τις άλλες δύο χώρες. Άρα μια κούρσα εξοπλισμών θα ήταν μάταιη ανάμεσα στις τρεις αυτές χώρες αφού καμία πραγματικά δεν μπορεί να παίξει τον απόλυτο ηγετικό ρόλο. Η Γερμανία δεν έχει βλέψεις για στρατιωτική ηγεμονία. Βλέπει τον εαυτό της ως μια οικονομική υπερδύναμη που θεωρεί οικονομικό και πολιτικό ζωτικό της χώρο την Κ.Α. Ευρώπη. Η τάση αυτή εξισορροπείται από την προσπάθεια της Γαλλίας να παίξει ηγετικό ρόλο στη μεσόγειο με την προώθηση της Μεσογειακής Ένωσης¹¹⁵ στα πλαίσια της ΕΕ. Αυτή τη στιγμή δεν είναι προς το συμφέρον κανενός από τα δύο κράτη μια μεταξύ τους σύγκρουση.

Ομοίως στο θέμα εξασφάλισης της ΕΕ από την επίθεση ενός εξωτερικού εχθρού δεν είναι η αμερικανική παρουσία αυτό που εξασφαλίζει την ΕΕ αλλά αντίθετα αυτό που εντείνει αυτή την τάση. Οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας είναι πιθανό να ενταθούν από τη συνέχιση της επεμβατικότητας των ΗΠΑ στη Κ. Ασία και τον Καύκασο. Η Ρωσία δε έχει διαφορετικά λόγο να δει εχθρικά την ΕΕ καθώς δεν είναι οικονομικά ανταγωνιστική δύναμη παρόλα αυτά είναι σημαντικός εμπορικός εταίρος και καταναλωτής του Ρωσικού φυσικού αερίου το οποίο τονώνει τη Ρωσική οικονομία. Για τη Ρωσία η ΕΕ μπορεί να αποτελέσει τον παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης της και πολιτικής εξυγίανσης της στη μετασοβιετική περίοδο. Η ευθυγράμμιση της ΕΕ με την πολιτική παράκαμψης της Ρωσίας στη μεταφορά ενεργειακών πόρων στη Δύση και στη συνεχή προσπάθεια άσκησης επιρροής στη Κ. Ασία μπορεί αντίθετα να προκαλέσει ευρώ-ρωσικές έριδες. Ομοίως όσον αφορά τη Μ. Ανατολή η Ευρώπη διαθέτει εμπορικά συμφέροντα στην περιοχή. Τα ευρωπαϊκά προϊόντα διατίθενται στις αγορές της Μ. Ανατολής και το εμπορικό πλεόνασμα της ΕΕ χρηματοδοτεί την αγορά πετρελαίου από τις χώρες του ΟΠΕΚ. Η συνέχιση της υποστήριξης της αμερικανικής πολιτικής στην Μ. Ανατολή δημιουργεί παράπλευρα προβλήματα στην ΕΕ. Με ένα ηγεμονικό Ιράν στην περιοχή που θρέφει το μουσουλμανικό φονταμενταλισμό τα προβλήματα αυτά πολλαπλασιάζονται.

Στον τομέα της ενδοευρωπαϊκής ασφάλειας οι πρώην ασταθείς χώρες των Βαλκανίων είτε έχουν ολοκληρωθεί μέσα στη ΕΕ είτε βρίσκονται σε πορεία

¹¹⁵ M. Gianniou, Sarkozy's proposal for a Mediterranean Union, Εργασία, σελ 4-5, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2009

διαπραγματεύσεων για ένταξη. Τα δυτικά βαλκάνια δεν αποτελούν πλέον πηγή ανησυχίας για την ευρωπαϊκή ασφάλεια, παρόλα αυτά αποσχίσεις τύπου μονομερών διακηρύξεων ανεξαρτησίας όπως στην περίπτωση του Κοσόβου είναι ικανά να δυναμιτίσουν το κλίμα. Χωρίς την υποστήριξη εκ μέρους των ΗΠΑ το Κόσοβο δεν είχε τη δυνατότητα να προβεί σε τέτοιου είδους κίνηση.

Όσον αφορά την πολιτική βούληση σχετικά με την ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης ευρωπαϊκής άμυνας αυτή υπάρχει. Η αυξανόμενη μονομέρεια στις αποφάσεις των ΗΠΑ για στρατιωτικές επεμβάσεις χωρίς την έγκριση των διεθνών οργανισμών και η εμμονή για το δόγμα του προληπτικού πολέμου βρίσκουν διαφοροποιημένες τις Ευρωπαϊκές ηγεσίες. Η ΕΕ είναι μια πολιτική δύναμη και πιστεύει στις πολιτικές λύσεις μέσω της πολυμερούς διπλωματίας. Η στρατιωτική δράση αντικατοπτρίζει το ηγεμονικό δόγμα των ΗΠΑ. Όσο αυξάνεται η μονομέρεια και η συμπεριφορά των ΗΠΑ στη ΕΕ ως υποτελή τόσο η βούληση αυτή θα αυξάνεται. Η ΕΕ έχει την οικονομική και τεχνολογική ικανότητα να αναπτύξει τη στρατιωτική της ικανότητα και να επιδιώξει τη στρατηγική της ανεξαρτησία. Το πολιτικό υπόβαθρο υπάρχει. Με την επικύρωση της συνθήκης της Λισαβόνας την 1^η Δεκεμβρίου του 2009¹¹⁶ θεσμοποιείται η υπερεθνικοποίηση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής. Όργανα του αποτελούν ο Επίτροπος σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής γειτνιάσεως (European Commissioner for external relations and European Neighborhood policy) Υψηλός Εκπρόσωπος της κοινής Εξωτερικής πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της ΕΕ (High Representative of the Common foreign and Security Policy).

Σχετικά με το αν η ΕΕ αποκομίζει οφέλη από την συνέχιση της συμμαχίας με τις ΗΠΑ και αν θα αποκομίσει στο μέλλον αυτό είναι αμφίβολο. Η ΕΕ δεν έχει εξωτερικούς αντιπάλους αντίθετα βρίσκεται σε ισορροπία με τον υπόλοιπο πλανήτη. Οι εμπορικές της σχέσεις της εξασφαλίζουν ικανή πρόσβαση στο πετρέλαιο τη Μ. Ανατολή και το φυσικό αέριο της Ρωσίας και της Κ. Ασίας. Με το να ακολουθεί την πολιτική των ΗΠΑ που έρχεται σε ευθεία ρήξη με τα κράτη της Μ. Ανατολής και σε αντιπαράθεση με τη Ρωσία ρισκάρει μια άνοδο τιμών των ενεργειακών πόρων ή ένα πιθανό εμπάργκο που θα είναι εξαιρετικά οδυνηρό για την οικονομία της. Αντίθετα, δρώντας ανεξάρτητα δεν έχει ανάγκη εξαναγκαστικών πολιτικών για την εξασφάλιση των πόρων αυτών.

Αναφορικά με την ενδυνάμωση της διεθνούς εικόνας και της πειθούς της ΕΕ (*soft power*) από τη σχέση με της ΗΠΑ είναι το πεδίο που χρήζει περισσότερης κριτικής. Η Αμερική με τις τελευταίες επεμβάσεις σε Ιράκ και Αφγανιστάν και με την ανακολουθία των αρχικών στόχων και των τελικών αποτελεσμάτων έχει χάσει τη διεθνή της αξιοπιστία ως ειρηνοποιού δύναμης.

¹¹⁶ www.ec.europa.eu

Αντίθετα είναι μια δύναμη η οποία δρα ανεξέλεγκτα και σκορπίζει το φόβο στα υπόλοιπα κράτη του διεθνούς συστήματος. Η διεθνής νομιμοποίηση της ΕΕ ως δημοκρατικής δύναμης είναι πολύ μεγαλύτερη. Ο πόλεμος των ΗΠΑ κατά της τρομοκρατίας έχει σπείρει την αστυνομοκρατία στο έδαφος της ενώ η οικονομική της κατάσταση έχει αποδυναμωθεί από τις τεράστιες στρατιωτικές επενδύσεις. Η ΕΕ στον αντίποδα είναι πιο δημοκρατική, πιο φιλελεύθερη και οικονομικά πιο ανεπτυγμένη. Στη σκέψη πολλών πολιτών αυτού του κόσμου το «αμερικανικό όνειρο» έχει αντικατασταθεί από το «ευρωπαϊκό όνειρο». Η Ευρώπη ακολουθώντας τη ρήξη με τον αραβικό κόσμο ρισκάρει φαινόμενα τρομοκρατίας αντίστοιχα με αυτά των ΗΠΑ. Ήδη οι επιθέσεις στο μετρό του Λονδίνου το 2005 και στην Ισπανία το 2004 συνδέθηκαν με την διεθνή τρομοκρατία. Ο μουσουλμανικός πληθυσμός της ΕΕ βρίσκεται στο 15% του συνολικού πληθυσμού κατοικεί δε στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως το Λονδίνο, το Παρίσι, το Άμστερνταμ και τις Βρυξέλλες. Εκτός ελάχιστων περιπτώσεων ζει αρμονικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό, σέβεται το Κοινοτικό κεκτημένο και αποτελεί παραγωγικό κομμάτι της Ευρωπαϊκής οικονομίας. Η ΕΕ δεν θα ρισκάρει με τίποτα στο μέλλον τη διατάραξη της κοινωνικής της συνοχής και την επικράτηση ξενοφοβίας και θρησκευτικής μισαλλοδοξίας στην περιοχή της. Στην κατεύθυνση αυτή απαιτείται προσεκτική πολιτική στη Μ. Ανατολή.

4.5 Συμπεράσματα

Το μέλλον της Ευρωατλαντικής συμμαχίας είναι καταδικασμένο σε σύντομο τέλος. Η κρίση που επήλθε στη συμμαχία ιδιαίτερα μετά από το 2001 έδειξε τα εγγενή προβλήματα της σχέσης αυτής. Η οικονομική δύναμη της ΕΕ αυξάνεται και η πολιτική της επιρροή στον υπόλοιπο κόσμο κερδίζει έδαφος μέρα με τη μέρα. Αντίθετα η αμερικανική οικονομική δύναμη αφαιμάζεται από την στρατιωτική της υπεροχή ενώ η διεθνής της νομιμοποίηση ως θεματοφύλακας της ειρήνης και της ασφάλειας έχει φτάσει στο ναδίρ. Η προηγούμενη κυβέρνηση των ΗΠΑ έκανε πιο φανερό το στρατηγικό δίλλημα των ΗΠΑ. Ότι σε έναν κόσμο που η σχετική ισχύς των ΗΠΑ μειώνεται σε σχέση με τους πιθανούς ανταγωνιστές η μονοπολική – ηγεμονική δομή του διεθνούς συστήματος δεν μπορεί να διαρκέσει για πάντα. Η οικονομική δυναμική που αποκτούν οι πιθανοί ανταγωνιστές των ΗΠΑ είναι φυσιολογικό να θέλει να μεταφραστεί σε πολιτική και διπλωματική ισχύ σε διεθνές επίπεδο.

Η αμφισβήτηση του μονοπολικού συστήματος είναι δεδομένη. Το κλασσικό Θουκυδίδειο ρεαλιστικό υπόδειγμα¹¹⁷ θέτει το ζήτημα της άνισης ανάπτυξης. Αν ένας πιθανός αντίπαλος αναπτύσσεται γρηγορότερα δύο είναι οι λύσεις. Η εξισορρόπηση μέσω συμμαχιών ή ο πόλεμος παρεμπόδισης

¹¹⁷ Α. Πλατιάς, Διεθνείς σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, σελ 29-65, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2000

(preemptive war). Ο πόλεμος παρεμπόδισης για την αποφυγή τοπικών ηγεμονικών βλέψεων είναι πιο απλή υπόθεση βλ. Ιράκ. Η εμμονή των ΗΠΑ στη μη διασπορά πυρηνικών όπλων έγκειται στον περιορισμό των δυνατοτήτων ΗΠΑ να αναλάβουν προληπτική δράση ενάντια σε τοπικές ηγεμονικές βλέψεις. Παρόλα αυτά η τιμωρία του Ιράκ και η αναποφασιστικότητα για δράση ενάντια στο Ιράν μαρτυρά ένα γεγονός. Η απόκτηση πυρηνικών όπλων είναι το μόνο αποτρεπτικό μέσο ενάντια σε μια αμερικανική επίθεση. Η περίπτωση της Β. Κορέας δεν αφήνει περιθώρια διάψευσης. Παρόλα αυτά ένα προληπτικό χτύπημα ενάντια σε Ρωσία, Κίνα η ΕΕ είναι αδιανόητο καθώς διαθέτουν ικανή αποτρεπτική δύναμη. Η σύναψη συμμαχιών και η επιδέξια διπλωματία είναι η μόνη λύση. Παρόλα αυτά η διπλωματία όσο επιδέξια και αν είναι δεν μπορεί να αρνηθεί σε τρεις αναπτυσσόμενες δυνάμεις να διεκδικήσουν μεγαλύτερο μερίδιο στο διεθνές σύστημα και να ενταχθούν στο πλαίσιο της δυνάμεως που βρίσκεται σε ύφεση. Ρωσία, Κίνα και ΕΕ γνωρίζουν πολύ καλά τις δυνατότητες τους και διεκδικούν το μερίδιο που τους αναλογεί. Πολύ πιο δύσκολο δε είναι η διατήρηση μιας συμμαχίας με όρους που αντικατοπτρίζουν το συσχετισμό ισχύος 60 χρόνια πριν όταν μάλιστα τα στρατηγικά οφέλη στο μέλλον παρουσιάζονται λιγότερα από τις στρατηγικές ζημίες.

Η συνέχιση του NATO είναι πλέον αδιάφορη για την ΕΕ και μπορεί να καταστεί επιζήμια στο μέλλον. Η οικονομική και διπλωματική της δυναμική της δίνει στο μέλλον τη δυνατότητα να ανεξαρτητοποιηθεί και να αναζητήσει αλλού ερείσματα. Το σενάριο αυτό είναι ένα από τα δύο που θα εξεταστούν στο επόμενο κεφάλαιο. Είναι το σενάριο που θεωρήθηκε από τους αμερικανούς ακαδημαϊκούς στη δεκαετία του 1990 ως το λιγότερο πιθανό, αυτό μιας Ευρώ-ρωσικής συμμαχίας. Το δεύτερο σενάριο είναι μιας Μπισμαρκιανής αρχιτεκτονικής πολυπολικό σύστημα ισορροπίας ισχύος στο οποίο ανάλογα με τους κανόνες που θα θέσουν τα κράτη και την διεθνή του θέση θα χαρακτηρίζεται από συνεργασία ή ανταγωνισμό. Όλα εξαρτώνται από την ισχύ που είναι το διαχρονικό νόμισμα διακρατικών συναλλαγών στις διεθνείς σχέσεις.

Κεφάλαιο 5 : Η μετάβαση σε σύστημα ισορροπίας ισχύος - συλλογικής ασφάλειας : Η ρεαλιστική προσέγγιση

5.1 Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκε εκτενώς η προβληματική της επιβίωσης του NATO και κατ' επέκταση της συνέχισης της αμερικανικής

πρωτοκαθεδρίας στο διεθνές σύστημα. Η άνιση ανάπτυξη των πιθανών αναθεωρητικών δυνάμεων σε σχέση με τις ΗΠΑ είναι επόμενο ότι στο μέλλον θα ανατρέψει το συσχετισμό ισχύος και θα αμφισβητήσει τη μονοπολική ισχύουσα δομή. Η πολιτική και στρατηγική διαφοροποίηση Αμερικής και Ευρώπης είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα επιφέρει συμμαχική διάζευξη¹¹⁸ ή θα μετατρέψει το NATO σε μια πιο χαλαρή, λιγότερο εξαρτώμενη συνεργασία μεταξύ των δύο μερών¹¹⁹. Οι ΗΠΑ αν και βρίσκονται σε φθίνουσα σχέση με τους πιθανούς ανταγωνιστές της, δεν απειλούνται από κανέναν από αυτούς σε επίπεδο μονάδας. Κάθε ανταγωνιστής εξισορροπεί ή παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι ενός μόνο συντελεστή ισχύος : η ΕΕ στον οικονομικό τομέα, η Κίνα στον πληθυσμιακό, ενώ η Ρωσία στον πυρηνικό. Παρόλα αυτά η άνιση ανάπτυξη στο μέλλον θα μετατρέψει το διεθνές σύστημα σε πολυπολικό, όπου περισσότερα από ένα κέντρα ισχύος θα συμμετέχουν ανάλογα με τη δυναμική τους στη διαμόρφωση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας.

Απευκταία εξέλιξη προς την αμερικανική πρωτοκαθεδρία αποτελεί η δημιουργία ενός αντί-ηγεμονικού συνασπισμού μεγάλων δυνάμεων ο οποίος θα εκδιώξει τις ΗΠΑ από την Ευρασία. Ο Zbigniew Brzezinski περίπου 15 χρόνια πριν αποκρυσταλλώνει τρία επικίνδυνα για τις ΗΠΑ σενάρια δημιουργίας εξισορροπητικών μηχανισμών στη Ευρασία¹²⁰. Το πρώτο που θεωρεί και πιο επικίνδυνο είναι μια πιθανή συμμαχία μεταξύ Ρωσίας και Κίνας με πιθανή συνεργασία του Ιράν. Το σενάριο αυτό σήμερα αν και μπορεί να θεωρηθεί ότι λαμβάνει μια πρώιμη μορφή μέσω του SCO (Shanghai Cooperation Organization) δεν χαρακτηρίζεται πιθανό να πραγματοποιηθεί καθώς κύριες χώρες που μπορεί να αποτελέσουν το συνασπισμό έχουν συγκρουόμενα συμφέροντα στην Κεντρική και Ανατολική Ασία ενώ η πολιτική και πολιτιστική διαφοροποίηση αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα. Ακόμη όμως και αν συναντηθεί μια συμμαχία μεταξύ Ρωσίας, Κίνας και Ιράν τότε τόσο οι ΗΠΑ όσο και η ΕΕ θα κρίνουν επιβεβλημένη τη συνέχιση του NATO ως αντίβαρο προς αυτήν. Συνεπώς το NATO υπερέχει πυρηνικά, τεχνολογικά και οικονομικά έναντι της πιθανής αυτής συμμαχίας ενώ διαθέτει υπό τη στρατηγική του εποπτεία σημαντικό κομμάτι της Ευρασίας (Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη) όπως και της ευρασιατικής στεφάνης (Ατλαντικός, Μεσόγειος, Τουρκία). Το δεύτερο πιθανό εξισορροπητικό σενάριο ενσαρκώνεται μέσα από μια συμμαχία μεταξύ Κίνας και Ιαπωνίας που θα αμφισβητήσει την αμερικανική παρουσία στην Α. Ασία. Το σενάριο αυτό κατά

¹¹⁸ M.Mastanduno, Preserving the unipolar moment, σελ 56, Άρθρο, International Security, Vol.21, No 4, 1997

¹¹⁹ M.Smith, US – European relations: from lapsed alliance to new partnership, σελ 119-121, International Politics, Vol.41, No1, March 2004, Palgrave Macmillan Ltd.

¹²⁰ Z. Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, σελ 102-106, εκδόσεις Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

την άποψη του γράφοντος θεωρείται περισσότερο πραγματοποιήσιμο από το πρώτο σε διότι η αυξανόμενη δυναμική της Κίνας μπορεί να φοβίσει τόσο την Ιαπωνία όσο και τη Ν. Κορέα οι οποίες θα θελήσουν να συμμαχήσουν με την Κίνα για να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Ακόμη και στην περίπτωση μιας πιθανής συμμαχίας Κίνας, Ιαπωνίας και μιας ενωμένης πλέον Κορέας, η Νατοϊκή συμμαχία δεν απειλείται καθώς εξισορροπεί τον συνασπισμό αυτόν οικονομικά, τεχνολογικά και πυρηνικά, ενώ ελέγχει σημαντικό κομμάτι τόσο της ευρασίας όσο και της ευρασιατικής στεφάνης. Το τρίτο και πιο απίθανο σενάριο σύμφωνα με την ανάλυση του Brzezinski είναι μια συμμαχία Ευρώπης και Ρωσίας η οποία θα τερματίσει την Ευρωατλαντική συμμαχία και θα ενσαρκώσει το Γκωλικό όραμα για μια Ευρώπη από τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια. Το πόσο πιθανή ή όχι θεωρείται μια τέτοια εξέλιξη θα απασχολήσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού.

Σύμφωνα με το γράφοντα η επίτευξη μια πανευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής ασφαλείας είναι ικανή να εκτοπίσει τον αμερικανικό παράγοντα από την Ευρασία. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα καμία από τις δύο συμμαχίες που περιγράφονται στα δύο πρώτα σενάρια δεν μπορεί να συγκριθεί συνολικά σε συντελεστές ισχύος σε σχέση με το ΝΑΤΟ. Αντίθετα μια Ευρώ-Ρωσική συγκρινόμενη με μια Αμερικανό-Ασιατική συμμαχία είναι περίπου ισόρροπες σε συντελεστές ισχύος. Το σχετικό μειονέκτημα της πρώτης υπερφαλαγγίζεται από το γεγονός της εγγύτητας στην Ευρασία. Το κεφάλαιο αυτό επιχειρηματολογεί υπέρ δύο πιθανών σεναρίων. Το πρώτο εξετάζει την μελλοντική μετάβαση σε ένα γεωπολιτικό μοντέλο ισορροπίας ισχύος όπου ΕΕ και Ρωσία θα κυριαρχούν στην Ευρασιατική Heartland ενώ ΗΠΑ, Κίνα και Ιαπωνία θα τις εξισορροπούν στην Ευρασιατική Rimland. Το δεύτερο καταλήγει στην μετάβαση σε ένα πολυπολικό σύστημα ισορροπίας ισχύος όπου εμφανίζονται τέσσερα ή πέντε κέντρα ισχύος ως προς τη διαμόρφωση των διεθνών υποθέσεων στον τομέα της ασφάλειας. Η σταθερότητα του συστήματος αποτελεί τη μεταβλητή η οποία σχετίζεται με την κατανομή των συντελεστών ισχύος στους κύριους δρώντες του συστήματος

	Πληθυσμός (σε δις)	ΑΕΠ(σε τρις δολάρια)	Πυρηνικές κεφαλές	Μέγεθος τακτικού στρατού(σε εκ.)	Τεχνολογικό πλεονέκτημα
NATO	0,85	30	10.650	< 3	****
Κίνα- Ρωσία- Ιράν	1,5	10,5	>10.500	< 4	*
Κίνα-	1,5	14			**

Ιαπωνία-Κορέα			>500	1,8	
ΕΕ - Ρωσία	0,7	16	10.650	>2,5	***
ΗΠΑ - Κίνα - Ιαπωνία	1,5	21	10.470	<4	***

Πίνακας 2¹²¹: Τα στοιχεία αφορούν τη δεκαετία 2000-2010

5.2 Το τέλος του φιλελευθερισμού : Η επιστροφή της Ρωσίας

Πολλοί θεωρητικοί υποστηρικτές του φιλελευθερισμού υποστήριξαν ότι η πτώση της ΕΣΣΔ στις αρχές της δεκαετίας του 1990 θα σήμαινε την λήξη των ψυχροπολεμικών διλημάτων ασφαλείας και θα οδηγούσε σε ένα διεθνές σύστημα συλλογικής ασφάλειας όπου όλα τα κράτη θα επιζητούσαν την ειρήνευση και θα αναλάμβαναν από κοινού την τιμωρία αναθεωρητικών τάσεων. Το σύστημα αυτό θα χαρακτηριζόταν από τις αρχές της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των ανοικτών οικονομιών και του ελεύθερου εμπορίου όπου οι διακρατικές διαφορές θα επιλύονται βάση του διεθνούς δικαίου. Πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο του Francis Fukuyama «Το τέλος της ιστορίας» μέσα στο οποίο περιγράφονται οι τάσεις αυτές¹²². Εν έτει 2010 το σύστημα αυτό ενσαρκώθηκε μέσα από τη Νατοϊκή συμμαχία και ένα πολύπλοκο δίκτυο διεθνών οργανισμών όπως των ΟΗΕ, ΟΑΣΕ, και του ΠΟΕ. Παρά τις εγγενείς αδυναμίες του φιλελεύθερου υποδείγματος οι οποίες έχουν αναλυθεί σε προηγούμενα κεφάλαια μπορεί να υποστηριχθεί ότι το μοντέλο αυτό έχει εξαπλωθεί στο μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη καθώς σχεδόν όλα τα κράτη αποτελούν μέλη του ΟΗΕ ενώ πολλά από αυτά είναι μέλη του ΟΑΣΕ και του ΠΟΕ. Εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων (Κούβα, Κίνα, Β. Κορέα) το καπιταλιστικό σύστημα χαρακτηρίζει τις οικονομίες των κρατών της υψηλίου ενώ η συμμετοχή τους σε διεθνείς οργανισμούς ασφαλείας θεωρείται ότι ενισχύει τη διεθνή εικόνα τους. Σημαίνει άραγε η εξέλιξη αυτή την επιτυχία του συστήματος αυτού; Μπορούν τα φιλελεύθερα και κοντσρουκτιβιστικά επιχειρήματα σχετικά με τη δημιουργία υπερεθνικών οργανισμών που μπορούν να αντικαταστήσουν το κράτος ως την κυρία μονάδα του διεθνούς συστήματος να επαληθευτούν;

¹²¹ Στοιχεία παρμένα από www.ec.europa.eu, www.kremlin.ru, www.nato.int καθώς και από τα John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 740-742, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007 και K.Bastian-R.Schuette , The specific character of EU-Russia relations , σελ 85-90, Carnegie Moscow Center, October 2005 Berlin/Moscow

¹²² Francis Fukuyama, The End of History?, The National Interest, 1989

Η απάντηση σε όλα τα παραπάνω δίδεται εύστοχα στο βιβλίο του Edward H. Carr «Η εικοσαετής κρίση 1919-1939» ιδιαίτερα στο κεφάλαιο που εξηγεί τη σημασία της «προπαγάνδας»¹²³. Ως προπαγάνδα ορίζει ένα ευρύτερο μήνυμα που εμπεριέχει πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνιστώσες και διαδιδόμενο με διάφορα μέσα γνωρίζει ευρεία εθνική ή διεθνή απήχηση. Παρόλα αυτά εξηγεί ότι η προπαγάνδα αν και μπορεί να εμπεριέχει μηνύματα διεθνούς απήχησης πάντα διενεργείται στο πλαίσιο της οικονομικής, διπλωματικής ή στρατιωτικής ισχύος ενός εθνικού κράτους. Για παράδειγμα τόσο ο κομμουνισμός όσο και ο φασισμός αν και εμπεριείχαν διεθνή μηνύματα δεν θα μπορούσαν να είχαν εξαπλωθεί ως ιδεολογίες χωρίς την προώθηση τους από την διπλωματική και στρατιωτική ισχύ της ναζιστικής Γερμανίας ή της ΕΣΣΔ. Θεωρώντας τη μεταψυχροπολεμική ρητορική περί συλλογικής ασφάλειας ένα είδος προπαγάνδας, αυτή δεν θα μπορούσε να είχε τόσο μεγάλη διεθνή απήχηση χωρίς την στρατιωτική οικονομική και διπλωματική υπεροχή των ΗΠΑ και δευτερευόντως των ευρωπαϊών συμμάχων. Το γεγονός αυτό επαληθεύεται και εμπειρικά από το γεγονός ότι το σύνολο των διεθνών οργανισμών ασφαλείας και οικονομικής συνεργασίας δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία είτε των Αμερικανών είτε των Ευρωπαίων. Αδιαμφισβήτητο γεγονός επίσης αποτελεί ότι η προώθηση των φιλελεύθερων αξιών χρησιμοποιήθηκε για των προαγωγή ρεαλιστικών σκοπών. Η ανάδειξη της δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς βοήθησε τη Νατοϊκή συμμαχία να διευρύνει την επιρροή της σε περιοχές όπως η Α. Ευρώπη και τα Βαλκάνια ενώ παρείχε νομιμοποιητικό μοχλό για επεμβάσεις στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών.

Στην περίπτωση της μετασοβιετικής Ρωσίας το μοντέλο αυτό δεν λειτούργησε τόσο αποτελεσματικά όσο στα άλλα κράτη του πρώην συμφώνου της Βαρσοβίας. Αναγκαία επιταγή της μεταψυχροπολεμικής εποχής ήταν η ολοκλήρωση της Ρωσίας από τους Νατοϊκούς συμμάχους στο ισχύον σύστημα διεθνών θεσμών και η προώθηση της δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς. Βασική αρχή ήταν ότι ακολουθώντας την πολιτική αυτή η Ρωσία δεν θα μπορούσε στο μέλλον να αποτελέσει πηγή κινδύνου για τη Δύση. Η μετάβαση αυτή για τη Ρωσία δεν επήλθε ούτε τόσο εύκολα ούτε τόσο ομαλά όσο για τα υπόλοιπα πρώην κομμουνιστικά κράτη. Η μετάβαση στη δημοκρατία σήμανε την παρουσία ανίσχυρων κυβερνήσεων και την παράδοση της χώρας στην αναρχία και το οργανωμένο έγκλημα. Η οικονομία της αγοράς σήμανε την απώλεια εκατομμυρίων θέσεων εργασίας και την εκμετάλλευση των ρωσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων από ξένα συμφέροντα¹²⁴. Επίσης έντονο ήταν στον δοκιμαζόμενο ρωσικό λαό το συναίσθημα της απώλειας του γοήτρου της παγκόσμιας δύναμης. Μέσα στο

¹²³ E. Carr, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, ειδ κεφ. 8, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2000

¹²⁴ M. Rywkin, Russia in quest of a superpower status, Άρθρο σελ 1-3, American foreign policy interests , 01/08/2008

κλίμα αυτό η ρωσική αστική τάξη που βρέθηκε σε δεινή θέση μετά από την πτώση της ΕΣΣΔ συνειδητοποιούσε όλο και περισσότερο την αξία των αισθημάτων της σταθερότητας και της τάξης από τις αξίες της ελευθερίας και της δημοκρατίας.

Μέσα στο κλίμα αυτό αναδείχθηκε η ηγετική φυσιογνωμία του Vladimir Putin ο οποίος ανέλαβε την προεδρία της Ρωσικής ομοσπονδίας από τον Boris Yeltsin το 2000. Βασικές αρχές της στρατηγικής του Putin ήταν η οικονομική και χρηματοπιστωτική αναμόρφωση της Ρωσίας, ο περιορισμός της επιρροής των ΗΠΑ και της ΕΕ τόσο μέσα στη Ρωσία όσο και στην περίμετρο της και η συνεργασία με την Κίνα σε περιοχές κοινού ενδιαφέροντος όπως η Μ. Ανατολή και η Κ. Ασία. Η πολιτική της Ρωσίας στην εποχή του Putin, η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια της μελέτης, χαρακτηρίζεται από το ρεαλιστικό υπόδειγμα, και κυρίως τη χρήση των ρωσικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων (οικονομικών, ενεργειακών, στρατιωτικών και πολιτιστικών) με σκοπό την εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων. Σήμερα πρόεδρος της Ρωσίας είναι ο Dmytry Mendvedev ενώ ο Putin συνεχίζει ως πρωθυπουργός της Ρωσίας αλλά και ως ιθύνων νους της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Οι κύριοι άξονες που βασίζεται η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας είναι οι εξής¹²⁵:

- Συγκέντρωση των λειτουργιών στο πρόσωπο του προέδρου της χώρας, κεντρική εξουσία, εξουδετέρωση της αντιπολίτευσης.
- Αναδιοργάνωση της ρωσική οικονομίας, εξάλειψη της οικονομίας του αντιπραγματισμού, συμμετοχή της Ρωσίας στο διεθνές οικονομικό σύστημα
- Αποτροπή της στρατιωτικής παρουσίας του NATO στα σύνορα της Ρωσίας στην Α. Ευρώπη, τον Καύκασο και την Κ. Ασία
- Αποτροπή των σχεδίων του NATO για εγκατάσταση αντιβαλλιστικής άμυνας στην Α. Ευρώπη
- Εξάλειψη της επιρροής της Δύσης στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες του Καυκάσου και της Κ. Ασίας.
- Συνεργασία με το NATO σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος όπως η εξάλειψη της διεθνικής τρομοκρατίας, η διασπορά των πυρηνικών όπλων, το οργανωμένο έγκλημα και η λαθρομετανάστευση.

¹²⁵Σ. Dimitrakopoulou – A.Liaropoulos, Russia's National Security strategy to 2020. A Great power in the making? Άρθρο σελ 36-38, *Caucasian review of International Affairs*, Vol. 4, winter 2010 και στο A. Kuchins, *Interests versus Interests in Us Policy towards Russia*, Άρθρο σελ 81-85, Carnegie Moscow Center, October 2005 Berlin/Moscow

Συμπερασματικά παρατηρούμε ότι μια αναγεννημένη πολιτικά και οικονομικά Ρωσία είναι διατεθειμένη να χρησιμοποιήσει την ισχύ της για να αντισταθμίσει την ευρωατλαντική επιρροή στην Ευρασία την οποία θεωρεί ζωτικό της χώρο. Η επιτυχία του φιλελεύθερου υποδείγματος στην Α. Ευρώπη δεν οφείλεται απαραίτητα στην αποδοχή από τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας των οικουμενικών αξιών αλλά μια σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ αυτών και της ΕΕ των 15 και των ΗΠΑ. Για τις μεν ήταν η εμπέδωση της ελεύθερης οικονομίας και το άνοιγμα των αγορών για τις δε η προσπάθεια στρατηγικής περικύκλωσης της Ρωσίας. Η επιτυχία του υποδείγματος αυτού έγκειται στο κενό ισχύος και την περίοδο παρακμής της Ρωσίας κατά τη δεκαετία 1990- 2000. Για μια αναγεννημένη Ρωσία η χρήση της διπλωματικής της θέσης και ισχύος είναι επιβεβλημένη για την προάσπιση των συμφερόντων της. Ο ρεαλισμός είναι το «όνομα του παιχνιδιού» στην Ευρασία του 21^{ου} αιώνα και επανέρχονται τα βασικά του χαρακτηριστικά που είναι η αναζήτηση σφαιρών επιρροής, η προβολή ισχύος, η επιβολή κυρώσεων και η απειλή χρήσης βίας.

5.3 Η σημασία της ενεργειακής ασφάλειας : Η αναγωγή του φιλελευθερισμού στο ρεαλισμό

Το ρεαλιστικό υπόδειγμα αν και προϋποθέτει ότι οι σχέσεις μεταξύ κρατών είναι εκ φύσεως ανταγωνιστικές δεν αποκλείει την πολυμερή συνεργασία μεταξύ τους. Η διάκριση γίνεται μεταξύ πεδίων συνεργασίας υψηλής και χαμηλής πολιτικής (high and low politics). Στην υψηλή πολιτική εντάσσεται η άμυνα και η ασφάλεια των κρατών ενώ στη χαμηλή πολιτική η οικονομική, περιβαλλοντική και πολιτιστική συνεργασία¹²⁶. Υπάρχει παρόλα αυτά ένας τομέας οικονομικής συνεργασίας που σε περίπτωση που η σχέση του παροχέα με τον παραλήπτη είναι μονόπλευρη τότε μπορεί να αναχθεί σε επικίνδυνο μοχλό που επηρεάζει τις διπλωματικές σχέσεις των δύο μερών. Είναι με άλλα λόγια η αναγωγή ενός τομέα χαμηλής πολιτικής σε παράγοντα άσκησης υψηλής πολιτικής. Ο τομέας αυτός αφορά την προμήθεια ενεργειακών πόρων των χωρών και στη σύγχρονη βιβλιογραφία καλείται ενεργειακή ασφάλεια (energy security). Η τελευταία πετρελαϊκή κρίση του 2003 με την συμφωνία ανόδου της τιμής της πώλησης του πετρελαίου¹²⁷ ανέδειξε πόσο ευαίσθητες είναι οι μεγάλες δυνάμεις όσον αφορά των ανεφοδιασμό τους σε ενεργειακούς πόρους. Από τις υπάρχουσες μεγάλες δυνάμεις μόνο η Ρωσία είναι παραγωγός ενέργειας ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις (ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνα, Ιαπωνία) είναι καταναλωτές με τάσεις αύξησης της ζήτησης στο μέλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι αναμένεται αύξηση της

¹²⁶ J. Freiden – D. Lake, *International Politics and International Economics*, Άρθρο, σελ 5, Princeton University Press, 1999

¹²⁷ F. Lukyanov, *Russia – EU, the partnership that went astray*, Άρθρο, σελ 1108, *Europe – Asia studies journal*, 1/8/2008

ζήτησης για ενέργεια κατά 50% το έτος 2030 από το οποίο το 70% θα αφορά τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Το 20% αυτής της ζήτησης στο σύνολο της θα προέρχεται από την Κίνα. Το πιο διαδεδομένα καύσιμα είναι το πετρέλαιο με 60%, το φυσικό αέριο με 25% και ο άνθρακας με 17%¹²⁸.

Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ενεργειακή αυτονομία αποτελεί σημαντικό παράγοντα της στρατηγικής των μεγάλων δυνάμεων. Με τον όρο αυτονομία δεν εννοείται η κάλυψη των ενεργειακών αναγκών των κρατών από ίδιες πηγές αλλά η ικανότητα τους να εξασφαλίζουν τα απαραίτητα ποσά ενέργειας με απρόσκοπτο και οικονομικό τρόπο από σταθερές οικονομικά και πολιτικά περιοχές του πλανήτη¹²⁹. Από την παραπάνω ερμηνεία εξάγεται ότι η προμήθεια των πόρων αυτών πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν από περισσότερα κέντρα και προτιμότερο είναι να μην έχουν εχθρικά συμφέροντα προς τη χώρα καταναλωτή. Αν και λειτουργούν οι νομοί της αγοράς, μια υπέρμετρη εξάρτηση από μια χώρα παραγωγό μπορεί να αποτελέσει από τη δεύτερη έρεια για άσκηση διπλωματικών πιέσεων και εξαγωγής ωφελειών από τη σχέση αυτή.

Σήμερα οι ΗΠΑ αποτελούν τον πρώτο καταναλωτή ενέργειας στον κόσμο και η ΕΕ τον δεύτερο. Η Ρωσία αποτελεί τον δεύτερο εξαγωγέα πετρελαίου στον κόσμο και τον πρώτο εξαγωγέα φυσικού αερίου και υδρογονανθράκων. Δεύτερο εξαγωγέα υδρογονανθράκων αποτελεί το Ιράν. Σημαντικό στοιχείο παρόλα αυτά αποτελούν τα κέντρα προμήθειας των ενεργειακών πόρων των συμμάχων του NATO. Οι ΗΠΑ εισάγουν το 58% της ενέργειας τους από φίλιες η πολιτικά ελεγχόμενες από αυτές περιοχές του πλανήτη όπως ο Καναδάς, η Βενεζουέλα, η Νιγηρία, η Νορβηγία και η Σαουδική Αραβία. Η ρωσική ενέργεια στην αμερικανική αγορά δεν ξεπερνά σήμερα το 1% ενώ αναμένεται να φτάσει μόλις το 10% το 2020. Όσον αφορά την ΕΕ παρουσιάζει πολύ μεγαλύτερη ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία καθώς το ρωσικό πετρέλαιο αντιπροσωπεύει σήμερα το 30% των ευρωπαϊκών εισαγωγών ενώ το φυσικό αέριο το 67% (βλ πίνακα 3).

Η μονομερής αυτή εξάρτηση της ΕΕ από τη ρωσική ενέργεια μπορεί να αποτελεί έρεια για άσκηση ενεργειακής διπλωματίας ενάντια στη ΕΕ από μέρους της Ρωσίας. Επίσης δεδομένης της ηγετικής θέσης της στην παραγωγή φυσικού αερίου η Ρωσία διαθέτει σημαντικό διπλωματικό ατού σε σχέση με τις χώρες του Καυκάσου και της Κ. Ασίας. Η παροχή υδρογονανθράκων σε χαμηλές τιμές στις χώρες αυτές μπορεί να αποτελέσει στρατηγικό αντίβαρο στη προσπάθει επέκτασης της Νατοϊκής επιρροής στην περιοχή. Σχεδόν ολόκληρο το ποσό ενέργειας που φτάνει στην Ευρώπη περνά από αγωγούς ελεγχόμενους από τη Ρωσία εκτός από έναν, τον αγωγό

¹²⁸ F. – S. Ladishaw: Providing energy security in an interdependent world. Άρθρο σελ 95-97, The Washington quarterly, Autumn 2007

¹²⁹ Ομοίως με υπ. 111

Baku-Tbilisi-Ceyhan (TBC) ο οποίος δεν επαρκεί για την κάλυψη της τεράστιας ζήτησης. Η Ρωσία έχει αποδείξει ότι είναι διατεθειμένη να χρησιμοποιήσει τη «διπλωματία των αγωγών» στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Κ. Ασία.

Εισαγωγές από τη Ρωσία κατά το 2000-2010 (%)	
Πετρέλαιο	
ΗΠΑ	0,1
ΕΕ	30
Φυσ. Αέριο	
ΗΠΑ	0,1
ΕΕ	67

Πίνακας 3¹³⁰

Τα πεδία ανταγωνισμού Ρωσίας – NATO

Η Ρωσία και το NATO δεν έχουν αλληλοπροσδιοριστεί ως αντίπαλοι στο διεθνές σύστημα, αντίθετα συνδέονται με το Partnership for Peace (PfP)¹³¹ του 1994 που προβλέπει τη συνεργασία των δύο μερών σε θέματα αντιμετώπισης της πυρηνικής διασποράς, της τρομοκρατίας, της λαθρομετανάστευσης και του οργανωμένου εγκλήματος. Παρόλα αυτά η πολιτική και οικονομική ανάκαμψη που γνωρίζει η Ρωσία την τελευταία δεκαετία σε συνδυασμό με τη θεώρηση της για την Κ. Ασία και τον Καύκασο ως ζωτικό της χώρο έχει οδηγήσει το NATO σε μια προσπάθεια απόκτησης επιρροής σε περιοχές ελεγχόμενες από το πρώην Σύμφωνο της Βαρσοβίας με απώτερο σκοπό την αποτροπή του ρωσικού αναθεωρητισμού στην Ευρασία. Σαν πρώτο βήμα η ένταξη 9 χωρών του πρώην ανατολικού συνασπισμού στο NATO το 2004 έφερε τη συμμαχία στο κατώφλι της Ρωσίας, γεγονός που θορύβησε ιδιαίτερα τη Ρωσική ηγεσία. Από τότε η Ρωσία κινείται στην κατεύθυνση της αποτροπής οποιασδήποτε Νατοϊκής προσπάθειας για αύξηση της επιρροής της στα σύνορα της χώρας.

¹³⁰ R. Gotz, Russia and the energy supply of Europe, Άρθρο σελ 73-76, , Carnegie Moscow Center, October 2005 Berlin/Moscow

¹³¹ NATO, Ασφάλεια μέσω σύμπραξης. μ.φ. Σελ 5-13, NATO Diplomacy Editions, 2005, Bruxelles, Belgium

Ουκρανία

Η Ουκρανία το 2004 με την έλευση της «Πορτοκαλί επανάστασης» με ηγέτη τον Viktor Yutchenko έλαβε μια ξεκάθαρη φιλοδυτική στάση θέλοντας να αποτελέσει ένα από τα επόμενα μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Η Ρωσία προσπάθησε ενεργά να σταματήσει την εξέλιξη αυτή. Όντας ο κύριος προμηθευτής της Ουκρανίας σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο σταμάτησε συμβολικά για 2 μέρες την παροχή ενέργειας προς την Ουκρανία και απαίτησε τιμές για την ενέργεια ίσες με τις τιμές πώλησης στη Δυτική Ευρώπη¹³². Η άνοδος των τιμών ήταν ραγδαία και επηρέασε αρνητικά την ουκρανική οικονομία. Σημαντικό αποτελεί το γεγονός ότι το 30% του πληθυσμού της Ουκρανίας είναι Ρώσοι πολίτες που ζουν κυρίως προς τα ανατολικά της χώρας και μπορούν ανά πάσα στιγμή να αποτελέσουν πηγή έντασης σε μια Ουκρανορωσική διαμάχη. Τον Ιανουάριο του 2010 την προεδρία ανέλαβε ο Viktor Yanukovich ο οποίος ακολουθεί φιλορωσική πολιτική και παρέιχε διευκολύνσεις στο Ρωσικό στόλο στην Κριμαία έναντι εκπτώσεως 30% στην πώληση πετρελαίου και αερίου στην Ουκρανία. Οι τελευταίες εξελίξεις καθιστούν δύσκολη την ένταξη της Ουκρανίας στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ. Η ισχυρή ρωσική μειονότητα και οι οικονομικοί αλλά και πολιτιστικοί δεσμοί με τη Ρωσία καθιστούν δύσκολη την αύξηση της δυτικής επιρροής.

Κεντρική Ασία

Η περιοχή αυτή είναι εξαιρετικά πλούσια σε κοιτάσματα φυσικού αερίου, πετρελαίου και ορυκτού πλούτου. Αποτελείται από 5 ανεξάρτητες δημοκρατίες (Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Τατζικιστάν και Κιργιστάν) ενώ είναι πολιτικά ασταθής και πληθυσμιακά ανομοιογενής. Τόσο η ΗΠΑ έως το 2003 μέσω στρατιωτικής παρουσίας όσο και η ΕΕ μέσω συμφωνιών συνεργασίας (Partnership and Cooperation Agreements)¹³³ με το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν το 1999 προσπάθησαν να αυξήσουν την επιρροή τους στην περιοχή αυτή. Η Ρωσία σε απάντηση των τάσεων αυτών χρειάστηκε τη συνδρομή της Κίνας μέσω του SCO για την απομάκρυνση των αμερικανικών βάσεων και για τη δημιουργία ενός βήματος συνεργασίας και επιρροής στην περιοχή αυτή. Η υπεροχή της ρωσικής επιρροής είναι δεδομένη καθώς οι χώρες αυτές εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό οικονομικά αλλά και ενεργειακά από τη Ρωσία.

Υπερκαυκασία

Η περιοχή αυτή αποτελεί την κατ'εξοχή περιοχή αντιπαράθεσης ρωσικών και αμερικανικών συμφερόντων. Η φιλοαμερικανική στάση που

¹³² M. Rywkin, Russia in quest of a superpower status, Άρθρο σελ 16, American foreign policy interests 01/08/2008

¹³³ www.consilium.europa.eu

ακολουθεί ο πρόεδρος Sakasvili όπως και η επιθυμία του για ένταξη τόσο στο NATO όσο και στην ΕΕ χαρακτηρίζεται από τη Ρωσία ως κόκκινη γραμμή στην δυτική επιρροή στα ρωσικά σύνορα¹³⁴. Ο πρόσφατος μικρής κλίμακας πόλεμος στη Γεωργία με την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Αμπχαζίας και της Ν. Οσετίας έδειξε ότι η Ρωσία έχει σκοπό να χρησιμοποιήσει τη Ρωσική διασπορά στη χάραξη πολιτικής. Όσον αφορά το Αζερμπαϊτζάν η επιρροή είναι ισόρροπη μεταξύ Ρωσίας και Δύσης παρόλα αυτά η Ρωσία υποστηρίζει την Αρμενία που βρίσκεται σε σύγκρουση τόσο με το Αζερμπαϊτζάν όσο και με την Τουρκία.

Αντιβαλλιστική άμυνα

Τα σχέδια των ΗΠΑ για εγκατάσταση συστήματος αντιβαλλιστικής άμυνας (ABMD) σε Τσεχία, Πολωνία και Ουγγαρία προκάλεσαν την έντονη αντίδραση της Ρωσίας η οποία κατηγορήσε τις ΗΠΑ για προσπάθεια διατάραξης της πυρηνικής ισορροπίας. Οι διαβεβαιώσεις των ΗΠΑ ότι το πρόγραμμα δεν στρέφεται ενάντια στη Ρωσία αλλά ενάντια σε απειλές που αφορούν την πυρηνική τρομοκρατία δεν έπεισαν τη Ρωσία. Η δεύτερη γνωρίζει ότι το πρόγραμμα είναι αρκετά μετριοπαθές ώστε να περιορίσει τις ρωσικές πυρηνικές δυνατότητες¹³⁵. Εκλαμβάνεται ως προσπάθεια ένταξης στη λογική του «Πολέμου των Άστρων» που υιοθετήθηκε από τον πρόεδρο Reagan. Βαθύτερος φόβος της Ρωσίας είναι ότι η κίνηση αυτή αποτελεί το πρώτο βήμα ώστε η Αμερική να ανατρέψει το συσχετισμό πυρηνικής ισχύος προς όφελος της. Τα σχέδια αυτά πρόσφατα ανεστάλησαν αλλά τα νέα σχέδια για εγκατάσταση του συστήματος σε Βουλγαρία και Ρουμανία κάθε άλλο παρά κατευνάζουν το ρωσικό σκεπτικισμό.

5.4 Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ρωσίας στη άσκηση εξωτερικής πολιτικής.

Θέτοντας ως ζητούμενο την άσκηση πολιτικής και διπλωματικής επιρροής στον Κάουκασο και την Κ. Ασία αλλά και ευρύτερα τις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και NATO, εντοπίζονται ορισμένα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ρωσίας στον τομέα αυτό τα οποία αποτελούν πηγή κριτικής αλλά και ανησυχίας για τους δυτικούς συμμάχους.

Ενέργεια

Η Ρωσία όπως προαναφέρθηκε αποτελεί τον δεύτερο εξαγωγέα πετρελαίου και τον πρώτο εξαγωγέα φυσικού αερίου στον κόσμο. Η Ευρώπη

¹³⁴ Βλ. Συνέντευξη του προέδρου της Ρωσίας Dmytry Mendvedev στις Financial Times, 24/3/2008

¹³⁵ M. Rywkin, Russia in quest of a superpower status, Αρθρο σελ 18, American foreign policy interests 01/08/2008

στο σύνολο της είναι εξαρτώμενη κατά 40% από τη ρωσική ενέργεια. Σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό είναι εξαρτώμενα πολλά κράτη του Καυκάσου και της Κ. Ασίας. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το ότι η παροχή της ενέργειας αυτής γίνεται μέσω αγωγών και ότι οι αγωγοί αυτοί όπως και οι εταιρίες που τους διαχειρίζονται αποτελούν ρωσικά κρατικά μονοπώλια. Ελεγχόμενες από το ρωσικό κράτος είναι και οι ίδιες οι εταιρίες διαχείρισης ενεργειακών πόρων με κυριότερες τις Gazprom και Rossofneft καθώς το κράτος διαθέτει την πλειοψηφία των μετοχών τους ενώ ανήκουν σε πρώην κρατικούς αξιωματούχους¹³⁶. Συνειδητή είναι επίσης η προσπάθεια εξαγοράς πολλών εγκαταστάσεων εξόρυξης σε άλλες γειτονικές χώρες όπως η Ουκρανία, το Ουζμπεκιστάν, το Τουρκμενιστάν και τα κράτη της Βαλτικής. Η Ρωσία ακολουθεί πολιτική διακριτικών τιμών στις χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Μεγαλύτερο φόβο για τις χώρες αυτές είναι ένα ενεργειακό εμπάργκο από τη Ρωσία ή η άνοδος των τιμών στα επίπεδα πώλησης τους στη δυτική Ευρώπη. Μια τέτοια άνοδος τιμών είναι δυσβάσταχτη για τις οικονομίες των κρατών αυτών ενώ ένα πιθανό εμπάργκο μπορεί να έχει καταστρεπτικές συνέπειες. Σύμφωνα με στοιχεία του Γερμανικού Ινστιτούτου Ρωσικών μελετών η ζήτηση για ρωσική ενέργεια από τα κράτη αυτά θα αυξηθεί τα επόμενα 10 χρόνια¹³⁷. Η ομαλή και οικονομική προμήθεια ενεργειακών πόρων αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες τους. Η Ρωσία όπως έδειξε στο παρελθόν είναι διατιθέμενη να χρησιμοποιήσει αυτή την ενεργειακή εξάρτηση για την άσκηση εξαναγκαστικής διπλωματίας όπως έκανε με την Ουκρανία το 2004 και με τη Γεωργία το 2007. Ήδη στην άρνηση των βαλτικών κρατών και της Πολωνίας για την διέλευση Ρώσων πολιτών μέσω του Kalliningrad¹³⁸ έχει απαντήσει με σχέδιο υποθαλασσίου αγωγού που θα παρακάμπτει τα κράτη αυτά και θα τροφοδοτεί απευθείας τη Γερμανία.

Ρωσική διασπορά

Περίπου 30 εκατομμύρια Ρώσοι πολίτες μετά τη διάσπαση της ΕΣΣΔ βρίσκονται διάσπαρτοι σε πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες (Μολδαβία, Ουκρανία, Γεωργία, Αζερμπαϊτζάν) όπως και εντός της ΕΕ(Κράτη της Βαλτικής, Πολωνία). Στις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες κατοικούν σε αυτόνομες περιοχές όπως Αμπχαζία, Ν. Οσετία, Τρανσίστρια αλλά και στα κράτη της Βαλτικής αποτελούν πηγή εντάσεως μεταξύ αυτών και της Ρωσίας σε σχέση με την προστασία των δικαιωμάτων τους. Η κίνηση των ΗΠΑ για την

¹³⁶ S. Woerhel, Russian energy policy towards neighboring countries, σελ 2-8 CRS Congress report, 27/11/2207

¹³⁷ F. Lukyanov, Russia – EU, the partnership that went astray, Άρθρο, σελ 1180-1182, Europe – Asia studies journal, 1/8/2008

¹³⁸ F. Lukyanov, Russia – EU, the partnership that went astray, Άρθρο, σελ 1110, Europe – Asia studies journal, 1/8/2008

βοήθεια στη ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσόβου τον Μάρτιο του 2008 άνοιξε τον ασκό του Αιόλου για τις διεκδικήσεις ανεξαρτησίας στην περιοχή. Ο πόλεμος στη Γεωργία τον Αύγουστο του 2008 συνοδεύτηκε από την αναγνώριση της Αμπχαζίας και της Ν. Οσσετίας από τη Ρωσία ως ανεξάρτητα κράτη. Η Ρωσία δεσμεύτηκε ως προς την προστασία των εκτός Ρωσία πολιτών της ακόμα και με τη χρήση βίας. Η ρωσική διασπορά αποτελεί σημαντικό παράγοντα πίεσεως εκ μέρους της Ρωσίας προς τα γειτονικά κράτη. Επίσης η πρακτική της μονομερούς απόσχισης μπορεί να δημιουργήσει νέες φιλορωσικές εστίες όπως το Ναγκόρνο Καραμπάχ στο Αζερμπαϊτζάν ή και μια ανεξάρτητη Σερβική δημοκρατία αποσχισμένη από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη που σε συνδυασμό με τη Σερβία να αποτελούν ρωσικό έρεισμα μέσα στην Ευρώπη¹³⁹.

Η Ρωσική οικονομία

Η ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας σε συνδυασμό με την αναπτυσσόμενη βιομηχανία της σε σχέση με τις δυνατότητες των γειτονικών της χωρών αποτελεί οικονομική πρόκληση για αυτές. Η Μολδαβία, η Γεωργία και η Ουκρανία εξάγουν τα αγροτικά τους προϊόντα στη ρωσική αγορά, ενώ η Ρωσία λόγω της γλώσσας και της πολιτιστικής ομοιότητας με τους πληθυσμούς της Κ. Ασίας αποτελεί κύριο μεταναστευτικό προορισμό. Η Ρωσία αποτελεί σήμερα τον τρίτο δημοφιλέστερο μεταναστευτικό προορισμό στον κόσμο μετά τις ΗΠΑ και την ΕΕ καθώς εκατομμύρια εργατικού δυναμικού συρρέουν από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες στην αναζήτηση εργασίας στη Ρωσία. Τα μεταναστευτικά εμβάσματα από τη Ρωσία σε συνδυασμό με τα έσοδα από τις εξαγωγές προς αυτήν αποτελούν για πολλά κράτη το σημαντικότερο στοιχείο του ΑΕΠ τους, απείρως μεγαλύτερο από αυτό που μπορούν να προσφέρουν οι δυτικές επενδύσεις. Η Ρωσία έχοντας υπ' όψιν της την κατάσταση αυτή έχει ήδη χρησιμοποιήσει τις εμπορικές συναλλαγές ως κομμάτι της διπλωματίας της. Έχει ήδη επιβάλλει εμπάργκο το 2005 στο Μολδαβικό και το Γεωργιανό κρασί και τα αγροτικά προϊόντα με πρόφαση υγειονομικούς λόγους, αντιδρώντας στη φιλοδυτική στάση που έλαβαν αυτές χώρες. Το 2006 επέβαλλε εμπάργκο στο πολωνικό κρέας για τους ίδιους λόγους, συμπεριφορά που ερμηνεύτηκε από την υποστήριξη της Πολωνικής προεδρίας της ΕΕ στην Ουκρανική «Πορτοκαλί Επανάσταση». Η Ρωσία μπορεί να χρησιμοποιήσει τις μεταβιβαστικές πληρωμές ως μοχλό πίεσης προς τις χώρες αποστολής μεταναστών σε περίπτωση που πχ αποφασίσει να μπλοκάρει τις πληρωμές ή να θεσπίσει αυστηρότερους μεταναστευτικούς νόμους.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι παρόλη της προσπάθεια των ΗΠΑ και της ΕΕ για άσκηση επιρροής στον Καύκασο και την Κ. Ασία η Ρωσία διαθέτει

¹³⁹ M. Rywkin, Russia in quest of a superpower status, Άρθρο σελ 18, American foreign policy interests 01/08/2008

τρία συγκριτικά πλεονεκτήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Η εξάρτηση από τη Ρωσική ενέργεια, η ρωσική διασπορά που απειλεί την εδαφική τους ακεραιότητα αλλά και η σημασία της Ρωσικής οικονομίας για τις χώρες αυτές αποτελούν βασικούς παράγοντες επικράτησης φιλορωσικών πολιτικών. Πέρα από την Γεωργία και την Αρμενία που βρίσκεται σε ισορροπία μεταξύ Δύσης και Ρωσίας, όλες οι κυβερνήσεις τις περιοχής αυτής είναι στραμμένες περισσότερο προς τη Ρωσία παρά προς τη δύση. Παρά τις όποιες συμφωνίες και μνημόνια συνεργασίας (PCA Agreements) ούτε η ΕΕ ούτε οι ΗΠΑ έχουν να προτείνουν ουσιαστικές εναλλακτικές λύσεις στα κράτη αυτά σε σχέση με την εξάρτησή τους από τη Ρωσία στους τομείς της ασφάλειας, της ενέργειας και της οικονομίας. Ο πρόσφατος πόλεμος στη Γεωργία κατέδειξε την πραγματικότητα αυτή. Το παιχνίδι για άσκηση επιρροής σε Καύκασο και Κ. Ασία είναι ουσιαστικά χαμένο τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για την ΕΕ.

5.5 Το γεωπολιτικό μοντέλο

5.5.1 Η συμμαχία ΕΕ – Ρωσίας ως στρατηγικό αντίβαρο στο ΝΑΤΟ.

Η πλειοψηφία των αναλύσεων τόσο των αμερικανών όσο και των ευρωπαϊκών ειδικών στο θέμα των ευρωατλαντικών σχέσεων καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ΕΕ αν και σε οικονομικούς όρους ανταγωνίζεται τις ΗΠΑ στρατηγικά είναι πολύ κατώτερη της και θεωρείται δύσκολο να ακολουθήσει μια αυτόνομη υψηλή στρατηγική¹⁴⁰ στην Ευρασία η οποία να αντιτίθεται στα αμερικανικά συμφέροντα. Μειοψηφία αποτελούν οι μελέτες που υποστηρίζουν την ύπαρξη «αδιαφορίας» ή δυσπιστίας στις Ευρωατλαντικές σχέσεις που προκαλείται από τη μονομέρεια που δείχνουν οι ΗΠΑ στη λήψη αποφάσεων μέσα στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ¹⁴¹. Παρόλα αυτά σχεδόν καμία μελέτη διεθνών σχέσεων δεν δύναται να προτείνει την εναλλακτική λύση στην ΕΕ ως προς την αποδέσμευση από την ευρωατλαντική συμμαχία. Το βιβλίο του E. Todd, ο οποίος στο βιβλίο του «Η τελική πτώση» (*La chute finale*) το 1976 προέβλεψε την πτώση της ΕΣΣΔ, «Μετά την αυτοκρατορία» υποστηρίζει ότι τόσο η ΕΕ

¹⁴⁰ Βλ. αναλύσεις W. Wolforth, *Transatlantic relations in a Unipolar World*, Occasional Paper Series, No 41, Dartmouth College όπως και στο J. Howorth – A. Menon, *Still not pushing back: Why the European Union is not balancing the United States*, *Journal of Conflict resolution*, 13/07/2009, M.Smith, *US – European relations: from lapsed alliance to new partnership*, σελ 119-121, *International Politics*, Vol.41, No1, March 2004, Palgrave Macmillan Ltd.

¹⁴¹ Κ.Υφαντής, *Διατλαντικές σχέσεις: Μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας*, Άρθρο, σελ 107, *Αγορά χωρίς σύνορα*, Τόμος 11 (2), 2005 όπως και στο P.Goldon – J.Shapird, *Allies at War*, σελ. 155-159, *Brooking Institute*. Επίσης στο M. Leonard, *Why Europe will run the 21st century*, *The state*, 2006

όσο και η Ιαπωνία είναι πλέον σε θέση να δράσουν ανεξάρτητα από τις ΗΠΑ και να αποδεσμευτούν από τη συμμαχική-υποτελή θέση τους προς αυτές¹⁴².

Γεγονός αποτελεί ότι η ΕΕ είναι οικονομικά εφάμιλλη των ΗΠΑ, ενώ η εξέλιξη στη διαδικασία της Ολοκλήρωσης της σε υπερεθνικό θεσμό γεννά βλέψεις για ένα πιο διευρυμένο παγκόσμιο ρόλο στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας¹⁴³. Παρόλα αυτά, ακόμα και αν θεωρηθεί πως μπορεί να παίξει αυτόνομο ρόλο όσον αφορά την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφαλείας, είναι αδιανόητη μια ανταγωνιστική σχέση με τις ΗΠΑ σε θέματα που να θίγουν τα συμφέροντα τους όπως πχ μια ξεχωριστή ευρωπαϊκή πολιτική για τη Μ. Ανατολή ανταγωνιστική αυτής των ΗΠΑ. Η στρατιωτική και τεχνολογική υπεροχή των ΗΠΑ έναντι της ΕΕ είναι αδιαφιλονίκητη.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκε η προβληματική της συνέχισης της ευρωατλαντικής συμμαχίας στο μέλλον. Οι ΗΠΑ αν και απαιτούν μεγαλύτερη στρατιωτική και οικονομική συμμετοχή από την ΕΕ στις δραστηριότητες της συμμαχίας αυτό που ζητούν δεν είναι συνεργασία αλλά σχέση υποτέλειας. Η εγγύηση ασφάλειας που παρέχει το ΝΑΤΟ στον Ευρωπαϊκό χώρο βρίσκεται υπό αίρεση καθώς η διαδικασία της ολοκλήρωσης έχει προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό που καθιστά μια ενδοευρωπαϊκή σύγκρουση ασύμφορη. Επίσης οι δύο μεγαλύτερες δυνάμεις μέσα στην ΕΕ έχουν καθορίσει τους δικούς τους ζωτικούς χώρους, η Γερμανία στη Κ.Α Ευρώπη και η Γαλλία στη Μεσόγειο και τα βορειοαφρικανικά κράτη. Η αρχιτεκτονική ασφαλείας στα Βαλκάνια δεν εμπνέει κινδύνους ανησυχίας καθώς πλέον και τα δυτικά Βαλκάνια έχουν αποδεχτεί πλήρως τις αξίες της ΕΕ και επιδιώκουν στο μέλλον στην ένταξη τους σε αυτή. Η υποτιθέμενες εξωτερικές απειλές προερχόμενες από τη Ρωσία ή τη Μ. Ανατολή μπορούν να συμβούν για λόγους ευθυγράμμισης με της πολιτική των ΗΠΑ. Διαφορετικά τόσο η Ρωσία όσο και τα κράτη της Μ. Ανατολής αποτελούν εμπορικούς εταίρους της ΕΕ. Η στρατηγική σύζευξη με τις ΗΠΑ θέτει εμπόδια στην διαδικασία ολοκλήρωσης (πίεσεις από ΗΠΑ για ένταξη Ουκρανίας και Γεωργίας), υποβαθμίζει τη διεθνή νομιμοποίηση της ΕΕ, δυναμιτίζει την κοινωνική συνοχή της ενώ θέτει σε κίνδυνο την ενεργειακή της ασφάλεια. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η Ευρώπη είναι εξαρτημένη ενεργειακά σχεδόν κατά το ήμισυ από τη Ρωσία. Μια επεκτατική πολιτική συμφερόντων στον Καύκασο μπορεί να απειλήσει την ροή ρωσικών ενεργειακών πόρων προς την ΕΕ.

Ακολουθώντας την ανάλυση των δύο προηγούμενων κεφαλαίων συμπεραίνεται πως είναι πιθανό η ΕΕ να αναζητήσει στρατηγικό έρεισμα στην Ρωσία κινούμενη στην κατεύθυνση της αποδέσμευσης από το ΝΑΤΟ. Κατά αυτό τον τρόπο πραγματοποιείται το τρίτο σενάριο του Brzezinski για μια

¹⁴² E. Todd, Μετά την Αυτοκρατορία, ειδικ. κεφ.8, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003

¹⁴³ J. Orbie, Europe's Global Role, External Policies of the European Union, σελ. 35-40, Ashgate publications, 2001

ευρωρωσική συμμαχία ή το όραμα του Γάλλου ηγέτη Charles de Gaulle για μια Ευρώπη από τον Ατλαντικό ως τα Ουράλια¹⁴⁴. Το πόσο πιθανή ή όχι είναι η εξέλιξη αυτή δεν είναι σε θέση να κριθεί από την παρούσα μελέτη. Απλά θα ακολουθήσει η ανάλυση των παραγόντων και των περιορισμών που αναφέρονται σε αυτή την τάση.

Αρχικά όσον αφορά τον συσχετισμό ισχύος αυτό είναι ικανός να πλήξει την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ. Ρωσία και ΕΕ διαθέτουν συνολικά 700 εκ πληθυσμό, ΑΕΠ ίσο με 15 εκ. δολάρια, λίγο μεγαλύτερη πυρηνική δύναμη από τις ΗΠΑ και τακτικό στρατό ίσο με 2,5 εκ. δηλαδή 2,5 φορές μεγαλύτερο από αυτό των ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ υπερτερούν μόνο στην υψηλή τεχνολογία(βλ. *πίνακα 2*). Το ζητούμενο όμως δεν είναι η απόλυτη υπεροχή σε όλους τους συντελεστές αλλά η σύζευξη των συντελεστών με το στόχο. Το μεταψυχροπολεμικό δόγμα των ΗΠΑ βασίζεται στην αποτροπή εμφάνισης μιας νέας ηγεμονικής δύναμης στην ευρασιατική ήπειρο ικανής να αμφισβητήσει την αμερικανική πρωτοκαθεδρία¹⁴⁵. Η δύναμη αυτή προκύπτει από την σύζευξη Ρωσίας – ΕΕ. Αν οι ΗΠΑ αποσυρθούν από την ευρωπαϊκή ήπειρο τότε η περιοχή που θεωρείται ως η ευρασιατική Heartland ελέγχεται εξ ολοκλήρου από τον συνασπισμό. Επίσης τόσο η Μεσόγειος όσο και τα στενά το Βοσπόρου ελέγχονται κατά μεγάλο βαθμό από αυτόν. Η παρουσία της Κίνας δεν αποτελεί πηγή ανησυχίας για το συνασπισμό καθώς υστερεί σε όλους τους τομείς εκτός από τον πληθυσμιακό. Ο συνασπισμός μπορεί να διαθέτει υπό τον έλεγχο του την πλειοψηφία των ενεργειακών ροών της Δυτικής και Κεντρικής ευρασιατικής μάζας και να είναι ενεργειακά απολύτως αυτόνομος. Η επιρροή του τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο μέσω της ΕΕ όσο και στον Καύκασο και την Κ. Ασία από τη Ρωσία θεωρείται δεδομένη. Η παγκόσμια θέση τόσο της ΕΕ όσο και της Ρωσίας ανέρχεται ως των πρώτων παγκοσμίων δυνάμεων.

Οι περιορισμοί που τίθενται στην παραπάνω υπόθεση είναι η βούληση των δύο μερών για τη σύναψη μισ τέτοιας συμφωνίας συνασπισμού. Όσον αφορά τη Ρωσία, η ΕΕ αποτελεί τη σημαντικότερη αγορά για τη Ρωσική ενεργεία ενώ λόγω εγγύτητας τη σημαντικότερη πηγή εισροής ξένων επενδύσεων στη χώρα που μπορούν να εντάξουν τη Ρωσία στη σφαίρα των παγκόσμιων συναλλαγών και να δώσουν ώθηση στην οικονομία της. Επίσης η ρωσική υποδομή χρειάζεται εκσυγχρονισμό όσον αφορά τη στρατιωτική τεχνολογία, την ενέργεια και τις μεταφορές και η ευρωπαϊκή τεχνολογία και τεχνογνωσία μπορεί να προσφέρει τη βοήθεια αυτή. Σαν αντάλλαγμα η Ρωσία παρέχει ενεργειακή αυτονομία στην ΕΕ ενώ αποτελεί ταυτόχρονο το πυρηνικό

¹⁴⁴ Π. Ηφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Β' Έκδοση, σελ.280-282, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999

¹⁴⁵ M.Mastanduno, Preserving the unipolar moment, σελ 3-4, Άρθρο, International Security, Vol.21, No 4, 1997

αντίβαρο της ΕΕ έναντι στην πυρηνική υπεροχή των ΗΠΑ. Η συναλλαγή στη βάση της σύζευξης συμφερόντων θεωρείται άκρως δελεαστική.

Ο δεύτερος περιορισμός προκύπτει από τις διαθέσεις των δύο πιθανών στρατηγικών εταίρων. Η ισχύουσα έως σήμερα συμφωνία συνεργασία μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, το PCA Agreement, του 1997 ουσιαστικά κινείται στην κατεύθυνση την ενσωμάτωσης από τη Ρωσία των αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ουσιαστικά η ΕΕ βλέπει τη Ρωσία ως μια «άλλη Πολωνία» μη λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες της. Αυτό που ζητάει η Ευρώπη είναι μια υποτελής σχέση της Ρωσίας με αυτήν, μια Ευρωπαϊκή Ρωσία και όχι μια σχέση συνεργασίας¹⁴⁶. Η ΕΕ θέτει το δικό της πολιτικό μοντέλο εξαρχής ως το σωστό και περιμένει από τη Ρωσία να το υιοθετήσει έτσι ώστε να προχωρήσει η συνεργασία. Αντίθετα η Ρωσία ζητά μια αμοιβαία προσέγγιση μεταξύ των δύο μερών και όχι μια μονόπλευρη δική της προσέγγιση στην ΕΕ. Επίσης δεν θεωρεί το δυτικό πολιτικό μοντέλο απόλυτα επιτυχημένο. Αυτό που βαθύτερα υποστηρίζει η ρωσική πολιτική ελίτ είναι ότι οι διαφορές στα εσωτερικά μοντέλα διακυβέρνησης δεν πρέπει να στέκονται ως εμπόδιο στη συνεργασία των δύο μερών. Υπάρχει μια εγγενής διαφορά στην πολιτική κουλτούρα μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ. Η ΕΕ στρέφεται προς τα φιλελεύθερα επιχειρήματα της διάδοσης της δημοκρατίας και της ανοικτής οικονομίας. Η Ρωσία επιμένει στον κρατικό έλεγχο των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων στον τομέα της ενέργειας και στην κεντρική εξουσία του Προέδρου. Η πολιτική κουλτούρα της Ρωσίας στρέφεται προς τον κλασικό ρεαλισμό της προβολής ισχύος και της απειλής χρήσης βίας ενώ βλέπει τον φιλελευθερισμό ως όχημα επεκτατισμού όπως πχ με την «Πορτοκαλί Επανάσταση» στην Ουκρανία.

5.5.2 Ο Σινο-αμερικανικός συνασπισμός στον αντίποδα

Παρόλο που σύμφωνα με την ανάλυση του Brzezinski η εξέλιξη που αναφέρεται στο παραπάνω σενάριο θεωρείται ως η λιγότερο πιθανή, η πραγματοποίηση της γέρνει αρνητικά την πλάστιγγα έναντι στην αμερικανική παρουσία στην Ευρασία. Οι ΗΠΑ με μια τέτοια εξέλιξη μπορούν πάντα να ακολουθήσουν μια νέο-απομονωτική πολιτική και να παραμείνουν μια από τις μεγάλες δυνάμεις του πλανήτη. Παρόλα αυτά τόσο τα αμερικανικά συμφέροντα όσο και το αμερικανικό μεταψυχροπολεμικό μοντέλο εμμένουν στην πολιτική της βαθιάς δέσμευσης (deep engagement)¹⁴⁷ τόσο στην Ευρώπη όσο και την Α. Ασία, τα δύο άκρα της ευρασιατικής σκακιέρας. Η ανεπάρκεια των ΗΠΑ έναντι ενός πιθανού πανευρωπαϊκού συνασπισμού την

¹⁴⁶ F. Lukyanov, Russia – EU, the partnership that went astray, Άρθρο, σελ 1106, Europe – Asia studies journal, 1/8/2008

¹⁴⁷ M. Mastanduno, Preserving the unipolar moment, σελ 7-9, Άρθρο, International Security, Vol.21, No 4, 1997

οδηγεί σε εξωτερική εξισορρόπηση. Ο έλεγχος της ευρασιατικής περιμέτρου και ο έλεγχος όσο δυνατόν μεγαλύτερου μέρους της ευρασιατικής ηπειρωτικής μάζας είναι σε αυτή τη φάση επιβεβλημένος ώστε να προληφθεί η πλήρης επικράτηση του συνασπισμού. Οι ΗΠΑ διαθέτουν σημαντικά στρατηγικά ερείσματα στην Α. Ασία όπως η Ιαπωνία, η Ταιβάν και η Ν. Κορέα, έναν δεδηλωμένο αντίπαλο, τη Ν. Κορέα και μια κολοσσιαία πληθυσμιακά χώρα που η οικονομική της ανάπτυξη γεννά στις πολιτικές της ελίτ τη διάθεση για την αμφισβήτηση της αμερικανικής υπεροχής στην περιφέρεια.

Η Κίνα διένυσε σχεδόν έναν αιώνα υποτέλειας έναντι στα ξένα συμφέροντα από το 1860 με την Αγγλογαλλική επέμβαση έως και το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την επικράτηση του κομμουνισμού. Ο συνεχιστής του Mao Zedong, Deng Xiaoping κατά τη δεκαετία του 1980¹⁴⁸ συνέβαλλε στην αλλαγή του χαρακτήρα της κινεζικής οικονομίας προς την εξωστρέφεια. Καλωσόρισε τις ξένες επενδύσεις και την υιοθέτηση ξένων τεχνολογιών ενώ επεδίωξε μια πιο αποκεντρωμένη οικονομία ανοικτή προς τον υπόλοιπο κόσμο. Η κινεζική οικονομία βασισμένη στις πλούσιες πρώτες ύλες, τη φθηνή εργασία και τα ελαστικά περιβαλλοντικά πρότυπα κατάφερε να μετατραπεί σε μια από τις πιο ανταγωνιστικές οικονομίες στον κόσμο φτάνοντας το μέγεθος της Ιαπωνικής οικονομίας ήδη από το 1995. Η αρχική αντίδραση των ΗΠΑ έναντι στον οικονομικό γιγαντισμό της Κίνας ήταν η προσπάθεια ολοκλήρωσης της στο διεθνές οικονομικό σύστημα μέσω της συμμετοχής την στον ΠΟΕ. Η στρατηγική αυτή έφερε τα αντίθετα αποτελέσματα καθώς από τη σχέση αυτή πλήγηκε περισσότερο η αμερικανική οικονομία καθώς τα κινεζικά προϊόντα εμφανίστηκαν πιο ανταγωνιστικά στην αμερικανική αγορά ενώ πολλές αμερικανικές εταιρίες μεταφέρθηκαν στην Κίνα με αποτέλεσμα να χαθούν πολλές θέσεις εργασίας στις ΗΠΑ. Το εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ με την Κίνα είναι συνεχιζόμενα αρνητικό.

Η οικονομική γιγάντωση της Κίνας σε συνάρτηση με τον τεράστιο πληθυσμό της έχουν τεράστιο στρατηγικό αντίκτυπο στην περιφέρεια. Για τους τρεις στρατηγικούς συμμάχους των ΗΠΑ την Ιαπωνία, την Ν. Κορέα και την Ταιβάν, η Κίνα αποτελεί το σημαντικότερο εξαγωγικό προορισμό για τα προϊόντα τους όπως και την κύρια πηγή ξένων επενδύσεων για τις εγχώριες οικονομίες(βλ Πίνακα 4).

	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Επενδύσεις
Ν. Κορέα	30	5	50

¹⁴⁸ J.T. Teufler, US-China relations: engagement or talking past each other? Άρθρο, σελ 596-597, Journal of contemporary China , 01/11/2008

Ταϊβάν	35	6,5	70
Ιαπωνία	25	5	20

Πίνακας 4¹⁴⁹: Οικονομικές σχέσεις με την Κίνα (%)

Οι ασύμμετρες αυτές σχέσεις οδηγούν τουλάχιστον για τις δύο πρώτες χώρες μεγάλη οικονομική εξάρτηση από την Κίνα αλλά ενώ για την Ιαπωνία η αύξηση της σημασίας της Κίνας ως εμπορικού εταίρου αλλά και ανταγωνίστριας οικονομικής δύναμης στην Α. Ασία, αποτελεί πηγή ανησυχίας. Την ίδια στιγμή οι εμπορικές σχέσεις των ΗΠΑ με τις συγκεκριμένες χώρες είναι σε φθίνουσα κατάσταση. Είναι επόμενο η Κίνα να θελήσει να εκμεταλλευτεί την τεράστια σημασία της αγοράς της για να αποκτήσει διπλωματικά οφέλη στην περιοχή. Η προσπάθεια αυτή ήδη έχει αποδώσει καρπούς όσον αφορά την Ν. Κορέα και την Ταϊβάν. Η Ν. Κορέα, παρόλη τη σκληρή στάση και την διπλωματική απομόνωση που επέβαλλαν οι ΗΠΑ στο καθεστώς της Β. Κορέας ιδιαίτερα μετά την κρίση του 2003¹⁵⁰, διαφοροποίησε τη στάση της έναντι των ΗΠΑ δηλώνοντας πως θα δώσει έμφαση στο διάλογο και τη συνεργασία με τη Β. Κορέα πολιτική που συμβαδίζει περισσότερο με την Κίνα. Η Β. Κορέα αποτελεί άλλωστε το σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Ν. Κορέας. Όσον αφορά την Ταϊβάν, μετά από 2 δεκαετίες συνεχούς αύξησης των απαιτήσεων από τις ΗΠΑ για πιο ανεπτυγμένους εξοπλισμούς το 2001 αρνήθηκε να εγκρίνει νέο ποσό που να αφορά προμήθεια οπλικών συστημάτων από τις ΗΠΑ. Επίσης όλο και περισσότερο οι πολιτικοί αλλά και ο λαός της Ταϊβάν αναγνωρίζουν και δηλώνουν ότι το νησί βρίσκεται υπό την Κινεζική κυριαρχία και ότι υπάρχει «μόνο μια Κίνα».

Η περίπτωση της Ιαπωνίας είναι διαφορετική καθώς νιώθει να απειλείται από την οικονομική και διπλωματική ανέλιξη της Κίνας στην περιφέρειας. Από το 1990 έχει δηλώσει ανοικτά ότι θεωρεί ανεπαρκή το μεταπολεμικό συνασπισμό ασφαλείας με τις ΗΠΑ και καλεί για στενότερη συνεργασία με αυτές και εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών της δυνατοτήτων. Η Ιαπωνία έλαβε μέρος σε αποστολές στην Καμπότζη και το Αφγανιστάν ενώ συμμετείχε ενεργά στον πόλεμο στο Ιράκ το 2003 στον πλευρό των ΗΠΑ. Παρόλα αυτά πραγματική εξέλιξη στην ενίσχυση της ασφάλειας της Ιαπωνίας απέναντι στην Κίνα αποτελεί σύμφωνα με τους Ιάπωνες μόνο η απόκτηση πυρηνικών όπλων εκ μέρους τους.

Συμπερασματικά βλέπουμε πως η άνοδος της Κίνας αμφισβητεί τις αμερικανικές στρατηγικές ισορροπίες που είχαν δημιουργηθεί στη Α. Ασία

¹⁴⁹ R.S. Ross, Balance of Power Politics and the rise of China : Accommodation and balancing in East Asia, Άρθρο σελ 377-379, Security Studies, July –September 2006

¹⁵⁰ R.S. Ross, Balance of Power Politics and the rise of China : Accommodation and balancing in East Asia, Άρθρο σελ 380, Security Studies, July –September 2006

μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Παρόλα αυτά μια ευρωρωσική συμμαχία καθιστά τη δέσμευση των αμερικανών στην ασιατική περιφέρεια επιβεβλημένη. Μια καθολική επιρροή του συνασπισμού στην ευρασιατική μάζα επιβάλλει το στρατηγικό έλεγχο της ευρασιατικής στεφάνης με σκοπό να εμποδίσει τον πρώτο στον πλήρη έλεγχο της Ευρασίας. Πιο συγκεκριμένα απαιτείται:

- Στρατηγικός έλεγχος της Μ. Ανατολής ως προς την παροχή ενεργειακών πόρων
- Εξισορρόπηση του Ιράν μέσω μιας προνομιακής σχέσης με την Τουρκία
- Έλεγχος και διενέργεια ειδικών διευθετήσεων στον Ινδικό ωκεανό
- Σύσφιξη των στρατιωτικών σχέσεων με την Ιαπωνία
- Προσέγγιση συμμαχίας ή διευρυμένης συνεργασίας με την Κίνα

Ως προς τον έλεγχο της Μ. Ανατολής οι ΗΠΑ πρέπει να επιμείνουν ως προς τη διατήρηση της επιρροής τους. Το αντίβαρο του Ιράν πρέπει να εξισορροπηθεί με δύο τρόπους εφόσον ο πόλεμος είναι ανέφικτος λόγω της Ιρανικής πυρηνικής αποτροπής. Είτε με μια συμφιλίωση με τον αραβικό κόσμο ακολουθώντας μια πιο ήπια πολιτική στο Παλαιστινιακό ζήτημα, είτε με μια πιο διευρυμένη αμυντική συνεργασία με την Τουρκία ως μοχλό εξισορρόπησης του Ιράν. Η στάση της Τουρκίας δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι ρέπει υπέρ των ΗΠΑ δεδομένου ότι ήδη αποτελεί υποψήφιο μέλος της ΕΕ ενώ έχει πολύ σημαντικότερες οικονομικές σχέσεις με την ΕΕ από ότι με τις ΗΠΑ. Μια συνέχιση της αντιπαράθεσης των ΗΠΑ με τον αραβικό κόσμο θα διευρύνει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν με τη διεθνή τρομοκρατία. Όσον αφορά την ανερχόμενη δύναμη της Ινδίας ο προσεταιρισμός της θα σημαίνει μια πιο σκληρή στάση έναντι στο Πακιστάν. Το θέμα της Ιαπωνίας είναι πιο περίπλοκο καθώς η επιθυμία απόκτησης πυρηνικών όπλων είναι μια εξέλιξη που δεν ικανοποιεί την Κίνα. Οι ΗΠΑ πρέπει να πείσουν την Ιαπωνία όσον αφορά την εγγύηση ασφαλείας που παρέχουν. Τέλος όσον αφορά την Κίνα επιβάλλεται η χάραξη μιας νέας στρατηγικής επίλυσης των διμερών προβλημάτων όπως¹⁵¹ :

- Το ζήτημα της Ταϊβάν
- Οι εμπορικές πρακτικές της Κίνας
- Το ζήτημα της Κορέας

¹⁵¹ P.H. Greys, Problems of misperception in US – China relations, Άρθρο σελ 229-231, Foreign Policy research institute, Spring 2009

- Η εσωτερική πολιτειακή δομή της Κίνας

Όσον αφορά την Ταιβάν οι ΗΠΑ είναι επιβεβλημένο να υποστηρίξουν την ενότητα του νησιού με την κινεζική ενδοχώρα και να αποδεχτούν την αυξανόμενη οικονομική και πολιτική επιρροή της Κίνας. Επίσης πρέπει να δείξουν μεγαλύτερη ανοχή στις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές της Κίνας όπως οι συνεχείς υποτιμήσεις νομίσματος, η κλοπή της πνευματικής ιδιοκτησίας και η βιομηχανική κατασκοπεία. Τα παραπάνω αναμένεται να επιφέρουν τεράστιες ζημιές στην αμερικανική οικονομία. Το ζήτημα της Κορέας αποτελεί σημαντικό ζήτημα στις σινο-αμερικανικές σχέσεις. Η προτίμηση της Κίνας προ μια ενωμένη πολιτικά Κορέα υπό ένα κομμουνιστικό καθεστώς είναι δεδομένη. Ίσως η Κίνα να επιδιώξει μια επανένωση της Κορεατικής χερσονήσου υπό τη δική της πολιτική και οικονομική επιρροή. Τέλος ο στρατηγικός έλεγχος της Ιαπωνίας βάση ενός νέου συμφώνου συνεργασίας που να περιορίζει τις Ιαπωνικές βλέψεις για απόκτηση πυρηνικών όπλων αλλά να ενισχύει την εγγύησης ασφαλείας των ΗΠΑ θα ήταν καθοριστικό για την ανάπτυξη της τριγωνικής σχέσης.

Τα παραπάνω αποτελούν τις πιο προφανείς εξισορροπητικές κινήσεις στην περίπτωση μιας ευρωρωσικής συμμαχίας. Έτσι προκύπτει ένας «νέος ψυχρός πόλεμος» μεταξύ του «παλαιού» και του «νέου» κόσμου. Το είδος αυτού του νέου ψυχρού πολέμου παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με τον προϋπάρχοντα. Υπάρχουν δύο αντιμαχόμενοι συνασπισμοί, η πιθανότητα πολέμου μεταξύ τους είναι περιορισμένη λόγω της πυρηνικής ισορροπίας και της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής ενώ οι ζώνες επιρροής είναι σαφώς καθορισμένες. Επίσης το πεδίο των αντιμαχόμενων συμφερόντων εξακολουθεί να είναι η Ευρασία. Η πιθανή πραγματοποίηση του σεναρίου αυτού επιβεβαιώνει την αξία των κλασσικών γεωπολιτικών θεωριών καταλήγοντας σε ένα μοντέλο όπου οι δυνάμεις της ευρασιατικής περιφέρειας προσπαθούν να εμποδίσουν τις δυνάμεις της ευρασιατικής καρδιάς ως προς την κυριαρχία στην παγκόσμια νήσο.

Η διαφορά μεταξύ αυτού του ψυχρού πολέμου με τον προηγούμενο έγκειται ότι οι δύο συνασπισμοί δεν προκύπτουν από μια ενοποιητική ιδεολογία. Μια δημοκρατική ΕΕ συμμαχεί με μια προεδροκεντρική ολιγαρχική Ρωσία ενώ μια φιλελεύθερη Αμερική με μια κομμουνιστική Κίνα. Η σύζευξη στόχων και σκοπών υπό την ύπαρξη κοινών συμφερόντων είναι ο ενοποιητικός μοχλός. Εδώ αποτυπώνεται και η υπεροχή της εξηγητικής αξίας του ρεαλιστικού μοντέλου. Τα κράτη συμμαχούν όχι υπό την ύπαρξη κοινών ιδεολογικών δεσμών και αξιών αλλά από την ύπαρξη κοινών συμφερόντων αγνοώντας τις ιδεολογικοπολιτικές τους διαφορές. Το κρατικό συμφέρον και όχι μια υπερεθνική ιδεολογία είναι αυτό που καθορίζει τη συμμαχία.

5.6 Το πολυπολικό μοντέλο

Η διενέργεια προβλέψεων για το μέλλον είναι εξαιρετικά παρακινδυνευμένη ιδιαίτερα όσον αφορά την εξέλιξη ενός τόσο δυναμικού και μεταβαλλόμενου στοιχείου όπως το διεθνές σύστημα. Η ανάλυση του μοντέλου που προηγήθηκε δεν έχει ως σκοπό να καθορίσει τις πιθανότητες πραγματοποίησης του όσο να περιγράψει τις συνιστώσες του αποδεικνύοντας την αξία και την ορθότητα της ρεαλιστικής σχολής σκέψης.

Τα σημερινά δεδομένα καθορίζουν ότι η ισχύουσα μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος είναι προσωρινή. Υπάρχει μια ηγέτιδα δύναμη, οι ΗΠΑ, της οποίας η σχετική θέση ισχύος είναι φθίνουσα σε σχέση με τους τρεις κύριους πιθανούς ανταγωνιστές της, την ΕΕ, τη Ρωσία και την Κίνα. Καθένας από αυτούς χρησιμοποιεί τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα (οικονομική ισχύ, ενέργεια, εμπόριο, πολιτική νομιμοποίηση) για να αύξηση την επιρροή του σε νευραλγικούς γεωπολιτικούς χώρους. Ο πλανήτης βαίνει προς μια πιο ισορροπημένη κατανομή των συντελεστών ισχύος, στη γλώσσα των διεθνών σχέσεων προς ένα πολυπολικό σύστημα¹⁵². Όσον αφορά το χαρακτήρα του συστήματος ο καθηγητής Α. Πλατιάς επισημαίνει 2 τάσεις, είτε την ύπαρξη συνεργασίας είτε την ύπαρξη ανταγωνισμού μεταξύ των κυρίων δρώντων¹⁵³. Στην περίπτωση που χαρακτηρίζεται από συνεργασία τότε περιγράφεται ως ένα διευθυντήριο μεγάλων δυνάμεων όπου οι όροι του παιχνιδιού είναι σαφώς καθορισμένοι όπως για παράδειγμα το συνέδριο της Βιέννης του 1815 που διατήρησε την Ευρώπη σε κατάσταση ειρήνης για εκατό χρόνια. Στη αντίθετη περίπτωση προκύπτει μια κατάσταση συνεχιζόμενου γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ανταγωνισμού όπου οι δρώντες ανταγωνίζονται για την αύξηση της οικονομικής και πολιτικής του επιρροής. Σύμφωνα με τον J. Mearsheimer η σταθερότητα του συστήματος εξαρτάται από δύο παράγοντες: των αριθμό των κυρίων παικτών και την κατανομή των συντελεστών ισχύος. Όσο περισσότεροι είναι οι δρώντες και όσο άνισα καταμεμημένοι είναι οι συντελεστές αυτοί τόσο περισσότερο το σύστημα ρέπει προς τη σύγκρουση¹⁵⁴.

Τη στιγμή αυτή προσδιορίζονται τέσσερις κύριοι δρώντες, Οι ΗΠΑ, η ΕΕ, η Ρωσία και η Κίνα. Η κάθε δύναμη υπερέχει τουλάχιστον σε έναν τομέα από όλες τις άλλες. Οι ΗΠΑ υπερέχουν στον στρατιωτικό και τεχνολογικό τομέα σε σχέση με όλους τους ανταγωνιστές τους. Η ΕΕ υπερέχει στον οικονομικό τομέα σε σχέση με όλες τις άλλες δυνάμεις. Η Ρωσία υπερέχει στον ενεργειακό τομέα, διαθέτει τη μεγαλύτερη δυνητικά επιρροή στην

¹⁵² S. Dimitrakopoulou – A.Liaropoulos, Russia's National Security strategy to 2020. A Great power in the making? Άρθρο σελ 37-38, Caucasian review of International Affairs, Vol. 4, winter 2010

¹⁵³ Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 168, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

¹⁵⁴ John Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, σελ 657-658, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

Ευρασία ενώ είναι και πυρηνική δύναμη. Η Κίνα υπερέχει στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης ενώ διαθέτει τον μεγαλύτερο πληθυσμό στον κόσμο. Είναι πολύ δύσκολο να προβλεφθεί η μελλοντική εξέλιξη της κατανομής συντελεστών ισχύος καθώς εξαρτάται τόσο από τις δυνατότητες όσο και από τη βούληση των δρώντων. Η Κινεζική ανάπτυξη μπορεί να επιβραδυνθεί καθώς η κινεζική γη είναι κορεσμένη από την εντατική καλλιέργεια ενώ το περιβάλλον της είναι πολύ επιβαρυνμένο από τη βιομηχανία, ενώ μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα όσον αφορά τον εφοδιασμό της σε ενέργεια. Οι ΗΠΑ μπορεί να θελήσουν να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση αποδεσμεύοντας στρατεύματα από μερικές βάσεις τους, ενώ η ευρωπαϊκή οικονομία μπορεί να επιβαρυνθεί σημαντικά αν η Ευρώπη αποφασίσει να βελτιώσει τις στρατιωτικές της δυνατότητες. Η κατανομή λοιπόν των συντελεστών ισχύος είναι κάτι απρόβλεπτο και δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί. Παρόλα αυτά δεδομένο ότι ο αριθμός των κυρίων δρώντων παραμένει ο ίδιος για τα επόμενα είκοσι χρόνια και δεν ενδέχεται να εμφανιστεί μια άλλη μεγάλη δύναμη, τότε η κατανομή αυτή είναι αυτή που θα επηρεάσει το χαρακτήρα του συστήματος σε πρώτο βαθμό καθώς μετέπειτα και η πολιτική βούληση των κυρίων δρώντων. Παρόλα αυτά υπάρχουν τρία σημαντικά στοιχεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη όσον αφορά την εξέλιξη του συστήματος.

Πυρηνική αποτροπή

Όλες οι μεγάλες δυνάμεις διαθέτουν πυρηνικές δυνατότητες ικανές για τη διενέργεια δευτέρου ανταποδοτικού πλήγματος (second strike) έτσι ώστε να ισχύει μεταξύ τους η βεβαιότητα της MAD (Mutual Assured Destruction) δηλαδή της αμοιβαίας εξασφαλισμένης καταστροφής¹⁵⁵. Το γεγονός αυτό καταστά έναν μεγάλο πόλεμο με πιθανότητες πυρηνικής κλιμάκωσης απαγορευτικό. Οι συγκρούσεις στο μέλλον ενδέχεται να λαμβάνουν το χαρακτήρα περιφερειακών μικρής κλίμακας πολέμων.

Περιφερισμός ενάντια παγκοσμιοποίησης

Μπορεί η σημερινή οικονομική βιβλιογραφία να υποστηρίζει την ύπαρξη μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας απρόλα αυτά οι εμπορικές συναλλαγές που συνάπτουν οι μεγάλες δυνάμεις στην πλειοψηφία τους λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένες στενά καθορισμένες γεωγραφικά περιφέρειες. Η ΕΕ ελέγχει το 30% του παγκοσμίου εμπορίου παρόλα αυτά το 70% του εμπορίου της γίνεται ενδοκοινοτικά ενώ μεγάλο ποσοστό με τους άμεσους γείτονες πχ Τουρκία, Β. Αφρική, Μ Ανατολή. Το εμπόριο των ΗΠΑ κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του λαμβάνει χώρα στην αμερικανική ήπειρο. Ενδέχεται να δημιουργηθούν τρεις ή τέσσερις ζώνες εμπορικής και οικονομικής επιρροής, η αμερικανική όπου θα κυριαρχούν οι ΗΠΑ , η ευρωπαϊκή όπου θα κυριαρχεί η ΕΕ, η Κ. Ασιατική

¹⁵⁵ G.Allison - P. Zelikow, Essence of Decision : Explaining the Cuban Missile Crisis, σελ 156-166, Longman, 1999

όπου θα κυριαρχεί η Ρωσία και η Ασιατική όπου θα κυριαρχεί η Κίνα¹⁵⁶. Παρόλα αυτά θα υπάρχουν νέες ανερχόμενες αγορές όπου θα εμφανίζεται έντονος γεωοικονομικός ανταγωνισμός όπως πχ η Κ. Ασία ή μια οικονομικά αναγεννημένη Αφρική.

Η διαχρονική σημασία της Ευρασίας

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η ενεργειακή ασφάλεια των κρατών. Η μείωση των παγκοσμίων ενεργειακών αποθεμάτων σε συνάρτηση με την αυξανόμενη ζήτηση των βιομηχανικών χωρών ανάγει την ενεργειακή αυτονομία ακρογωνιαίο λίθο της στρατηγικής των κρατών¹⁵⁷. Η ιδιότητα ορισμένων περιοχών του πλανήτη να διαθέτουν αυξημένη παραγωγή σε ενεργειακούς πόρους (Μ Ανατολή, Κ. Ασία, Καύκασος) τις καθιστά διαχρονικές πηγές ανταγωνισμού και εντάσεως μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Η Ευρασιατική ήπειρος θα παραμείνει διαχρονικά το πεδίο έντονου ανταγωνισμού και συγκρούσεων για οικονομική και πολιτική επιρροή.

Επίλογος

Στο σημείο αυτό θεωρείται σκόπιμο να εξαχθούν τα τελικά συμπεράσματα από την εκπόνηση της μελέτης αυτής. Οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της Ευρωατλαντικής συμμαχίας μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ήταν όπως συμπεραίνεται από το δεύτερο κεφάλαιο λόγοι ασφαλείας οι οποίοι αντικατόπτριζαν μια σύζευξη της υψηλής στρατηγικής των δυτικών συμμάχων ενάντια σε μια πιθανή στρατηγική υπεροχή του ελεγχόμενου από την ΕΣΣΔ Συμφώνου της Βαρσοβίας στον ευρύτερο ευρασιατικό χώρο. Ο χαρακτήρας του ΝΑΤΟ ως μιας

¹⁵⁶ Α. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, σελ 170-174, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995

¹⁵⁷ F. Verrastro – S. Ladishaw: Providing energy security in an interdependent world. Άρθρο σελ 95-97, The Washington quarterly, autumn 2007

αντικομμουνιστικής συμμαχίας υπερασπιζόμενης της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς αποτελούσε απλά το συνδυαστικό κρίκο και τον κοινό ιδεολογικό μανδύα μεταξύ των σύμμαχων χωρών και όχι αυτοσκοπό αυτής.

Η λήξη της διπολικής αντιπαράθεσης μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ που επήλθε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου δεν επιβεβαίωσε τις προσδοκίες των υποστηρικτών της φιλελεύθερης σχολής σκέψης σχετικά με τη δημιουργία ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας όπου η παγκόσμια σταθερότητα θα διαφυλάσσεται από ένα πλέγμα οργανισμών ασφαλείας και διεθνούς διαλόγου μέσα από το οποίο από κοινού όλα τα κράτη θα μπορούσαν να επιβάλλουν κυρώσεις σε πιθανές αναθεωρητικές συμπεριφορές κρατών. Η ευρωατλαντική συμμαχία μετατράπηκε σε μια αμερικανική αυτοκρατορία μέσω της οποίας τα φιλελεύθερα επιχειρήματα χρησιμοποιήθηκαν ως νομιμοποιητικός μοχλός εφαρμογής νέων στρατηγικών δογμάτων όπως της επέμβασης στο εσωτερικό κυρίαρχων κρατών και του προληπτικού πολέμου. Οι συγκρούσεις τόσο διακρατικές όσο και ενδοκρατικές πολλαπλασιάστηκαν ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης των πολυεθνικών κρατών και της εγγύησης ασφαλείας που υπήρχαν κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής διπολικής αντιπαράθεσης. Το NATO και το ευρύ πλέγμα των διεθνών οργανισμών που συνδέονται με αυτό, δεν επιχείρησε να θέσει τέρμα στο σύνολο των συγκρούσεων που διατείνεται μέσω των αρχών του, αντίθετα χρησιμοποίησε την στρατιωτική και πολιτική του υπεροχή με επιλεκτικό τρόπο που επέβαλλαν τα ρεαλιστικά κριτήρια της στρατηγικής των χωρών μελών, πρωτίστως των ΗΠΑ και κατ' επέκταση των συμμάχων τους. Η επιδίωξη της μεγιστοποίησης του κρατικής ισχύος και η εξυπηρέτηση των κρατικών συμφερόντων διατρέχει τις στρατηγικές όλων των χωρών συμμάχων. Το κράτος τόσο στην ψυχροπολεμική όσο και τη μεταψυχροπολεμική περίοδο αναδεικνύεται ως η κύρια μονάδα ανάλυσης.

Η υπεροχή του NATO ως διεθνή οργανισμού ασφαλείας και η επέκταση του σε νέες ζώνες διεθνούς επιρροής όπως η Α. Ευρώπη και η Κ. Ασία δεν αποτελεί επιτυχία της ιδεολογίας του ως αποδοχή από τις χώρες που βρίσκονται στις περιοχές αυτές. Η επιτυχία του έγκειται στην ύπαρξη του κενού ισχύος που δημιουργήθηκε μετά από την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού που συνοδεύτηκε από την δραματική μείωση των πολιτικών και στρατιωτικών δυνατοτήτων του κύριου ανταγωνιστή του, της ΕΣΣΔ. Η σταδιακή μείωση της σχετικής θέσης ισχύος του κύριου δρώντα μέσα στο NATO, των ΗΠΑ, σε σχέση με πιθανές αναθεωρητικές δυνάμεις όπως η Ρωσία και η Κίνα, όπως και μιας αναδυόμενης οικονομικά και πολιτικά Ευρωπαϊκής Ένωσης επαναφέρουν το ρεαλιστικό ζήτημα της άνισης ανάπτυξης. Οι παραδοσιακές στρατηγικές της ενίσχυσης της ασφαλείας και της κρατικής ισχύος μέσω της αύξησης των συντελεστών ισχύος επανέρχονται στο προσκήνιο τόσο εκτός όσο και εντός των πυλών της συμμαχίας. Ο ανταγωνισμός σε επίπεδο εξοπλισμών και ο ανταγωνισμός για απόκτηση ζωνών επιρροής είναι ήδη έντονος.

Η βασική υπόθεση που υποστηρίζει η εργασία αυτή, το ότι η ευρωατλαντική συμμαχία ενδέχεται να μην συνεχιστεί στο εγγύς μέλλον τεκμηριώνεται θεωρητικά μέσα από την ύπαρξη διάστασης στρατηγικών προτεραιοτήτων και από την ανάδυση νέων προκλήσεων για την ανερχόμενη οικονομικά και πολιτικά ΕΕ. Αποτέλεσμα της στρατηγικής αυτής διάζευξης θα είναι η δημιουργία νέων συσχετισμών ισχύος στο διεθνές σύστημα που θα αμφισβητήσουν την αμερικανική υπεροχή. Οι νέες πιθανές συμμαχίες που ενδέχεται να προκύψουν θα βασίζονται στην ύπαρξη κοινών συμφερόντων μεταξύ των κυρίων δρώντων του διεθνούς συστήματος ενώ οποιαδήποτε ιδεολογική η πολιτική ταύτιση θα είναι δευτερευούσης σημασίας. Όσον αφορά τη δομή του διεθνούς συστήματος στα επόμενα χρόνια, αυτό θα εξαρτηθεί από τους συντελεστές ισχύος του κάθε κράτους, την μορφή της κατανομής τους στους κύριους δρώντες και τις στρατηγικές επιλογές αυτών. Ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, αν και η ύπαρξη των διεθνών οργανισμών ασφαλείας θα συνεχίσει να υπάρχει και ο αριθμός τους μπορεί να αυξηθεί με τη δημιουργία νέων, θα είναι κατά βάση ανταγωνιστικός και συγκρουσιακός. Η εξυπηρέτηση του κρατικού συμφέροντος και η μεγιστοποίηση των σχετικών κερδών θα βρίσκονται στο επίκεντρο της υψηλής στρατηγικής όλων των κυρίων δρώντων. Τα συμπεράσματα της μελέτης αυτής ταυτίζονται απόλυτα τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά με τις συνιστώσες του ρεαλιστικού μοντέλου ανάλυσης επιβεβαιώνοντας τη σχολή σκέψης του πολιτικού ρεαλισμού ως το σημαντικότερο θεωρητικό και αναλυτικό εργαλείο στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων.

Βιβλιογραφία:

Ελληνική :

- A. Γουλιέλμος, Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Τόμος Α', Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 2003
- A. Πλατιάς, Διεθνείς σχέσεις και Στρατηγική στο Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2000
- A. Πλατιάς, Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1995
- B.I. Λένιν, Ιμπεριαλισμός: Το ανώτατο στάδιο του Καπιταλισμού, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1998
- Γ. Βλάχος – Ε. Νικολαΐδης, Διεθνής ναυτιλιακή πολιτική και στρατηγική, εκδόσεις J&J, Πειραιάς, 2003

- Δ.Π. Καράγιωργα, Δημόσια Οικονομική, Τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1979
- Δ.Ταξιάρχη, Ευρωπαϊκή ασφάλεια και Διεθνείς Οργανισμοί, εκδόσεις ΕΠΥΕΘΑ, Αθήνα 1997
- Ε. Θαλασσινός – Θ. Σταματόπουλος, Διεθνή Οικονομικά, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα 1998
- Ε. Χειλά, Ο ρόλος της μεσολάβησης στο χειρισμό κρίσεων. Ο ΟΗΕ στην εποχή της μοναδικής υπερδύναμης. Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1999
- Κ. Αρβανιτόπουλος, Η αμερικανική εξωτερική πολιτική μετά από τον Ψυχρό πόλεμο, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2000
- Κ. Κολιόπουλος, Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2008
- Π. Ήφαιστος, Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999
- Π. Ήφαιστος-Κ. Αρβανιτόπουλος, Ευρωπαϊκές Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999
- Π. Κανελλόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003
- Π. Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1996
- Σ.Αλειφαντής – Ε. Χωραφάς, Σύγχρονο διεθνές σύστημα και Ελλάδα, Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα 2001
- Το NATO στον 21^ο αιώνα, μτφ, NATO Public Diplomacy Editions, 2001, Brussels, Belgium
- Ε. Carr, Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2000
- Ε. Todd, Μετά την Αυτοκρατορία, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2003
- Goeffrey Parker, Γεωπολιτική, Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2002
- Henry Kissinger, Διπλωματία, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1995
- J. Mearsheimer, Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007
- NATO, Ασφάλεια μέσω σύμπραξης. μτφ. NATO Diplomacy Editions, 2005, Bruxelles, Belgium
- Z. Brzezinski, Η μεγάλη σκακιάρα, εκδόσεις Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

Ξενόγλωσση:

- A. Bacevich, The American Empire: the realities and consequences of US diplomacy, Harvard College, 2003
- A. Platias – K. Koliopoulos, Thucydides on Strategy: Athenian And Spartan Grand Strategies In The Peloponesian War And Their Relevance Today, εκδόσεις Columbia/ Hurst, 2007
- D. Allin, G. Andreani, P. Errera, G. Samore: Repairing the Damage, Possibilities and limits of transatlantic consensus, Adelphi paper 389, The international Institute of Strategic Studies, New York, 2007
- Francis Fukuyama, The End of History?, The National Interest, 1989

- G.Allison - P. Zelikow, *Essence of Decision : Explaining the Cuban Missile Crisis*, Longman, 1999
- H. Kissinger, *Problems of National Strategy*, H.Kissinger Publications, New York, 1965
- J. Mayall, *The new interventionism 1991-1994, United Nations experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia*, Cambridge University Press, 1999
- J. Nye, *Soft Power : The means to success in world politics*, Public Affairs, New York, 2004
- J. Orbie, *Europe's Global Role, External Policies of the European Union*, Ashgate publications, 2001
- M. Leonard, *Why Europe will run the 21st century, The state*, 2006
- NATO in the 21st Century* NATO Editions, 2001, Bruxelles
- P.Goldon – J.Shapird, *Allies at War*, Brooking Institute
- The NATO handbook*, NATO editions, Bruxelles, 2001

Αρθρογραφία

- A. Kuchins, *Interests versus Interests in Us Policy towards Russia*, Carnegie Moscow Center, October 2005 Berlin/Moscow
- A. Pabst, *Central Asia in the emerging global balance of power, American foreign policy interests*, Kings College London publishing, 20/5/2009
- A. Stein, *Coordination and Collaboration, International regimes into an anarchical world*, Άρθρο, Baldwin editions, 1996
- B.Obama, *A brave new World*, The New York Times, 17/07/2008
- B.Posen – A.Ross, *Competing visions for US Grand Strategy*, International Security, Vol.21, no3, 1996
- C. Brown, *Reflections on the "War on Terror", 2 years On*, International Politics, Μάρτιος 2004, Εκδόσεις Palgrave Macmillan Ltd.
- Deal struck on Gas, Black Sea fleet*, RIA Novosti, 22/04/2010
- Dick Cheney : *Active leadership? You better believe it*, New York Times, 15/3/1992
- F. – S. Ladishaw: *Providing energy security in an interdependent world. The Washington quarterly*, Autumn 2007
- F. Lukyanov, *Russia – EU, the partnership that went astray*, Europe – Asia studies journal, 1/8/2008
- G. Sloan : *The heartland Theory then and now*, Foreign Affairs, New York, 2004
- J. Freiden – D. Lake, *International Politics and International Economics*, Άρθρο, Princeton University Press, 1999
- J. Howorth – A. Menon, *Still not pushing back: Why the European Union is not balancing the United States*, Journal of Conflict resolution, 13/07/2009

- K.Bastian-R.Schuette , The specific character of EU-Russia relations ,Carnegie Moscow Center, October 2005 Berlin/Moscow
- L .Lindsay – R. Takeyh, After Iran gets the bomb, Foreign Affairs March/ April 2010
- Lale Saribahimoglu, Strategic depth in Turkish foreign policy, Eurasia Daily monitor, 8/5/2009
- M. Gianniou, Sarkozy's proposal for a Mediterranean Union, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2009
- M. Rywkin, Russia in quest of a superpower status, American foreign policy interests , 01/08/2008
- M.Mastanduno, Preserving the unipolar moment, International Security, Vol.21, No 4, 1997
- P.H. Greys, Problems of misperception in US – China relations, Foreign Policy research institute, Spring 2009
- R. Keohane – J. Nye, Realism and Complex Interdependence, Public Affairs, New York, 2004
- R.S. Ross, Balance of Power Politics and the rise of China : Accommodation and balancing in East Asia, Security Studies, July –September 2006
- S. Dimitrakopoulou – A.Liaropoulos, Russia's National Security strategy to 2020. A Great power in the making? Caucasian review of International Affairs, Vol. 4, winter 2010
- S. Sagan- K.Waltz, The spread of the Nuclear weapons, a debate renewed. Εκδόσεις W.W. Norton & Company, New York- London, 2003
- S. Woerhel, Russian energy policy towards neighboring countries, CRS Congress report, 27/11/2007
- Samuel P. Huntington, " Why International Primacy matters", International security, 1993
- T. Teufler, US-China relations: engagement or talking past each other? Journal of contemporary China , 01/11/2008
- W. Wolforth, Transatlantic relations in a Unipolar World, Occasional Paper Series, No 41, Dartmouth College
- K.Υφαντής, Διατλαντικές σχέσεις: Μεταξύ μονομέρειας, αδιαφορίας και ισορροπίας, Αγορά χωρίς σύνορα, Τόμος 11 (2), 2005
- Συνέντευξη του προέδρου της Ρωσίας Dmytry Mendvedev στις Financial Times, 24/3/2008

Διαδικτυακές πηγές

www.weu.int

www.osce.org

www.nato.int

www.eurasianet.org

www.consilium.europa.eu

www.ceregreece.org

www.kremlin.ru

www.lemonde.fr

www.mfa.gov.tr

www.eurocorps.org

www.ec.europa.eu

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ